

Vergaderjaar 2024–2025

36 740 X

Jaarverslag en Slotwet Ministerie van Defensie (X) 2024

Nr. 1

JAARVERSLAG VAN HET MINISTERIE VAN DEFENSIE
Ontvangen 21 mei 2025

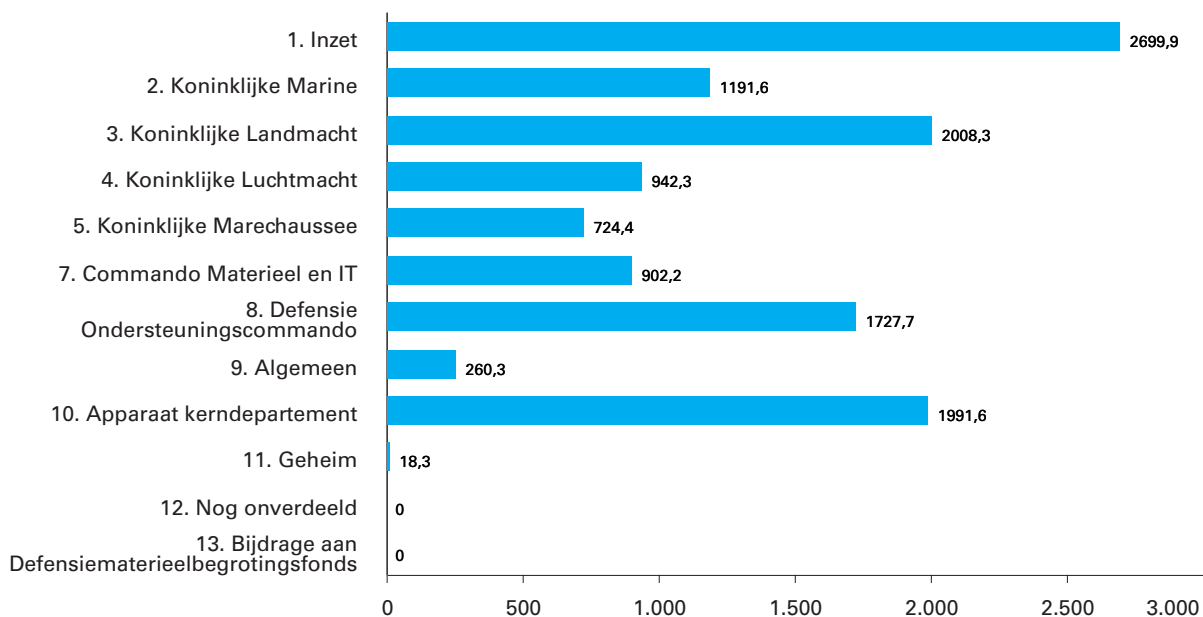
INHOUDSOPGAVE

Gerealiseerde uitgaven en ontvangsten	4
A. Algemeen	5
1. Aanbieding van het jaarverslag en verzoek tot dechargeverlening	5
Dechargeverlening door de Tweede Kamer	7
Dechargeverlening door de Eerste Kamer	7
2. Leeswijzer	8
B. Beleidsverslag	11
3. Beleidsprioriteiten	11
3.1 Beleidsverslag	11
3.2 KPI-tabel	26
3.3 Realisatie periodieke rapportages en beleidsdoorlichtingen	29
3.4 Openbaarheidsparagraaf en overzicht risicoregelingen	32
3.5 Budgettair overzicht Oekraïne	34
4. Beleidsartikelen	36
4.1 Artikel 1 Inzet	36
4.2 Artikel 2 Koninklijke Marine	45
4.3 Artikel 3 Koninklijke Landmacht	50
4.4 Artikel 4 Koninklijke Luchtmacht	54
4.5 Artikel 5 Koninklijke Marechaussee	58
4.6 Artikel 6 Investerings	63
4.7 Artikel 7 Commando Materieel en IT	64
4.8 Artikel 8 Defensie Ondersteuningscommando	66
5. Niet-beleidsartikelen	69
5.1 Artikel 9 Algemeen	69
5.2 Artikel 10 Apparaat Kerndepartement	71
5.3 Artikel 11 Geheim	73
5.4 Artikel 12 Nog onverdeeld	74
5.5 Artikel 13 Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds	75
6. Bedrijfsvoeringsparagraaf	76
C. Jaarrekening	86
7. Departementale verantwoordingsstaat	86
8. Samenvattende verantwoordingsstaat agentschappen	86
9. Jaarverantwoording agentschap per 31 december 2024	87
10. Saldibalans	94
11. WNT-verantwoording 2024 Ministerie van Defensie	100
D. Bijlagen	105

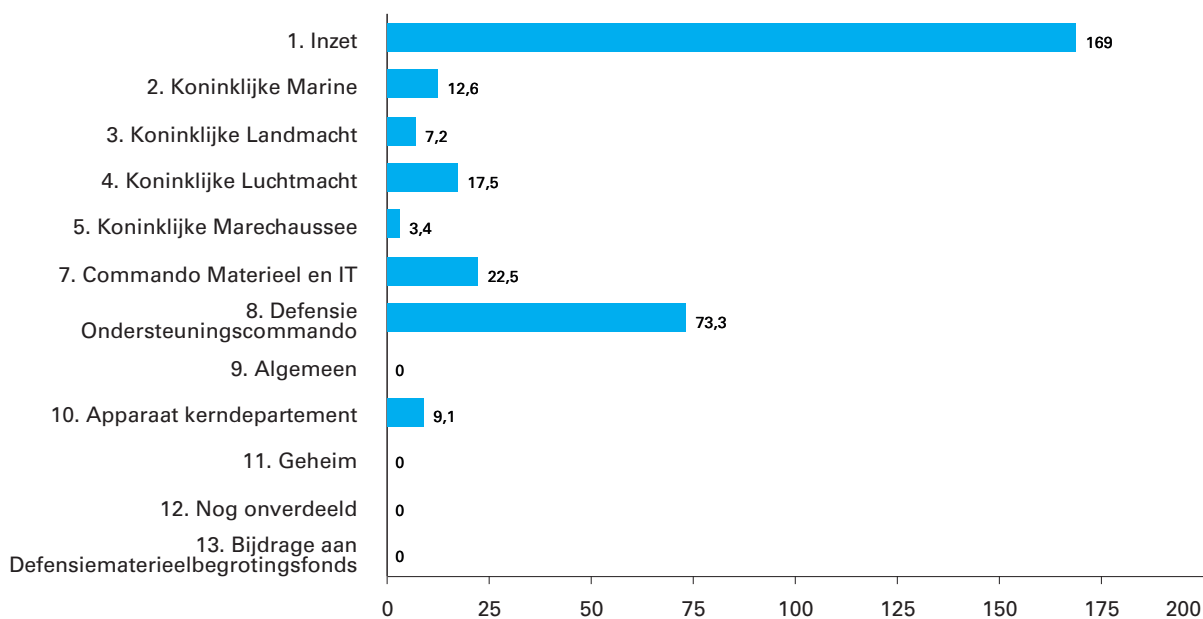
Bijlage 1: Toezichtrelaties rwt's en zbo's	106
Bijlage 2: Moties en toezeggingen	108
Bijlage 3: Afgerond evaluatie- en overig onderzoek	149
Bijlage 4: Nationaal Groeifonds	156
Bijlage 5: Inhuur externen	157
Bijlage 6: Rijksuitgaven Caribisch Nederland	158
Bijlage 7: Rapportage Burgerbrieven	159
Bijlage 8: Veiligheid	160
Bijlage 9: Lijst met afkortingen	164

GEREALISEERDE UITGAVEN EN ONTVANGSTEN

Figuur 1 Gerealiseerde uitgaven verdeeld over beleidsartikelen en niet-beleidsartikelen (x €1 mln.). Totaal € 12.466,6

Figuur 2 Gerealiseerde ontvangsten verdeeld over beleidsartikelen en niet-beleidsartikelen (x €1 mln.). Totaal € 314,6

A. ALGEMEEN

1 1. Aanbieding van het jaarverslag en verzoek tot dechargeverlening

AAN de voorzitters van de Eerste en de Tweede Kamer van de Staten-Generaal.

Hierbij bied ik, mede namens de staatssecretaris van Defensie, het departementale jaarverslag van het Ministerie van Defensie (X) over het jaar 2024 aan.

Onder verwijzing naar de artikelen 2.37 en 2.40 van de Comptabiliteitswet 2016 verzoek ik de beide Kamers van de Staten-Generaal de Minister van Defensie decharge te verlenen over het in het jaar 2024 gevoerde financiële beheer.

Voor de oordeelsvorming van de Staten-Generaal over dit verzoek tot dechargeverlening stelt de Algemene Rekenkamer als externe controleur op grond van artikel 7.14 van de Comptabiliteitswet 2016 een rapport op. Dit rapport wordt op grond van artikel 7.15 van de Comptabiliteitswet 2016 door de Algemene Rekenkamer aan de Staten-Generaal aangeboden. Het rapport bevat de bevindingen en het oordeel van de Algemene Rekenkamer over:

- a. het gevoerde begrotingsbeheer, financieel beheer, materiële bedrijfsvoering en de daartoe bijgehouden administraties van het Rijk;
- b. de centrale administratie van de schatkist van het Rijk van het Ministerie van Financiën;
- c. de financiële verantwoordingsinformatie in de jaarverslagen;
- d. de totstandkoming van de niet-financiële verantwoordingsinformatie in de jaarverslagen;
- e. de financiële verantwoordingsinformatie in het Financieel jaarverslag van het Rijk.

Bij het besluit tot dechargeverlening worden verder de volgende, wettelijk voorgeschreven, stukken betrokken:

- a. het Financieel jaarverslag van het Rijk over 2024;
- b. het voorstel van de slotwet dat met het onderhavige jaarverslag samenhangt;
- c. het rapport van de Algemene Rekenkamer over het onderzoek van de centrale administratie van de schatkist van het Rijk en van het Financieel jaarverslag van het Rijk;
- d. de verklaring van goedkeuring van de Algemene Rekenkamer over de in het Financieel jaarverslag van het Rijk, over 2024 opgenomen rekening van uitgaven en ontvangsten over 2024, alsmede over de saldibalans over 2024 (de verklaring van goedkeuring, bedoeld in artikel 7.14, tweede lid, van de Comptabiliteitswet 2016).

Het besluit tot dechargeverlening kan niet worden genomen, voordat de betrokken slotwet is aangenomen en voordat de verklaring van goedkeuring van de Algemene Rekenkamer is ontvangen.

De Minister van Defensie,

R.P. Brekelmans

Dechargeverlening door de Tweede Kamer

Onder verwijzing naar [artikel 2.40](#) van de Comptabiliteitswet 2016 verklaart de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal dat de Tweede Kamer aan het hiervoor gedane verzoek tot dechargeverlening tegemoet is gekomen door een daartoe strekkend besluit, genomen in de vergadering van

De Voorzitter van de Tweede Kamer,

Handtekening:

Datum:

Op grond van [artikel 2.40](#), derde lid, van de Comptabiliteitswet 2016 wordt dit originele exemplaar van het onderhavige jaarverslag, na ondertekening van de hierboven opgenomen verklaring, ter behandeling doorgezonden aan de voorzitter van de Eerste Kamer.

Dechargeverlening door de Eerste Kamer

Onder verwijzing naar [artikel 2.40](#) van de Comptabiliteitswet 2016 verklaart de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal dat de Eerste Kamer aan het hiervoor gedane verzoek tot dechargeverlening tegemoet is gekomen door een daartoe strekkend besluit, genomen in de vergadering van

De Voorzitter van de Eerste Kamer,

Handtekening:

Datum:

Op grond van [artikel 2.40](#) van de Comptabiliteitswet 2016 wordt dit originele exemplaar van het onderhavige jaarverslag, na ondertekening van de hierboven opgenomen verklaring, doorgezonden aan de Minister van Financiën.

2. Leeswijzer

Algemeen

Voor u ligt het jaarverslag 2024 van het ministerie van Defensie, begrotingshoofdstuk X van de Rijksbegroting. In het jaarverslag worden de gerealiseerde beleidsdoelen, gebruikte instrumenten en ingezette middelen verantwoord ten opzichte van de begroting. Waar relevant wordt verwezen naar Kamerstukken of andere beschikbare verantwoordingsinformatie. De Rijksbegrotingsvoorschriften (RBV) en de Comptabiliteitswet (CW) vormen het regelgevend kader voor het jaarverslag.

Vanwege tussentijdse afrondingen op duizenden, miljoenen of miljarden euro's kan het voorkomen dat de som der delen afwijkt van het totaal in de tabellen.

Opbouw van het jaarverslag

Het jaarverslag bestaat, conform RBV, uit de volgende onderdelen:

- A. Algemeen;
- B. Beleidsverslag;
- C. Jaarrekening;
- D. Bijlagen.

A. Algemeen

Dit gedeelte bestaat uit de aanbieding van het jaarverslag met een verzoek tot dechargeverlening en deze leeswijzer (hoofdstukken 1 en 2).

B. Beleidsverslag

De kern van het jaarverslag wordt gevormd door het beleidsverslag (hoofdstuk 3): welke resultaten zijn bereikt in 2024? Hierin wordt teruggekeken op de beleidsagenda uit de begroting 2024, waarin de belangrijkste beleidsdoelen voor 2024 staan. De beleidsagenda en dus ook het beleidsverslag zijn opgesteld langs de lijnen van de Defensienota 2024.

Beleids- en niet beleidsartikelen

Daarna wordt in de beleidsartikelen (hoofdstuk 4) en de niet-beleidsartikelen (hoofdstuk 5) per artikel op hoofdlijnen gerapporteerd over de bereikte resultaten in 2024. De beleidsartikelen in het jaarverslag hebben volgens de RBV standaard de volgende indeling:

- A. Algemene doelstelling;
- B. Rol en verantwoordelijkheid;
- C. Beleidsconclusies;
- D. Tabel Budgettaire gevolgen van beleid;
- E. Toelichting op de instrumenten.

Tabel budgettaire gevolgen van beleid

Zowel de beleidsartikelen als de niet-beleidsartikelen bevatten een tabel 'Budgettaire gevolgen van beleid' met een toelichting op de verschillen tussen de begrote en gerealiseerde bedragen.

Niet alle verschillen in verplichtingen, uitgaven en ontvangsten worden toegelicht. Voor het opnemen van een toelichting zijn op het niveau van financiële instrumenten onderstaande normen gehanteerd:

Tabel 1 Staffelgrenzen voor het toelichten van mutaties

Omvang begrotingsartikel (stand ontwerpbegroting) in € miljoen	Beleidsmatige mutaties (ondergrens in € miljoen)	Technische mutaties (ondergrens in € miljoen)
< 50	1	2
=> 50 en < 200	2	4
=> 200 en < 1000	5	10
=> 1000	10	20

Bedrijfsvoeringsparagraaf

Hoofdstuk 6 is de bedrijfsvoeringsparagraaf met relevante aandachtspunten in de bedrijfsvoering van het ministerie van Defensie. De bedrijfsvoeringsparagraaf heeft het karakter van een uitzonderingsrapportage. Er wordt onder andere ingegaan op de door de Algemene Rekenkamer geconstateerde onvolkomenheden bij het vorige jaarverslag (2023) en de maatregelen die zijn getroffen om deze onvolkomenheden in het verantwoordingsjaar (2024) en de jaren daarna weg te werken. Ook wordt gerapporteerd over de rechtmatigheid van de verantwoorde bedragen, rijksbrede bedrijfsvoeringsonderwerpen en belangrijke ontwikkelingen en verbeteringen in de bedrijfsvoering.

C. Jaarrekening

De hoofdstukken 7 tot en met 11 vormen de jaarrekening. Hoofdstuk 7 geeft de verantwoordingsstaten weer. De hoofdstukken 8 en 9 zijn gericht op de verantwoording van het agentschap Paresto. Hoofdstuk 10 is de saldibalans met toelichtingen en hoofdstuk 11 de verantwoording betreffende de Wet Normering Topinkomens (WNT).

D. Bijlagen

Tot slot zijn negen bijlagen opgenomen:

- Bijlage 1: Toezichtsrelaties zelfstandige bestuursorganen (ZBO's) en rechtspersonen met een wettelijke taak (RWT's)
- Bijlage 2: Moties en Toezeggingen
- Bijlage 3: Afgerond evaluatie- en overig onderzoek
- Bijlage 4: Nationaal Groeifonds
- Bijlage 5: Inhuur externen
- Bijlage 6: Rijksuitgaven Caribisch Nederland
- Bijlage 7: Rapportage burgerbrieven
- Bijlage 8: Veiligheid
- Bijlage 9: Lijst van afkortingen

Grondslagen voor de vastlegging en de waardering

De verslaggevingsregels en waarderingsgrondslagen die van toepassing zijn op de in dit jaarverslag opgenomen financiële overzichten zijn ontleend aan de Comptabiliteitswet 2016 en de daaruit voortvloeiende regelgeving, waaronder de Regeling Rijksbegrotingsvoorschriften 2024 en de Regeling agentschappen. Voor de departementale begrotingsadministratie wordt het verplichtingen-kasstelsel toegepast en voor de baten-lasten agentschappen het baten-lastenstelsel.

Groeiparagraaf

Ten opzichte van het jaarverslag Defensie 2024 is er een wijziging doorgevoerd.

- Het gebruik van Artikel 13 Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds (DMF) is opgeheven. Het DMF werd tot dusverre gevoed door tussenkomst van dit artikel. Vanaf Prinsjesdag 2024 wordt budget direct overgeheveld van de artikelen van de defensiebegroting en de

begrotingen van andere departementen, naar de betreffende artikelen op het DMF. Hierdoor wordt de administratieve last verminderd en wordt de verdeling van middelen tussen de defensiebegroting en het DMF beter inzichtelijk gemaakt.

B. BELEIDSVERSLAG

3. Beleidsprioriteiten

3.1 Beleidsverslag

Inleiding

De ontwikkelingen in de mondiale veiligheidssituatie in 2024 maken de urgentie van onze veiligheid dringend duidelijk. Geopolitieke spanningen leiden tot meer instabiliteit en onzekerheid, conflicten duren voort of zijn geïntensiveerd. De oorlog in Oekraïne is een voortdurende bron van onveiligheid op ons eigen continent. Het conflict in het Midden Oosten heeft zich in 2024 uitgebreid en de verhoudingen in de regio verder op scherp gezet. In Afrika woeden conflicten met grote humanitaire impact, wat ook impact heeft in Europa. In ons eigen land hebben we te maken met pogingen vanuit het buitenland, vooral Rusland en China, om onze samenleving te beïnvloeden en te ontwrichten. Om in deze onrustige wereld een sterke speler te kunnen zijn die samen met Europese en andere internationale partners in staat is de eigen belangen te beschermen, is blijvend meer inspanning nodig. Langs welke lijnen we deze intensivering vorm geven, is omschreven in de Defensienota 2024 die in september 2024 werd gepubliceerd en die inhoud geeft aan de structurele verhoging van het Defensiebudget afgesproken in het Hoofdlijnenakkoord.^[1] Defensie zet in op afschrikking en moet voorbereid zijn op een grootschalig conflict. We streven ernaar klaar te zijn voor het gevecht van de toekomst en veranderende dreigingen. Daarnaast zijn we klaar voor nationale taken.

We hebben in 2024 verder gewerkt aan de transformatie die nodig is om onze organisatie in te richten voor deze opgave. We investeren in versterking van gevechtskracht, in mensen, materieel en de (rand)voorwaarden die we voor deze versterking nodig hebben. De resultaten zijn zichtbaar. We hebben het afgelopen jaar stappen gezet om onze gereedheid en gevechtskracht te verbeteren, onder meer door investeringen in materieel (F35's, tanks, fregatten), vastgoed en IT. In een krappe arbeidsmarkt zijn we erin geslaagd meer mensen aan te nemen en te groeien. Alle defensieonderdelen zijn bezig met wat nodig is voor het kunnen voeren van een grootschalig conflict. Door innovatie te stimuleren en samen te werken met de defensie-industrie, zorgen we ervoor dat onze krijgsmacht toegang heeft tot de nieuwste technologieën en expertise, waarmee we onze operationele effectiviteit kunnen vergroten.

De dreigingen waar we als samenleving mee te maken hebben, kunnen we alleen als samenleving het hoofd bieden. Het verhogen van onze weerbaarheid helpt om een conflict te voorkomen maar is ook van levensbelang op het moment dat er onverhoopt een conflict uitbreekt. Defensie werkt interdepartementaal, interbestuurlijk en met maatschappelijke partners aan de militaire paraatheid van Nederland. Internationaal zijn we onderdeel van betrouwbare bondgenootschappen, waar we onze bijdrage aan leveren. Allianties zijn immers van essentieel belang voor het beschermen van onze belangen en de nationale veiligheid. Daarnaast blijven we Oekraïne onverminderd steunen in de strijd tegen Rusland. De omvang was afgelopen februari € 5,88 miljard. We nemen deel aan operaties die de veiligheid in en nabij Europa bevorderen en daarmee ook voor onze eigen veiligheid van belang zijn. Bijvoorbeeld aan de oostflank met enhanced Forward Presence (eFP) in Litouwen, inzet Baltic Air Policing in Estland en inzet MQ9 Reaper in Roemenië. We ondersteunen Oekraïne

ook middels Interflex en EUMAM. Daarnaast bleef Defensie zich inzetten voor de internationale rechtsorde door de bijdrage aan NMI en de veiligheid van de scheepvaart in de Rode Zee en Golf van Aden.¹

Financiële ontwikkelingen

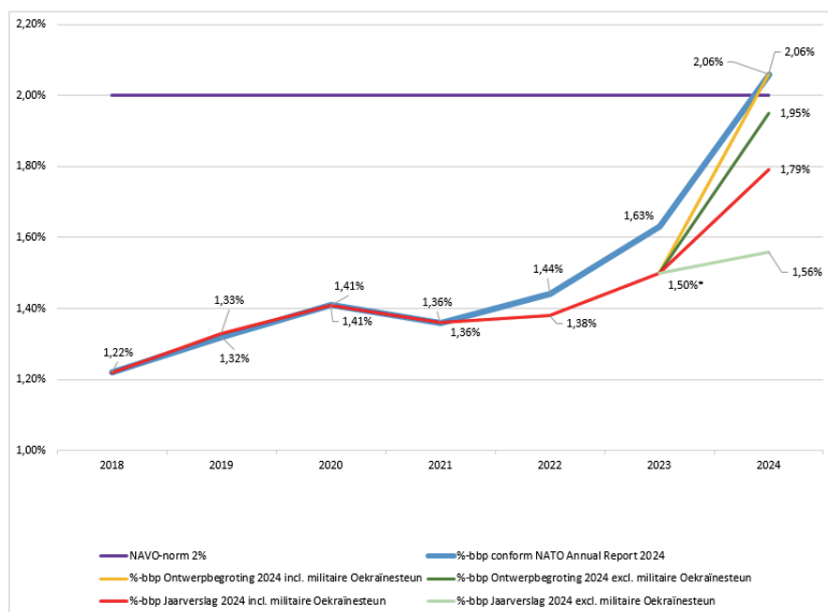
Het kabinet-Schoof heeft geïnvesteerd in het verhogen van de defensie-uitgaven. De defensie-uitgaven zijn in absolute zin ten opzichte van 2023 met ruim € 4,5 miljard gestegen naar 20 miljard en ook de in 2024 aangegane verplichtingen zijn gestegen van € 20 miljard naar € 30 miljard, ondanks het feit dat de realisatie van verplichtingen en de daaraan verbonden uitgaven onder druk staat als gevolg van de verhoging van budgetten van alle bondgenoten en de zeer krappe defensiematerieelmarkten en arbeidsmarkt. Deze krapte heeft ertoe geleid dat enkele investeringen in 2024 vertraagd zijn. Defensie heeft als gevolg van deze vertragingen in 2024 een deel van de defensie-uitgaven verschoven naar latere jaren. De extra middelen die het kabinet aan Defensie beschikbaar heeft gesteld, worden dan ook verspreid over de komende jaren uitgegeven. Ondanks deze externe marktkrapte lukt het Defensie om in budgettaire omvang in korte tijd snel te groeien. Dit toont niet alleen de ambitie van Defensie, maar ook het aanpassings- en groeivermogen van de organisatie.

In onderstaande figuur is de ontwikkeling van de omvang van de Nederlandse defensie-uitgaven als percentage van het bbp weergegeven, zoals berekend door de NAVO (2,06% voor 2024²). Ook is de Nederlandse berekeningswijze weergegeven in- en exclusief de uitgaven aan militaire steun aan Oekraïne (resp. rode en licht groene lijn voor de realisatiecijfers en geel en donkergroene lijn voor de percentages ten tijde van de ontwerpbegroting 2024). De Nederlandse berekeningswijze hanteert bbp-gegevens van het Centraal Planbureau en de NAVO hanteert onder andere bbp-ramingen van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO).

¹ Defensienota 2024

² De percentages NAVO-norm conform NATO Annual Report zijn tot en met 2023 openbaar. Het percentage voor 2024 (2,06%) is ten tijde van het opstellen van het jaarverslag nog niet gepubliceerd. Naar verwachting vindt publicatie door de NAVO medio april plaats.

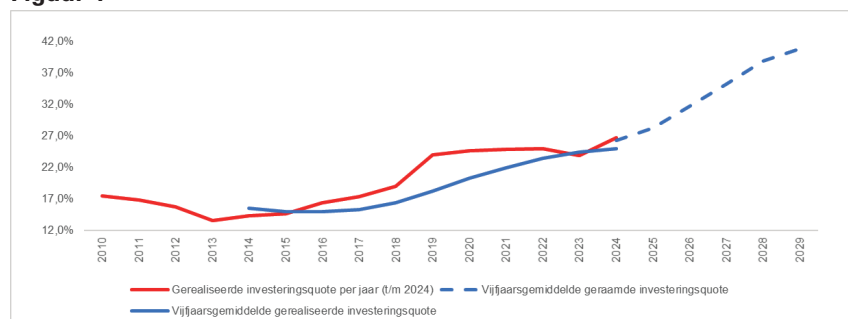
Figuur 3 NAVO-percentage

* Het verschil tussen de ontwerpbegroting 2024 (2,06% inclusief Oek en 1,95% exclusief Oek) en het jaarverslag 2024 (1,79% inclusief Oek en 1,56%) wordt verklaard door wijzigingen in de teller (met name kasschuiven) en noemer (een stijging van het bbp) voor het berekenen van dit percentage. Als gevolg hiervan kan het NAVO percentage gedurende het jaar anders uitvallen dan oorspronkelijk begroot.

De investeringsverplichtingen zijn in 2024 sterk toegenomen ten opzichte van voorgaande jaren. De investeringsquote (de totale investeringsuitgaven afgezet tegen de totale uitgaven) kwam uit op 26,7%. Het vijfjaarsgemiddelde is 25,0%. Voor het zesde jaar op rij voldoet Nederland aan de gestelde NAVO-eis van 20%.

Figuur 4

3.1.1 Koers van versterking

Samenwerking in NAVO- en EU-verband

Tijdens de NAVO-top in Washington in 2024 stonden bondgenoten stil bij het 75-jarig bestaan van de NAVO. Het versterken van de bondgenootschappelijke afschrikking en verdediging en het bestendigen van de steun aan Oekraïne stonden centraal. Daarnaast maakt Nederland zich hard voor NAVO-EU samenwerking, in het bijzonder op het gebied van opschaling van de defensie-industriële productiecapaciteit.

Nederland heeft zich in 2024 daarom wederom ingezet voor het versterken van de Europese Defensie Technologische en Industriële Basis (EDTIB). Een sterkere Europese defensie-industrie met meer productiecapaciteit is

noodzakelijk om te kunnen voldoen aan de behoefte van onze Krijgsmacht en die van Oekraïne. Nederland draagt in dat kader actief bij aan de totstandkoming van het Europees Defensie Industrie Programma (EDIP). Het onderstreept daarbij dat samenwerking met derde landen, zoals de VS en het VK, van belang blijft. Ook is Nederland deelnemer geworden in twee European Defence Industry Reinforcement through Common Procurement instrument (EDIRPA) projecten, voor de aanschaf van 155mm munitie.

Nederland nam in 2024 deel aan vijf EU missies en operaties, waaronder EUFOR Althea, de Militaire Assistentie Missie (EUMAM) voor Oekraïne en EUNAFOR ASPIDES. In NAVO verband was Nederland in 2024 actief in verschillende missies, waaronder NATO Mission Iraq (NMI), enhanced Forward Presence (eFP), enhanced Vigilance Activities (eVA) en verschillende vlootverbanden.

Overige multilaterale samenwerking

De samenwerking in de Northern Group, de Joint Expeditionary Force (JEF) en het European Intervention Initiative (EI2) is in 2024 voortgezet. Binnen deze multilaterale verbanden stond de oorlog in Oekraïne hoog op de agenda, evenals hybride dreigingen en de bescherming van vitale infrastructuur op en in de zee.

Met de landen van de Northern Group is afgesproken intensiever samen te werken om Oekraïne te steunen en deze steun binnen de Northern Group beter te coördineren. In 2024 is binnen de JEF de samenwerking verder versterkt op het gebied van de bescherming van vitale infrastructuur op zee, aansluitend op de drie focus gebieden: Hoge Noorden, Noord-Atlantische regio en Baltische zee regio. Een belangrijke activiteit was de oefening Joint Protector 2024, waarbij een uitdagende *command post exercise* werd uitgevoerd in Letland, en waarbij Oekraïne aansloot als observant. Tijdens de JEF Leaders meeting in Estland in december is de collectieve steun van de JEF-landen aan Oekraïne herbevestigd, zijn afspraken gemaakt om strenger op te treden tegen de Russische schaduwvloot, en is afgesproken om de defensie-industriesamenwerking te intensiveren en beter op elkaar af te stemmen.

Bilaterale samenwerking

De bilaterale samenwerking met strategische partners (België, Duitsland, Frankrijk, Luxemburg, Noorwegen, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten) en andere partnerlanden is in 2024 voortgezet. De minister heeft het internationale netwerk verder versterkt door bilaterale bezoeken te organiseren met onder andere de ministers van Duitsland, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk, Baltische Staten en Roemenië. In deze bilaterale ontmoetingen is onder andere het Nederlandse standpunt over de steun aan Oekraïne herbevestigd evenals andere belangrijke afspraken uit het hoofdlijnenakkoord, zoals het wettelijk vastleggen van de hoogte van Defensie-uitgaven op minimaal 2% van het BBP.

Een belangrijke ontwikkeling in de bilaterale samenwerking met Frankrijk is de keuze van Nederland om de order van vier nieuwe onderzeeboten bij het Franse NAVAL Group te plaatsen. Voor de samenwerking met Duitsland is het voornemen om het nieuw op te richten Nederlandse tankbataljon te stationeren nabij de NATO Training Area (NTA) Bergen-Hohne in Duitsland een significante stap. Over de haalbaarheid van deze stationering is het gesprek met Duitsland in 2024 gestart.

Nationale Veiligheid

Defensie heeft gewerkt aan het beschermen van vitale processen tegen militaire en hybride dreigingen. Deze vitale processen bevinden zich in Nederland, in het Koninkrijk, maar ook op of onder de Noordzee. In 2024 kreeg het Landelijk Crisisplan Militaire Dreigingen verder vorm, een kaderstellend civiel-militair politiek-bestuurlijk plan. Het biedt een leidraad voor de bestuurlijke aanpak en verantwoordelijkheidsverdeling binnen het Koninkrijk bij een (statelijke) dreiging of daadwerkelijke aanval waarbij grootschalige inzet van de krijgsmacht noodzakelijk is.

In het afgelopen jaar heeft Defensie bijgedragen aan de beveiliging van personen, objecten en diensten. Zo zijn eenheden van de KMar dagelijks belast met het beveiligen van ministers, officieren van justitie, advocaten en rechters in Nederland, Joodse scholen, Koninklijke objecten en het Catshuis. Tevens heeft de KMar een belangrijke rol in de coördinatie van beveiligingsopdrachten.

Evenals voorgaande jaren waren in 2024 militairen dagelijks actief voor nationale taken, militaire bijstand en ondersteuning in Nederland en het Caribische deel van het Koninkrijk. Tevens onderschepten de Kustwacht Carib en Defensie verdovende middelen in het Caribisch deel van het Koninkrijk.

Weerbare en betrokken samenleving

Defensie is samen met Justitie en Veiligheid de aanjager van de weerbaarheidsopgave: de Nederlandse samenleving weerbaarder maken tegen militaire en hybride dreigingen. Hiertoe is in december 2024 de Kamerbrief Weerbaarheid tegen militaire en hybride dreigingen (Kamerstuk [30821, nr. 249](#)) verzonden.

Defensie werkt als onderdeel van deze weerbaarheidsopgave aan het verhogen van de militaire paraatheid. Hieronder valt zowel het beschermen en verdedigen van eigen en bondgenootschappelijk grondgebied als het waarborgen van civiele ondersteuning aan de krijgsmacht. De krijgsmacht heeft voor het uitvoeren van de militaire taak ondersteuning van civiele partijen nodig en de krijgsmacht moet op haar beurt een bijdrage leveren aan de maatschappelijke weerbaarheid van Nederland. Defensie is gestart met het inzichtelijk maken welke specifieke behoeften de organisatie heeft richting de samenleving ter verhoging van de militaire paraatheid.

Innovatie en kennis

In 2024 zette Defensie de extra investeringen in lang-cyclische innovatie³ voort, in lijn met de doelstellingen zoals uiteengezet in de Kamerbrief Voortgang Uitvoeringsagenda Innovatie en Onderzoek (Kamerstuk [31125, nr. 130](#)). Daarmee wordt de kennisbasis verstevigd en werken we samen met verschillende partners, waaronder de industrie. De investeringen worden ingezet voor kennisopbouwprogramma's met onze strategische kennispartners TNO, NLR en Marin. Dit gebeurt ook voor technologieontwikkelingsprojecten nationaal en internationaal met bedrijven en kennisinstellingen, en voor nieuwe samenwerkingen met nationale en internationale (kennis)partners, zoals via European Defence Fund (EDF), NATO Innovation Fund (NIF) of met denktanks en universiteiten. Dit alles draagt bij aan het toekomstbestendig maken van onze krijgsmacht, vandaag én morgen.

³ De uitgaven voor kort-cyclisch innoveren (KCI) worden sinds 2021 begroot in het Defensiematerieelbegrotingsfonds. In het jaarverslag (K) wordt verantwoord over de uitgaven voor KCI.

De totale Research & Technology (R&T) uitgaven in 2024 waren € 249 miljoen. Dit is een stijging van 16% in vergelijking met 2023 (€ 214 miljoen). De totale defensiebegroting nam in omvang toe in 2024. Daardoor daalde de KPI R&T naar 1,24%. Echter, indien de uitgaven voor Oekraïne niet worden meegerekend, steeg de KPI van 1,40% naar 1,42%.

In 2024 waren er in totaal 96 lopende kennisopbouwprogramma's bij TNO, NLR en MARIN, waarvan er in 2024 26 nieuw zijn opgestart. Voorbeelden zijn programma's op het gebied van sensoren (Smart Multi Sensor Management) met TNO, ruimtevaart (Militair Gebruik van de Ruimte) met NLR en TNO, intelligente systemen (Combined Man-Machine Intelligence for the Navy) met TNO en maritiem (Hydro onder water maximaal operationeel) met MARIN.

Defensie versterkt haar kennisbasis niet alleen bij deze drie strategische kennispartners, maar verbreedt ook. Dit doen we onder andere door via de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) van het Ministerie van Onderwijs en Cultuur gezamenlijk onderzoek uit te zetten. Naast de versterking van de kennisbasis, werkt Defensie met industrie-partners, uiteenlopend van start-ups tot grootbedrijf, om technologie door te ontwikkelen, al dan niet samen met kennispartners.⁴

Steun aan Oekraïne

Het jaar 2024 stond, net als de twee voorgaande jaren, in het teken van de nietsontziende Russische invasie van Oekraïne. Het is essentieel de Nederlandse steun voort te zetten en Oekraïne te blijven steunen in zijn strijd voor vrijheid. Als Oekraïne deze oorlog verliest zal de veiligheid van Nederland in het gedrang komen en zullen de kosten waarmee Nederland wordt geconfronteerd, zowel materieel als immaterieel, vele malen hoger zijn dan het nu steunen van Oekraïne.

Nederland werkt op bilaterale basis en met partners in verschillende internationale coalities om Oekraïne militair zo goed mogelijk te steunen. Coördinatie en samenwerking middels de *Ukraine Defence Contact Group* (UDCG), de NAVO, EU en andere internationale gremia was onontbeerlijk om ervoor te zorgen dat de steun zo effectief en efficiënt mogelijk geleverd kon worden. Zo werkte Nederland, in samenwerking met de landen verenigd in de *Air Force Capability Coalition*, aan een Oekraïense F-16 capaciteit. Nederland en Denemarken leverden toestellen; op verschillende locaties werden piloten, monteurs en ander grondpersoneel opgeleid. Ook kon Defensie in 2024 voorzien in prioritaire luchtverdedigingsmiddelen, waaronder draagbaar luchtafweergeschut, onderdelen van een Patriot-systeem en een financiële bijdrage voor luchtafweermunitie. Daarnaast leverde Defensie een breed pallet aan ander militair materieel aan Oekraïne, zowel commercieel aangekocht als geleverd uit eigen voorraad, ter waarde van in totaal € 2,7 miljard. Ook verzorgde Defensie trainingen en werd bijgedragen aan forensische onderzoeken in Oekraïne. Op deze wijze leverde Nederland een samenhangend pakket waarmee de Oekraïense strijdkrachten in alle facetten van de strijd werd ondersteund. De Tweede Kamer is periodiek op de hoogte gehouden van deze bijdragen middels diverse Kamerbrieven.

⁴ Inclusief de instandhoudingsbijdrage van de TO2 (TNO, NLR en MARIN).

Om de Nederlandse steun aan Oekraïne te bestendigen is een tienjarige veiligheidsovereenkomst overeengekomen. De focus ligt hierbij op samenwerking op het vlak van veiligheid en defensie, ook voor de middellange en lange termijn, bijvoorbeeld middels het verstevigen van de defensie-industrie en het versterken van de interoperabiliteit van het Oekraïense leger met de EU en NAVO.

3.1.2 Gevechtskracht

Missies en operaties

Nederlandse militairen zijn in 2024 wederom breed ingezet in verschillende missies en operaties.

De Russische agressie zorgt ervoor dat de verdediging van het bondgenootschappelijk gebied meer aandacht heeft gekregen. Dit komt onder andere tot uiting in toegenomen bijdragen in NAVO-verband, waaronder de bijdragen aan de *enhanced Forward Presence* (eFP) inzet in Litouwen, de MQ-9's in Roemenië en de inzet van F35's ten behoeve van *Air Policing* in Estland.

In Bosnië en Herzegovina droeg Nederland, naast een bijdrage van stafofficiëren en een IMINT team, tot oktober 2024 met een infanteriecompagnie van 150 mariniers bij aan EUFOR Althea. Doel van deze bijdrage is om meer stabiliteit en veiligheid in de Westelijke Balkan, aan de rand van Europa, te brengen.

In het Midden-Oosten is al lange tijd sprake van instabiliteit en onrust. Defensie continueerde de bijdrage aan verschillende missies in het Midden-Oosten, zoals UNTSO, UNIFIL en USSC. In Irak droeg Nederland bij aan de NAVO missie in Irak (NMI) en *Operation Inherent Resolve* (OIR). Voor NMI leverde Nederland de *force commander* met ondersteunende staf, een *force protection*-eenheid, een helikopter detachement en stafofficiëren. Het doel van de verschillende bijdragen in Irak is het bijdragen aan het duurzaam verslaan van ISIS en het vergroten van de stabiliteit middels onder meer institutionele advisering van de Iraakse veiligheidssector. Met onze aanwezigheid, ook in NAVO-verband, kan tevens de invloed van landen als Iran en Rusland worden ingedamd. Dit alles is in het directe belang van Nederland.

Vanwege de aanhoudende raketaanvallen van de Houthi's op koopvaardij-schepen in de Rode Zee werden Zr.Ms. Tromp en Zr.Ms. Doorman ingezet ten behoeve van Operatie *Prosperity Guardian* en Operatie *Aspides*. Ook droeg Nederland bij met stafcapaciteit aan deze twee operaties en met niet-operationele militaire steun aan Operatie *Poseidon Archer*. Zr.Ms. Tromp vervolgde na de inzet in de Rode Zee haar reis naar de Indo-Pacific.

Operationele gereedheid

In 2024 is de operationele gereedheid van Defensie licht afgenomen. Voor de verdediging van eigen en bondgenootschappelijk grondgebied en voor het bevorderen van de internationale rechtsorde is het aantal eenheden met voldoende gereedheid licht afgenomen. Bij de ondersteuning van civiele autoriteiten zien we een afname in de gereedheid. De eenheden die als stand-by stonden, voldeden aan hun verplichtingen.

Obstakels voor het verhogen van de operationele gereedheid zijn de te lage personele en materiële gereedheid van een aantal specifieke eenheden. Dit beperkte de eenheden in de geoefendheid omdat ze onvoldoende op niveau kunnen trainen. De materiële gereedheid van de hoofdwapensystemen is gelijk gebleven ten opzichte van 2023. Het laatste triaal toont een opwaartse

trend. Het is niet zeker dat deze groei doorzet. Uitdagingen zoals tekorten aan technisch personeel, gebrek aan kritische reservedelen, vertragingen in onderhoud, lopende modificatie- en transitieprogramma's en infrastructurele beperkingen blijven bestaan.

Oefeningen en trainingen zijn grotendeels volgens planning verlopen, waardoor de geoefendheid voor stand-by opdrachten en specifieke missies geborgd is. Om gereed te zijn voor grootschalig optreden, blijft er behoefte aan meer fysieke en virtuele ruimte voor gereedstellingsactiviteiten. De Kamer wordt meer uitgebreid en vertrouwelijk geïnformeerd over de operationele gereedheid via de Stand van Defensie.

Informatiegestuurd en Multidomein optreden

In navolging van de NAVO heeft de krijgsmacht Multidomein Operaties (MDO) omarmd als het operationele concept voor de krijgsmacht. In het voorjaar van 2024 is het Operational Design MDO (OD MDO) vastgesteld. Dit document gaat in op de achtergrond van MDO, de betekenis van MDO en concretiseert de MDO-transformatieopgave aan de hand van zes strategische operatielijnen.

Na goedkeuring van het OD MDO zijn er werksessies georganiseerd om de benodigde capabilities voor de aansturing, uitvoering en ondersteuning van MDO te identificeren voor de krijgsmacht. Daarnaast hebben de MDO-specialisten als kennisadviseurs actieve bijdrages geleverd aan de programma's en (IT) projecten, NAVO-werkgroepen, Defensie-opleidingen en de oprichting van het Nederlands Joint Force Command.

Wet op Inlichtingen

De huidige veranderende veiligheidscontext en de hernieuwde focus op hoofdtak 1 maken een goede informatiepositie inclusief inlichtingen noodzakelijker dan ooit. Defensie heeft daarom in 2024 verder geïnvesteerd in de versterking van de MIVD en de inlichtingencapaciteit van de krijgsmacht. Dit heeft geleid tot een verdere versterking van onze huidige en toekomstige inlichtingenpositie.

De MIVD werkt nauw samen met de AIVD, de NCTV en met buitenlandse collega-diensten. Middels deze samenwerking zijn talrijke in Nederland gehuisveste (inter)nationale organisaties, (inter)nationale partners, andere ministeries en de defensie-industrie voorzien van handelingsperspectief en in staat gesteld hun weerbaarheid te verhogen en passende maatregelen te treffen. Voorbeelden daarvan zijn het Dreigingsbeeld militaire en hybride dreigingen en het onderkennen van verschillende (statelijke) cyberoperaties van onder meer China en Rusland. Daarnaast hebben de MIVD en AIVD in 2024 aan de norm voldaan dat 90% van alle veiligheidsonderzoeken binnen de wettelijke termijn van acht weken zijn afgerond.

Op 1 juli 2024 is de Tijdelijke wet onderzoeken AIVD en MIVD naar landen met een offensief cyberprogramma in werking getreden. Inmiddels geeft het handelen onder deze Tijdelijke wet de diensten meer slagkracht. In overleg met de Toetsingscommissie Inzet Bevoegdheden (TIB) en de Commissie van Toezicht op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (CTIVD) wordt toegewerkt naar een zo spoedig mogelijke volledige toepassing van de Tijdelijke wet. Tegelijkertijd werkt Defensie aan de brede herziening van de Wiv 2017. De ervaringen met de Tijdelijke wet worden bij dit wetstraject betrokken.

Cyber

Met de ontwikkeling van de nieuwe Defensie Cyberstrategie heeft Defensie in 2024 een proactieve koers ingezet voor de eigen cyberveiligheid, cyber als operationeel domein en de cyberweerbaarheid van Nederland en bondgenoten. Tegelijk is doorgegaan met de investeringen uit het Uitvoeringsplan Cyber. Ter vergroting van de veiligheid van de eigen ICT-systemen is geïnvesteerd in extra personeel bij de Operationele Commando's en het Defensie Cyber Security Centrum (DCSC). Het Joint IV-Commando (JIVC) voert verschillende programma's uit om de cybersecurity te verhogen.

Voor een slagvaardige krijgsmacht in het cyberdomein is geïnvesteerd in het versterken van het Defensie Cyber Commando (DCC). Daarbij is ook de samenwerking van het DCC met de MIVD geïntensiveerd. Ook heeft Defensie de cybercapaciteit van de MIVD voor onderzoek naar de diverse actoren in het cyberdomein, maar ook ten behoeve van een meer proactieve omgang met cyberdreigingen, vergroot. Tot slot heeft Defensie ingezet op opleiding en training om zo de cybergereedheid te verhogen.

Afgelopen jaar heeft Defensie op verzoek ondersteuning geleverd aan bondgenoten gericht op het verhogen van de cyberweerbaarheid, zoals capaciteitsopbouw, handhaving, detectie en respons. Defensie cyberteams hebben meegedaan aan (inter)nationale cyberoefeningen om partners beter te leren kennen, om procedures te oefenen en om de gereedheid te verhogen. Ook heeft Defensie internationale cyberoefeningen georganiseerd.

Commandovoering

Goede commandovoering is bepalend voor het succes van militaire missies. Een commandant is daarbij afhankelijk van de beschikbaarheid en correctheid van waardevolle informatie om tijdig de juiste beslissingen te kunnen nemen. Defensie heeft daarom geïnvesteerd in diverse commandovoeringssystemen.

Bij Commando Landstrijdkrachten (CLAS) lag de focus op het moderniseren van *battlemanagementsystemen* middels verbeteringen in hard- en software. Commando Zeestrijdkrachten (CZSK) trad in dezelfde voetsporen met onder meer de softwareontwikkeling van het *Combat Management System* (CMS). In het kader van gezamenlijk optreden lag de focus voornamelijk op trainers, simulatoren en de implementatie van nieuwe tactische datalink systemen (TDL). Commando Luchtstrijdkrachten (CLSK) heeft de nadruk gelegd op systemen voor de luchtverkeersleiding en luchtgevechtsleiding, waaronder nieuwe radio's en de noodzakelijke Communication and Information Systems (CIS) ondersteuning. Verder zijn de systemen voor de *Target Support Cell* opgeleverd. Daarnaast investeert Defensie doorlopend in de onderliggende infrastructuur om veilige gegevensuitwisseling te borgen en onze dataopslagcapaciteit te vergroten.

Naast de technologische verbeteringen is er ook geïnvesteerd in de mentale en conceptuele component van de commandovoering. Hierbij kan worden gedacht aan het verkorten van operationele processen en het kunnen omgaan met het groeiende aantal nieuwe inzichten door de veelheid aan gegevens. Om te zorgen dat de krijgsmacht voorafgaand aan inzet tijdig in een goede informatiepositie kan komen, is gewerkt aan passende wetgeving om dat op een rechtmatige wijze met de juiste waarborgen te kunnen doen.

Ruimtedomein

In 2024 is de lange-termijn ruimtevaart agenda (LTR) gepresenteerd. De LTR maakt zichtbaar over welke ruimtevaartcapaciteiten Nederland op civiel, wetenschappelijk en militair terrein over tien jaar wil beschikken. De defensiebelangen zijn hierin geborgd. De LTR onderschrijft het belang van een overkoepelend beleid voor het ruimtedomein. De LTR geeft daarvoor een belangrijke aanzet met een voorstel voor een nieuwe interdepartementale overleg- en beheersstructuur. De nog in te richten governance structuur voor de implementatie van de Lange Termijn Ruimtevaartagenda, zal toezien op interdepartementale coördinatie en afstemming van activiteiten.

In 2024 heeft Defensie zich ingezet om verdere uitvoering te geven aan de Defensie Ruimte Agenda en het prioritaire gebied Space dat in de Kamerbrief Productiezekerheid (Kamerstuk [36410 X, nr. 93](#)) wordt genoemd. Deze bepalen onze 'routekaart' naar een toekomstbestendige krijgsmacht waar het ruimtedomein een integraal onderdeel van uitmaakt.

Op 20 september werd, in het bijzijn van industrie en kennisinstellingen, het startschot gegeven tot het ontwikkelen van de eerste PAMI satelliet. Dit is een satelliet met een aardobservatiemissie waarop een demonstratiemodel van de Nederlandse lasercommunicatie zal worden geïmplementeerd. De ontwikkeling is grotendeels gerealiseerd door Industriële Participatie verplichtingen van Raytheon. Het is de intentie om een constellatie van satellieten te ontwikkelen zodat de Nederlandse krijgsmacht een meer zelfstandige informatiepositie kan verkrijgen en datatransport tussen satellieten mogelijk is waarmee niet alleen eigen optreden wordt versterkt maar ook dat van onze NAVO partners.

Op 16 december is het contract ondertekend met ISISPACE dat voor Defensie satellieten zal ontwikkelen, bouwen en opereren. Met het raamcontract gaat Defensie een meerjarige samenwerking aan met ISISPACE en zal daarmee voor het Nederlandse ruimtevaart ecosysteem optreden als *launching customer*. Dit past bij de beleidsambities op kennis, innovatie en industrie uit de Defensienota 2024, met Space als één van de vijf gebieden.

3.1.3 Mensen

Personeel

De kracht van de krijgsmacht wordt in belangrijke mate bepaald door haar mensen. Het vinden en behouden van voldoende mensen is al jaren één van de grootste uitdagingen. In de Defensienota 2024 is de ambitie gesteld om in 2030, of zoveel eerder als mogelijk, een gevulde organisatie te zijn, die schaalbaar kan meebewegen met de dreiging.

Het personeelsbestand van Defensie is in 2024 gegroeid met 4.274 VTE'n, namelijk 1.317 beroepsmilitairen, 664 reservisten en 2.293 burgermedewerkers. Defensie is daarmee gegroeid naar een organisatie van 74.333 VTE, waarvan 42.975 beroepsmilitairen, 7.764 reservisten en 23.594 burgers. Daarmee is Defensie één van de grootste werkgevers van Nederland.

Arbeidsvoorwaarden

Op 2 juli 2024 zijn Defensie en de vakcentrales een nieuw arbeidsvoorwaardenakkoord overeengekomen. Het Defensiepersoneel heeft hierdoor onder andere per 1 januari 2025 een structurele loonsverhoging gekregen van 5% en vanaf 1 januari 2026 nogmaals 2%. Deze loonsverhogingen maken deel uit van het akkoord over de periode 1 januari 2025 tot 1 september 2026.

Schaalbare krijgsmacht

Onder een schaalbare krijgsmacht verstaan we een krijgsmacht die in een relatief korte tijd in staat is capaciteiten (personeel, materieel, infrastructuur, kennis etc.) uit de organisatie en samenleving in te zetten of aan de organisatie toe te voegen. Hiertoe voert Defensie een dienmodel in dat past bij een schaalbare krijgsmacht. Met de brief 'Een dienmodel dat past bij een schaalbare krijgsmacht' is uw Kamer hierover nader geïnformeerd (Kamerstuk [36124](#), nr. 45). Deze schaalbare krijgsmacht krijgt vorm in een organisatie die is ingericht op taakuitvoering door vaste en mobilisabele eenheden. Hierin werken militairen in actieve dienst, burgerpersoneel, reservisten en dienjaarmilitairen in wisselende samenstellingen. Defensie is in 2024 begonnen met het verkennen van de mogelijkheden voor een dienmodel dat voorziet in maatregelen met een (gradueel) meer verplichtend karakter tussen vreedstijd en oorlogstijd. De invoering van een vrijwillige enquête onder 18-27-jarigen, aangekondigd op 3 oktober 2024 (Kamerstuk [36592](#), nr. 2), is een eerste stap. Een belangrijk onderdeel van de schaalbare krijgsmacht zijn de reservisten. De instroom van reservisten is ten opzichte van 2023 met 9,4% gestegen. Dat komt met name door de toegenomen instroom van Dienjaarmilitairen en *Defensity college* militairen. Defensie heeft in 2024 in kaart gebracht welke aanvullende maatregelen mogelijk zijn voor het verder verbeteren van de instroom en het behoud van reservisten. Dat kan onder meer door het moderniseren van de rechtspositie. Daarover wordt met de vakcentrales gesproken. Ook wordt gezien in hoeverre een civiele werkgever belemmeringen ervaart als een werknemer reservist is of wordt en wat daar vervolgens aan gedaan kan worden.

Dienjaar

In 2024 is de animo voor het Dienjaar Defensie toegenomen. Van de ruim 4.000 sollicitanten zijn er 521 aangesteld, verdeeld over alle Operationele Commando's. Daarnaast zitten er nog ruim 1000 kandidaten in het selectie- en keuringstraject om in 2025 op te komen. Hiermee lijkt de ambitie om te groeien naar minimaal 1000 dienjaarmilitairen per jaar vanaf 2025 haalbaar. Bijna 80% van de dienjaarmilitairen heeft te kennen gegeven na afronding van het Dienjaar aan Defensie verbonden te willen blijven als beroepsmilitair (circa 60%) of reservist (circa 20%). Ook de dienjaarmilitairen die niet kiezen voor een vervolg binnen Defensie geven aan blij te zijn dat ze aan het Dienjaar deelgenomen hebben. Eind 2024 is er overeenstemming bereikt met de centrales van overheidspersoneel dat dienjaarmilitairen aangesteld gaan worden als tijdelijk beroepsmilitair. Aangezien dit om een nieuwe aanstellingsgrond gaat, dient de regelgeving eerst te worden aangepast. De verwachting is dat de eerste dienjaarmilitairen eind 2025 in tijdelijke dienst aangesteld kunnen worden.

Veteranen

In 2024 is stilgestaan bij het tienjarig bestaan van de Veteranenwet. In deze wet, die de grondslag vormt voor het veteranenbeleid, is de bijzondere positie van de veteraan verankerd en worden de erkenning, waardering, zorg en de bijzondere zorgplicht voor veteranen en hun relaties beschreven. Ook in 2024 heeft Defensie, in samenwerking met verschillende organisaties zoals het Nederlands Veteraneninstituut (NLVi) en het nationaal Veteranen Platform (VP) invulling gegeven aan de uitvoering van het veteranenbeleid. Dit heeft onder andere geleid tot de start van het assistentiehondenbeleid voor veteranen. Daarnaast is de veteranenherstelllocatie «Sparrenheuvel», een initiatief van het Leger des Heils, geopend. Veteranen met uitzendgerelateerde psychische problemen kunnen hier opvang, zorg en begeleiding krijgen. Tevens zijn in 2024 activiteiten gericht op het vergroten van

de erkenning en waardering voor veteranen geïntensiveerd, zoals het programma «Veteraan in de Klas» en het project «Helden op Bruggen en Viaducten», waarbij bruggen en viaducten vernoemd worden naar militairen omgekomen in vredesmissies.

Een veilige werkomgeving bij Defensie

In 2024 heeft Defensie verder gewerkt aan het verbeteren van de veiligheid binnen de organisatie. Er is geïnvesteerd in kennisontwikkeling en innovatie. Zo is de opleiding *Middelbare Arbeidshygiëne* doorgezet, om de kennis van medewerkers op de werkvloer over fysieke veiligheid te verbeteren. Deze opleiding leidt personeel op om zelfstandig de *Nadere Inventarisatie Gevaarlijke Stoffen* (NIGS) uit te voeren en is ook gericht op het inrichten van een veilige werkomgeving op het gebied van geluid en straling. Dit heeft geresulteerd in verschillende concrete veiligheidsverbeteringen en *quick wins* bij de operationele commando's. Een voorbeeld hiervan zijn nieuwe zonnebrillen voor het Korps Mariniers die beter aansluiten op de omstandigheden (zonlicht en –reflectie op het water) van hun inzet op snelvarende FRISC-motorboten bij anti-drugs operaties in het Caribisch gebied.

Het zorgen voor een veilige werkomgeving gaat ook over sociale veiligheid. Het afgelopen jaar zijn er veel trainingen gegeven aan medewerkers, leidinggevend en teams rondom sociale veiligheid en integriteit. In 2024 hebben circa 1.300 werknemers deelgenomen aan 145 trainingen. De meeste trainingen gingen over sociale veiligheid, waaronder diversiteit en leidinggeven in een sociaal veilige werkomgeving. Een kleiner deel van de trainingen was specifiek gericht op integriteit.

Begin 2024 is de *Academische Werkplaats Defensie* opgericht, onderdeel van de Nederlandse Defensie Academie (NLDA). Binnen deze structuur wordt gewerkt aan initiatieven die deze thema's kunnen versterken. Daarnaast is voortgang geboekt op het verder professionaliseren van het stelsel van vertrouwenspersonen.

Arbeidsextensief werken

Defensie heeft haar inspanningen gecontinueerd om bepaalde processen arbeidsextensiever in te richten door meer gebruik te maken van technologie. Hierdoor kan Defensie haar mensen daar inzetten waar ze het hardst nodig zijn en bovendien het werk voor hen veiliger, interessanter, minder routinematig en effectiever inrichten. In 2024 zijn verschillende stappen gezet, zoals de vertaling van de Defensie Strategie Data Science naar een roadmap. Hieruit is een interne Defensie versie van de populaire dienst ChatGPT voortgekomen, genaamd DefGPT. Daarnaast is de geautomatiseerde ondersteuning van de domeinen financiën, materieel-logistiek, inkoop en afstoting verder geoptimaliseerd op basis van SAP (S4/HANA), waarbij diverse interfaces en processtappen zijn geautomatiseerd. Verder is de toepassing van Robotic Process Automation (RPA) verbreed naar alle Defensieonderdelen. Het equivalent aan werk verzet door RPA is verdubbeld ten opzichte van 2023. Defensie heeft tevens ingezet op meer arbeidsextensieve (wapen)systemen (onder andere ASW fregat, sensoren, doorbraak-systemen, dronecapaciteit en Main Ground Combat System).

3.1.4 Randvoorwaarden

Informatie en transparantie

Digitale innovatie in het militaire domein versnelt exponentieel. Dit is het meest duidelijk te zien in het gebruik van data, Artificial Intelligence (AI) en autonome systemen. In 2024 heeft Defensie met onder andere

de datastrategie en het inrichten van decentrale datateams ingezet op het versterken van de informatiepositie van Defensie. Tegelijk is met de programma's Grensverleggende IT (GrIT), Defensie Open op Orde (DOO), Keystone, Foxtrot en talloze kleinere projecten hard gewerkt aan het moderniseren van de infrastructuur en verbeteren van commandovoering.

Deze ontwikkelingen zijn hard nodig, want de effectieve inzet van de Krijgsmacht is steeds afhankelijker geworden van het gebruik van IT. Om deze ontwikkelingen door te zetten en te stroomlijnen is Defensie een digitale transformatie gestart, met als doel onze militairen een voorsprong op het slagveld geven.

Medio 2024 is Defensie gestart met het vormgeven van een wetvoorstel dat het juridisch kader zal vormen wat noodzakelijk is om tot een volledige inzetgereedheid van de krijgsmacht te komen. De informatieomgeving zal onderdeel van dit wetsvoorstel zijn.

Vastgoed

Er is de afgelopen kabinetsperiode fors geïnvesteerd in de ontwikkeling van onze krijgsmacht met mede als gevolg dat de defensieorganisatie de komende jaren groeit. Defensie heeft daardoor een omvangrijke vastgoed-opgave waarbinnen veel locaties moeten worden verbouwd of gerevitaliseerd. In het Strategisch Vastgoedplan 2022 (SVP) is het kader hiervoor geschetst. De concrete voorbeelden hierbij worden genoemd in het Materieelverslag van het Defensiematerieelbegrotingsfonds.

Ruimte en leefomgeving

Defensie investeert in meer mensen, meer training, meer materieel en meer activiteiten. Dit vraagt om extra ruimte voor defensieactiviteiten (fysieke, milieu- en geluidsruimte). Het in beeld brengen, integraal afwegen en borgen van deze benodigde ruimte gebeurt in het Nationaal Programma Ruimte voor Defensie (NPRD). Een zogenoemd plan milieueffectrapport (planMER) maakt daar onderdeel van uit. Omdat deze ruimtevraag de leefomgeving van veel mensen kan raken en ook kan knellen met andere ruimtelijke opgaven, is in het NPRD veel aandacht voor participatie en bestuurlijk overleg.

Defensie betreft de omgeving bij activiteiten die effect hebben op de leefomgeving. Dit geeft inzicht in de belangen, zorgen en wensen van lokale gemeenschappen, ondernemers en overheden. Potentiële knelpunten maar ook kansen zijn sneller in beeld, wat meerwaarde en meervoudig ruimtegebruik creëert en bijdraagt aan een duurzame relatie met de omgeving en mede-overheden. Defensie werkt aan de verankering van het omgevingsgericht werken en voert een verkenning uit naar de mogelijkheden om in de omgeving van Defensielocaties een bijdrage te leveren aan de leefbaarheid.

Een evaluatie-onderzoek naar het functioneren van de Commissies Overleg & Voorlichting Milieu (COVM's), de wettelijke overlegorganen van de vliegbases van Defensie, is afgerond. De Kamer is hierover geïnformeerd (Kamerstuk [36592](#), nr. 4) en heeft het onderzoeksrapport 'Buren van een basis' ontvangen. Defensie werkt aan de appreciatie van de aanbevelingen uit het onderzoeksrapport. Deze appreciatie wordt met de Kamer gedeeld.

Defensie bereidt zich vanwege de verhoogde dreiging voor op het beschermen en verdedigen van het eigen grondgebied en dat van bondgenoten. De huidige wet- en regelgeving is ingericht voor vrede, terwijl Nederland zich helaas in een grijze zone tussen vrede en oorlog

bevindt. Ook in de leefomgeving leidt dit tot spanning tussen wat Defensie aan activiteiten wil uitvoeren en wat Defensie op basis van wet- en regelgeving mag uitvoeren. Om deze belemmeringen weg te nemen werkt Defensie aan een Wet op de Defensiegereedheid die de gereedstelling van de krijgsmacht eenvoudiger en sneller mogelijk maakt.

Recente rechterlijke uitspraken hebben tot nieuwe uitdagingen geleid in het stikstofdossier. De uitspraken kunnen ertoe leiden dat de uitbreiding van bestaande activiteiten of de toevoeging van nieuwe activiteiten die noodzakelijk zijn om onze militairen voor te bereiden op een gevecht onverenigbaar zijn. Het is het belangrijk dat (stikstof) ruimte wordt geboden voor urgente maatschappelijke ontwikkelingen, zoals de tijdige en stelselmatige gereedstelling van de krijgsmacht. Inzet van de Ministeriele Commissie Economie en Natuurherstel is om die ruimte te bieden. In Europees verband wil Defensie aandacht vragen voor het spanningsveld tussen Europese verplichtingen uit (bijvoorbeeld) de vogel- en habitatrichtlijn aan de ene kant en de grondwettelijke taken voor Defensie inclusief onze NAVO-*commitments* aan de andere kant.

Duurzaamheid

In de afgelopen periode is het belang van energiezekerheid voor Defensie sterk naar voren gekomen. Energie is *mission critical* bij het militaire optreden en essentieel voor de bedrijfsvoering. Energiezekerheid is daarom een belangrijke voorwaarde voor weerbaarheid en duurzame energie draagt hier aan bij. Defensie pakt dit op door energiezekerheid onderdeel te maken van beleidsontwikkeling, projecten en onderzoek. In de Stand van Defensie rapporteren we jaarlijks over het energieverbruik en de CO₂-emissie van Defensie.

Defensie richt haar verduurzamingsacties primair op het operationeel materieel inclusief kampementen, op vastgoed en terreinen, op de bedrijfsvoering en zakelijke mobiliteit. In het materieelverslag van het Defensiematerieelbegrotingfonds staan bij 'Duurzaamheid' en bij 'Vastgoed' nadere toelichtingen op de projecten die hieraan bijdragen.

Milieu en PFAS

Defensie heeft op de huidige en voormalige defensie terreinen waar PFAS-houdend blusschuim is gebruikt dertien locaties met PFAS-verontreiniging in beeld. Er is onderzoek gedaan naar de herkomst en de ernst van de verontreinigingen. Defensie werkt voor de nog exact te bepalen saneringslocaties volgens een risico-gestuurde aanpak. Dit betekent dat de uitvoeringsmaatregelen worden bepaald op basis van humane risico's, ecologische risico's en verspreidingsrisico's. Het risico op blootstelling aan PFAS via de grond bij normaal gebruik van het terrein, zoals werkzaamheden in gebouwen en oefenen op terreinen, is zeer klein. Defensie pakt de verontreinigingen aan in gezamenlijkheid met betrokken overheden.

3.1.5 Focusonderwerp 2024 en vervolg focusonderwerp 2023

De schaarste op de arbeidsmarkt is één van de oorzaken die bijdragen aan het personeelstekort bij Defensie, in het bijzonder in sectoren waar de schaarste extra groot is zoals in de techniek, IT en medische sector. De onderuitputting die hieruit ontstaat wordt zoveel mogelijk ingezet voor onder andere alternatieve personele capaciteit, waaronder externe inhuur en de inzet van reservisten, om de taken van Defensie uit te voeren. Zo is door deze onderuitputting € 175,1 miljoen extra uitgegeven aan externe inhuur. Door deze uitgaven aan onder andere alternatieve personele capaciteit en door de invoering van nieuwe arbeidsvoorwaarden waren de

personele uitgaven uiteindelijk € 843,3 miljoen hoger dan bij dan bij de initieel vastgestelde Defensiebegroting voorzien was. Bij Defensie worden met enige regelmaat analyses uitgevoerd die de situatie op de arbeidsmarkt monitoren en in kaart brengen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van brongegevens van het CBS en het CPB. Daarbij wordt specifiek gekeken naar voor Defensie relevante sectoren.

Het personeelstekort verklaart deels de onderuitputting bij Defensie, maar zeker niet geheel. Op het Defensiematerieelbegrotingsfonds wordt de onderuitputting ook veroorzaakt door vaak lange levertijden, die mede ontstaan omdat de vraag naar militair materieel als gevolg van de huidige veiligheidssituatie in de wereld significant is toegenomen.

Voor de onderuitputting op het gebied van vastgoed geldt dat naast de beperkingen op het gebied van personele capaciteit, ook de schaarste van middelen en capaciteit in de markt en de beperkingen op het gebied van ruimte voor Defensie, zowel fysieke ruimte als geluidsruimte, stikstofruimte en andere vergunningsruimte, remmende factoren zijn. Grond en ruimte in bredere zin zijn schaars, omdat er veel belangen om grond en ruimte vragen, zoals woningbouw, landbouw en de opwekking van energie. Hierdoor is ruimte niet automatisch beschikbaar op het moment dat daar behoefte aan is en is beschikbaarheid van grond en ruimte altijd een uitdaging in de uitvoering van uitbreiding en verplaatsing van militaire activiteiten. Dit komt de doorlooptijd van (vergunningen)procedures niet ten goede en vraagt om aanvullende onderzoeksinspanningen en schaarse personele expertise.

Voor de komende jaren wordt, als gevolg van de verslechterde veiligheidssituatie, een verdere groei van Defensie voorzien. Vanwege deze voorziene groei en de bekende arbeidsmarktknelpunten, wordt onder meer gekeken naar de mogelijkheden van een meer wendbare en schaalbare krijgsmacht. Dit moet onder andere worden bereikt door een versterking van het reservistenbestand via samenwerking met het bedrijfsleven, andere departementen, de industrie, opleidingsinstanties en werkgeversorganisaties, zodat Defensie op het juiste moment kan beschikken over (schaars) arbeidspotentieel zowel in kwantitatieve als in kwalitatieve zin. Ook wordt hiertoe bij de aanschaf van nieuw materieel gekeken naar arbeidsexternieve oplossingen.

De Tweede Kamer heeft het kabinet verzocht om het focusonderwerp 2023 een vervolg te geven bij de verantwoording over het jaar 2024 en aandacht te besteden aan resultaatbereik in relatie tot onderuitputting, als gevolg van bijvoorbeeld arbeidskrapte. Daarbij dienen de grootste en/of belangrijkste tegenvallende realisaties apart te worden toegelicht. In onderstaande tabel wordt de totale onderuitputting van € 171,8 miljoen op de Defensiebegroting (X) gepresenteerd.

Tabel 2 Grootste posten met onderuitputting in 2024 Defensie

	bedrag in miljoenen euro	Als Percentage van de vastgestelde ontwerp- begroting 2024
<i>Onderrealisatie artikel 1 - Inzet</i>	€ – 78,7	0,3%
<i>Onderrealisatie Defensie (exclusief artikel 1 - Inzet)</i>	€ – 93,1	0,4%
Totaal	€ – 171,8	0,7%

In totaal bedroeg de onderuitputting in 2024 € 171,8 miljoen.

De onderuitputting van € 78,7 miljoen hiervan op artikel 1 vindt grotendeels plaats op het Budget Internationale Veiligheid (BIV). Het BIV is een voorziening om te reageren op (onverwachte) gebeurtenissen in de wereld. Van dit budget was € 14,6 miljoen niet benodigd en er waren hogere ontvangsten van € 6,7 miljoen. Daarnaast is er € 40,0 miljoen aan HGIS-eindejaarsmarge ontvangen gedurende het jaar, die bij de tweede suppletoire begroting teruggeven is. Tot slot was € 17,4 miljoen niet benodigd voor nationale inzet en overig inzet, met name voor overige inzet van waaruit de Vessel Protection Detachements (VPD) worden bekostigd. Vanwege de ontwikkelingen in en rondom de Rode Zee worden er momenteel geen VPD's ingezet.

De onderuitputting van € 93,1 miljoen op de overige artikelen wordt grotendeels veroorzaakt door € 74,7 miljoen onderuitputting op de personele uitgaven door het hierboven toegelichte personeelstekort en € 10,9 miljoen onderuitputting op de materiële uitgaven door langere levertijden door schaarse middelen en capaciteiten in de markt.

Uit het voorliggende jaarverslag blijkt dat Defensie uiteindelijk hogere uitgaven heeft gerealiseerd dan bij de initieel vastgestelde Defensiebegroting voorzien werd. Gedurende het jaar zijn voor deze hogere uitgaven meer middelen aan de Defensiebegroting toegevoegd, waaronder voor nieuwe arbeidsvoorwaarden. De gerealiseerde uitgaven over het gehele jaar bezien worden in de onderstaande tekst toegelicht om bij te dragen aan optimale transparantie en verantwoording. Voor het beeld over de verhouding tussen de gerealiseerde uitgaven en initieel begrote uitgaven, wordt daarom naar de rest van het jaarverslag verwezen.

KPI-overzicht

Onderstaande kpi's zijn voor het eerst opgenomen in het jaarverslag 2022. De kpi's maken eveneens deel uit van de Stand van Defensie, waarmee beoogd wordt meer in samenhang te rapporteren over thema's zoals gereedstelling, personeel, veiligheid, inzet, specialisatie en duurzaamheid. In de Stand van Defensie vindt verdieping plaats op de kpi's en wordt verdere tekst en uitleg gegeven. De kpi's hebben als doel uw Kamer een beter inzicht te geven in de voortgang van de beoogde resultaten van de structurele toename van het Defensiebudget.

KPI	Streef-waarde 2024	Realisatie 2024	Streef-waarde 2025	Streef-waarde 2026	Norm
Personele Gereedheid					
Vulling militair	88%	77,5%	86,7%	90%	100% (2030)
Vulling burger	100%	99%	100%	100%	100% (2025)
Kwalificatiegraad personeel	75%	64%	70%	71%	75% (2030)
Basis op orde					
Informatiehuishouding ¹	3	2,4	3,2	3,5	4 (2027)
Europese en internationale samenwerking					
Financiering onderzoek en ontwikkeling ²	Top 10	Plek 7	Top 10	Top 10	Top 10
Onderzoek & Innovatie					
Langcyclisch innoveren ³	1,3%	1,42%	1,3%	1,3%	2% (2030)
Kortcyclisch innoveren ⁴	70%	90%	70%	70%	100% (2030)
Duurzaamheid					
Percentage duurzame brandstoffen					
Wegdiesel	25%	20% ⁵	30%	30%	30% (2030)
Scheepsdiesel	10%	3%	10%	10%	30% (2030)
Kerosine	5% ⁶	0%	5%	10%	30% (2030)

¹ Informatiehuishouding wordt uitgedrukt in een gewogen cijfer van de 5 categorieën uit de Volwassenheidsmeting Informatiehuishouding (Ministerie BZK). Deze meting drukt het niveau uit als een cijfer tussen 1 (laagste) en 4 (hoogste). Er is in 2024 voortgang geboekt, echter vertaalt zich dit niet meteen in een hogere eindscore. Door de huidige geopolitieke situatie en de nadruk op hoofdtaak 1 is de uitdaging voor Defensie groter geworden: de krijgsmacht moet weer kunnen vechten tegen een sterk vijandelijk leger en dat volhouden. Voorwaarde voor een stijging op de indicatoren betreffen veelal organisatiebrede werking en volledig ingerichte evaluatie-/feedbackloops. Hier zijn grote stappen gezet, maar nog niet genoeg voor een daadwerkelijke stijging. Zie ook de volwassenheidsmeting gepubliceerd op open-overheid.nl.

² Betreft de positie die Nederland inneemt ten opzichte van de andere EU landen voor wat betreft het aantal Nederlands entiteiten (industrie, bedrijven en kennisinstituten) die onderdeel zijn van de winnende EDF-voorstellen. De ranglijst wordt bekend een jaar na

indiening van de EDF-voorstellen. Realisatie 2023 betreft dus ranglijst op basis van ingediende voorstellen van het jaar ervoor (2022). In 2024 is de behaalde positie over 2023 reeds bekend gemaakt (plek 7).

³ Uitgedrukt als percentage van de Defensiebegroting. Realisatie 2024 is exclusief 2,5 miljard euro uitgaven OEK steun, inclusief OEK steun is de realisatie 1,24%.

⁴ Uitgedrukt in het percentage verplichtingen ten opzichte van het totaal beschikbare budget voor kortcyclisch innoveren.

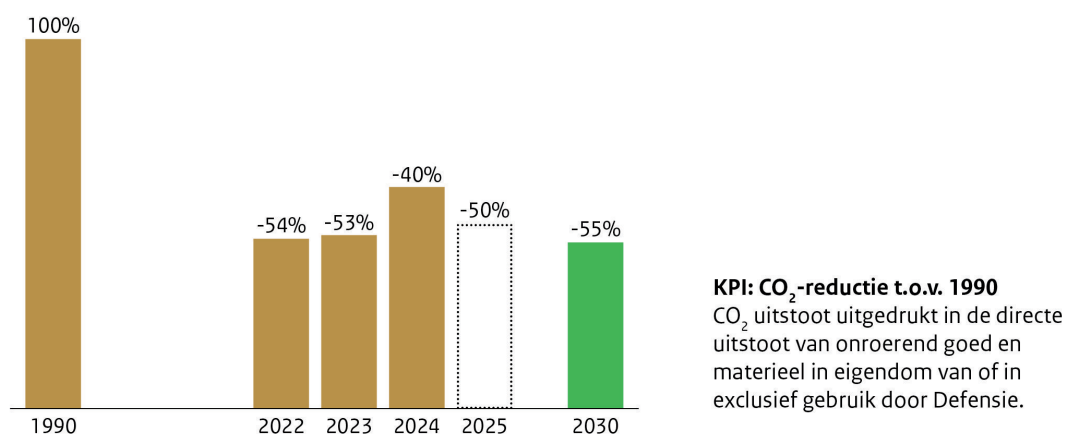
⁵ Het bijmengen van weg diesel is in 2024 niet verder toegenomen omdat de aanbesteding van een nieuw contract is uitgesteld. We verwachten in 2025 de geplande stap voor weg diesel naar 30% te maken.

⁶ Het bijmengen van kerosine op vliegbasis Leeuwarden was in 2024 technisch nog niet haalbaar. In 2025 verwachten we deze stap wel te kunnen gaan zetten, waardoor de stijgende lijn in gebruik duurzame brandstoffen wordt voortgezet.

Nederlandse bijdrage aan EU- en NAVO-missies en eenheden in 2024 ¹

EU		NAVO	
Bijdrage aan missies, operaties en activiteiten	717	Bijdrage aan missies, operaties en activiteiten	1898

¹ Uitgedrukt in het totaal aantal ingezette militairen in 2025. In de ontwerpbegroting 2024 rapporteerde Defensie over de bijdrage aan stand-by eenheden. Vanaf dit jaar gaat de NAVO over op het New Force Model (NFM) en verschuift de focus naar hoofdtak 1. Het aanleveren van de bijdrage stand-by eenheden in het kader van de NAVO kent een hoge rubricering en kan daarom niet openbaar worden gemaakt. Tevens zal de gehele krijgsmacht benodigd zijn wanneer de NAVO in het kader van artikel 5 geactiveerd wordt. Om deze redenen rapporteert Defensie niet meer over de bijdrage aan stand-by eenheden.

Onvolkomenheden Algemene Rekenkamer

Onvolkomenheid	Plan van aanpak	Uitvoering maatregelen	Status	Gereed
Inkoop	2022*	2017-2024	3 (van 3) aanbevelingen opgevolgd	2024
Vastgoedbeheer	2022*	2019-2024	3 (van 3) aanbevelingen opgevolgd	2024
Autorisatiebeheer	2022*	2020-2025	1 (van 2) aanbevelingen opgevolgd	2025
Beveiliging Militaire Objecten	2023**	2023-2027	3 (van 6) aanbevelingen opgevolgd	2027***
Munitiebeheer	2022**	2022-2026	3 (van 6) aanbevelingen opgevolgd	2026***
Cryptobeheer	Q4 2024	2024-2026	1 (van 2) aanbevelingen opgevolgd	2026
Inventarisatieproces	Q2 2025	2024-	1 (van 2) aanbevelingen opgevolgd	volgt

* Inkoopbeheer is vanaf VO 2016 een onvolkomenheid, vastgoedbeheer vanaf VO 2018 en Autorisatiebeheer vanaf VO 2019. Verbeteracties zijn voor deze drie onvolkomenheden gelijk ingezet. Met de nota Aanpak en weergave stuur- en verantwoordingsinformatie oplossen onvolkomenheden AR van 22 sep 2022 (BS2022022116) zijn de (herziene) plannen van aanpak aan de BR gepresenteerd. Aan de hand van deze plannen van aanpak zijn/worden maatregelen uitgevoerd om de nog openstaande aanbevelingen op te volgen.

** Defensie is het PvA aan het herzien of aan het opstellen ihkv aanbevelingen AR (voer een oorzaakanalyse uit).

*** Datum gereed komt uit huidige verbeterplan. Uit de herziening van het PvA volgt mogelijk een andere datum gereed.

3.3 Realisatie periodieke rapportages en beleidsdoorlichtingen

Realisatie periodieke rapportages en beleidsdoorlichtingen

Elke minister is op basis van de Comptabiliteitswet 2016 verantwoordelijk voor het periodiek onderzoeken van de doeltreffendheid en doelmatigheid van het gevoerde beleid. Hiervoor maken alle departementen gebruik van de Strategische Evaluatieagenda (SEA), die jaarlijks in de begroting verschijnt. De periodieke rapportages van de SEA vervangen de beleidsdoorlichtingen. In 2024 heeft Defensie twee beleidsdoorlichtingen afgerond. Dit zijn beleidsdoorlichtingen van artikel 2 Koninklijke Marine en artikel 3 Koninklijke Landmacht. Defensie heeft nog geen periodieke rapportages afgerond. In de tabel hieronder zijn dan ook enkel de gerealiseerde beleidsdoorlichtingen (periode 2018-2024) zichtbaar.

Tabel 3 Realisatie beleidsdoorlichtingen										
Realisatie periodieke rapportages / beleidsdoorlichtingen										
BD/PR	Thema	Artikel-nummer	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Kamerstuk
BD	Inzet	1								
BD	Koninklijke Marine	2							x	Kamerstuk 31516, nr. 43
BD	Koninklijke Landmacht	3		x						Kamerstuk 31516, nr. 27
BD	Koninklijke Landmacht	3							x	Kamerstuk 31516, nr. 44
BD	Koninklijke Luchtmacht	4		x						Kamerstuk 31516, nr. 30
BD	Koninklijke Marechaussee	5					x			Kamerstuk 31516, nr. 37
BD	Investeringsen ¹	6				x				Kamerstuk 31516, nr. 34
BD	Defensie Materieel Organisatie	7				x				Kamerstuk 31516, nr. 34
BD	Defensie Ondersteuningscommando ²	8						Uitstel	Uitstel	Kamerstuk 31516, nr. 40
BD	Algemeen	9								
BD	Apparaat Kerndepartement	10								
BD	Geheim	11								
BD	Nog onverdeeld	12								

¹Door de introductie van het Defensiematerieelbegrotingsfonds (DMF) zijn de middelen uit beleidsartikel 6 Investeringsen per 2021 overgeheveld naar het DMF.

²Met deze beleidsdoorlichting wordt onderzocht in hoeverre het beleid voor de militaire gezondheidszorg (MGZ) in de periode 2011 tot 2021 doelmatig en doeltreffend is geweest. In de onderzoeksperiode hebben binnen de MGZ een aantal significante beleidswijzigingen plaatsgevonden en heeft de MGZ een ingrijpende herstructurering doorgevoerd. De onderzoeksfase van de beleidsdoorlichting is reeds afgerond. Voor de Kabinetsreactie heeft de toenmalige Staatssecretaris van Defensie de opdracht gegeven om niet alleen op de resultaten van de doorlichting te reflecteren, maar ook naar de toekomst te kijken. Om dit goed te onderbouwen, bleek aanvullend onderzoek nodig. Hierdoor heeft het proces van de beleidsdoorlichting vertraging opgelopen. De Kamer is op 25 september 2023 over de vertraging geïnformeerd (Kamerstuk 31516, nr. 40). De Kabinetsreactie wordt in het eerste kwartaal van 2025 opgeleverd.

Afgeronde beleidsdoorlichtingen

Beleidsdoorlichting FOST (artikel 2)

In 2024 is een beleidsdoorlichting van artikel 2 Koninklijke Marine afgerond. Tijdens deze doorlichting is de doeltreffendheid en doelmatigheid onderzocht van de Nederlandse deelname aan de Fleet Operational Standards and Training (FOST). Hierbij is naar de periode 2014-2023 gekeken.

De beleidsdoorlichting richt zich op de gereedstelling van zogenaamde «grootbovenwatereenheden» van het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK). Gereedstellen is de kerntaak van de operationale commando's (OPCO's) binnen de Nederlandse Krijgsmacht. Het CZSK heeft een eigen opwerkmethode voor het gereedstellen van de grootbovenwatereenheden, maar maakt voor het laatste deel van deze gereedstelling gebruik

van de Britse trainingsorganisatie FOST. FOST brengt schaarse trainingsmiddelen samen, waardoor de trainingen een hoog realiteitsgehalte krijgen. Het CZSK heeft niet de omvang om die training, onder vergelijkbare omstandigheden, structureel in eigen beheer uit te voeren.

Uit de beleidsdoorlichting blijkt dat de Nederlandse deelname aan FOST in hoge mate bijdraagt aan de (beleids)doelstellingen, te weten het gereedstellen van grootbovenwatereenheden. Uit het onderzoek blijkt verder dat de Nederlandse deelname aan FOST zowel op een doeltreffende als ook doelmatige wijze wordt uitgevoerd.

Zie het [eindrapport](#), voor een volledige toelichting op de beleidsdoorlichting, conclusies en aanbevelingen.

Zie de kabinetsreactie ([Kamerstuk 31516, nr. 43](#)), met daarin aandacht voor de opvolging van bevindingen.

Beleidsdoorlichting Project Taurus (artikel 3)

In 2024 is een beleidsdoorlichting van artikel 3 Koninklijke Landmacht afgerond. Tijdens deze doorlichting is de doeltreffendheid en doelmatigheid onderzocht van het in 2013-2022 gevoerde beleid rond het Nederlands-Duitse samenwerkingsverband Project Taurus.

Project Taurus is de intensieve samenwerking van de Nederlandse 43e Gemechaniseerde Brigade met de 1e Duitse Pantserdivisie en is voor het Commando Landstrijdkrachten (CLAS) de meest vergevorderde vorm van integratie en samenwerking tussen Nederland en Duitsland. Door deze unieke vorm van samenwerking met Duitsland is Nederland de afgelopen jaren in de gelegenheid geweest om een fundament van kennis in het vechten met en tegen tanks te behouden. Met het oog op de grote dreiging en de aanstaande introductie van een volwaardig tankbataljon, zoals aangekondigd in de Defensienota 2024 ([Kamerstuk 36592, nr. 1](#)), heeft Nederland deze kennis hard nodig.

Uit de beleidsdoorlichting blijkt dat Project Taurus zowel doeltreffend als ook doelmatig is. Project Taurus is doeltreffendheid; de hoofddoelstelling «het behouden van een fundament van kennis», is behaald. De onderzoekers plaatsen hier een aantal kanttekeningen bij. Zo is het niet mogelijk geweest om kennis bij alle relevante delen van het CLAS in gelijke mate te behouden. Project Taurus is doelmatig, omdat Defensie door gebruik van Duitse gevechtstanks, met relatief weinig kosten het primaire doel van kennisbehoud heeft bereikt. Ook hier plaatsen de onderzoekers een kanttekening bij. Zo is het gevecht van verbonden wapens minder mogelijk, waardoor een negatieve synergie is ontstaan door indertijd te bezuinigen op de gevechtstanks.

Zie het [eindrapport](#), voor een volledige toelichting op de beleidsdoorlichting, conclusies en aanbevelingen.

Zie de kabinetsreactie ([Kamerstuk 31516, nr. 44](#)), met daarin aandacht voor de opvolging van bevindingen.

Periodieke rapportages

Conform de Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek (RPE) is de SEA ingedeeld op basis van (beleids)thema's en kent de SEA een looptijd van vier jaar. Bij Defensie is de indeling van de SEA gelijk aan de indeling van de Defensienota en de Beleidsagenda uit de begroting. Dit betekent dat de SEA bestaat uit de thema's:

1. Koers voor versterking
2. Gevechtskracht
3. Mensen
4. Materieel
5. Randvoorwaarden

Voor deze thema's is nog geen periodieke rapportage afgerond.

Voor het meest recente overzicht van de programmering van periodieke rapportages / beleidsdoorlichtingen, zie het overzicht [ingepland en uitgevoerd onderzoek](#) op rijksfinancien.nl.

Voor de realisatie van deze en andere grote (evaluatie)onderzoeken, zie de bijlage «Afgerond evaluatie- en overig onderzoek».

3.4 Openbaarheidsparagraaf en overzicht risicoregelingen

Openbaarheidsparagraaf

Actieve openbaarmaking

Defensie heeft in 2024 gewerkt aan de verdere implementatie van de Wet open overheid (Woo). Defensie heeft verdere actieve openbaarmaking van documenten voorbereid. Per november 2024 voldoen het Ministerie van Defensie en de Inspectie Veiligheid Defensie aan de eerste tranche van de verplichte actieve openbaarmaking van de Wet open overheid. Tevens zijn er verdere stappen gezet om er zorg voor te dragen dat het ordentelijk en ordelijk omgaan met informatie ingebed is in de functie- en loopbaanopleidingen.

Passieve openbaarmaking

Er is sprake van een stijgende lijn in de hoeveelheid Woo-verzoeken en in de omvang en complexiteit (in 2023 ontving de sectie Woo 123 verzoeken, in 2024 waren dit 172 verzoeken). Gelet op de geopolitieke ontwikkelingen, aanhoudende militaire steun aan Oekraïne, aanzienlijke aanschaf van militair materieel en het Nationaal Programma Ruimte voor Defensie (NPRD), is de verwachting dat die stijging zich ook in 2025 voortzet. Om deze verzoeken zo goed als mogelijk binnen de wettelijke beslistermijn te kunnen behandelen en de behandeltermijn verder te verkorten, spant de sectie Woo zich in om uitvoering te geven aan de maatregelen zoals aangekondigd in de kabinetsreactie op de invoeringstoets Woo (Kamerstuk [32802, nr. 94](#)). Daarnaast zijn decentrale Woo-functionarissen aangewezen bij de directies van het kerndepartement. Zij zijn verantwoordelijk voor het geordend en tijdig aanleveren van de gevraagde informatie. In oktober 2024 is het documentmanagementsysteem DefDoc binnen het kerndepartement gelanceerd. Door dit systeem wordt het verzamelen, ordenen en uiteindelijk archiveren van informatie vereenvoudigd. Daarnaast bereidt Defensie de implementatie van nieuwe Woo-tooling voor. Daardoor kunnen Woo-medewerkers effectiever en efficiënter documenten uitvragen binnen de organisatie en deze sneller beoordelen. Tot slot blijft de sectie Woo zich ook in 2025 inspannen om in overleg met de verzoeker tijdig aan diens informatiebehoefte te kunnen voldoen.

Verbetering van de informatiehuishouding

Het programma Defensie Open op Orde (DOO) versterkt in de periode 2021 t/m 2028 de informatiehuishouding van Defensie. De nulmetingen die het programma bij de Defensieonderdelen (en specifieke onderdelen van de Bestuursstaf) doet, zijn vrijwel allemaal in 2024 volledig afgerond. Aan de hand van deze nulmetingen wordt voor alle onderdelen een actieplan opgesteld om ondersteund door het programma DOO toe te werken naar een hoger volwassenheidsniveau van de informatiehuishouding. Ruim de helft van deze actieplannen is in 2024 opgesteld en in uitvoering. De laatste actieplannen zijn in Q1 2025 opgeleverd en worden uitgevoerd.

Daarnaast heeft Defensie in 2024 een visie op informatie(huishouding) opgesteld. Deze visie markeert een belangrijke stap naar een volwassen informatiehuishouding binnen onze organisatie. Het document biedt niet alleen strategische kaders, maar ook een wenkend perspectief: Defensie die informatie inzet als kracht in de militaire, politiek-bestuurlijke en maatschappelijke context. Het richt zich op kwalitatieve informatie die compleet, juist, actueel en vindbaar is. De gezaghebbende informatiepositie van Defensie wordt versterkt door een integrale aanpak van informatiehuishouding waarin strategie, structuur, processen, mensen en technologie samenkomen.

Overzicht risicoregelingen

Per 31 december 2024 bestaat er één openstaande garantie. Deze betreft een overeenkomst met de Vereniging Verbond van Verzekeraars over de verzekerbareid van personeel. De looptijd is onbepaald en er is geen gegarandeerd bedrag vastgesteld. De overeenkomst regelt de verhouding tussen Defensie en de Vereniging met als doel de belemmeringen die defensieambtenaren in het maatschappelijkverkeer ondervinden als gevolg van uitsluitingsclausules bij levensverzekeringen, gekoppeld aan de financiering van een woning, weg te nemen. In 2024 heeft geen uitkering plaats gevonden.

3.5 Budgettair overzicht Oekraïne

Op 24 februari 2022 begon Rusland met een grootschalige militaire inval in Oekraïne. De gevolgen van deze oorlog zijn niet alleen groot voor Oekraïne maar ook voor Nederland, Europa en de wereld als geheel. Een permanent lid van de Veiligheidsraad probeert met grof militair geweld een lidstaat van de Verenigde Naties van zijn land, soevereiniteit en zelfs van zijn identiteit te beroven. Nederland heeft zich dan ook ingezet om zoveel mogelijk militaire, financiële en humanitaire steun te leveren aan Oekraïne, samen met internationale partners.

Gezien de zwaarwegende veiligheidsbelangen voor Nederland en onze bondgenoten, was de militaire steun aan Oekraïne in 2024 een topprioriteit. De Nederlandse steun was breed en in samenwerking met bondgenoten en partners, in de context van de NAVO, EU en de *Ukraine Defence Contact Group*. Deze samenwerking en coördinatie was onontbeerlijk om te zorgen dat de steun effectief was en de levering ervan zo efficiënt mogelijk.

Defensie heeft een breed pallet aan militair materieel aan Oekraïne kunnen leveren om Oekraïne te ondersteunen in haar strijd. De steun bestond uit materiële steun, training, opleidingen en onderhoud. Defensie heeft materieel geleverd uit eigen voorraad. Daarnaast is materieel commercieel aangekocht. Om een snellere en effectieve steunverlening aan Oekraïne te bewerkstelligen heeft Defensie in 2024 in toenemende mate bijgedragen aan internationale samenwerkingsovereenkomsten. Defensie betaalt dan een bijdrage aan een ander land of fonds, die daar vervolgens materiaal voor Oekraïne mee aanschaft. Tevens heeft Defensie bijgedragen aan forensische onderzoeken in Oekraïne, internationale trainingsmissies als *Interflex* en *Interforge* en de *EU Militaire Assistentie Missie (EUMAM)*. Op deze wijze leverde Nederland een samenhangend pakket waarmee de Oekraïense strijdkracht in alle facetten van de strijd werd ondersteund. De Tweede Kamer is periodiek op de hoogte gehouden van deze bijdragen middels diverse Kamerbrieven.

In onderstaande tabel wordt gerapporteerd, conform de RBV, over de uitgaven, verplichtingen en ontvangsten voor 2024. De uitgaven bestaan uit commerciële leveringen, bijdragen aan de forensische onderzoeken en (internationale) trainingsmissies. De commerciële leveringen betreft zowel de bijdragen aan internationale samenwerkingsovereenkomsten als de militaire goederen die door Defensie ten behoeve van Oekraïne bij bedrijven zijn verworven. De commerciële leveringen leiden door co-financiering tot ontvangsten, net als de eerste vergoedingen van het EPF. Er zijn verplichtingen aangegaan voor de aankoop van materieel dat in toekomstige jaren aan Oekraïne wordt geleverd. De vervanging van het eigen materieel en de misgelopen verkoopopbrengsten, leiden tot ontvangsten en verplichtingen in het Defensiematerieelbegrotingsfonds en staan dus niet in onderstaande tabel. De risico's financieel beheer verbonden aan deze maatregelen staan toegelicht in de bedrijfsvoeringsparagraaf.

Alle uitgaven en gemiste verkoopopbrengsten zijn, conform het hoofdlijnenakkoord, buiten het uitgavenkader verwerkt en zijn dus niet ten koste gegaan van de middelen op de Defensiebegroting. De steun aan Oekraïne wordt gefinancierd via het Budget Internationale Veiligheid (BIV) op artikel 1 van de Defensiebegroting. De compensatie voor de geleverde eigen voorraad is verwerkt op het DMF, afgezien van zeer kleine en specifieke posten die via de Defensiebegroting lopen.

Tabel 4 Budgettair overzicht Oekraïne (bedragen x € 1000)

Artikelnr.	Artikelnaam	Maatregel	Verplichtingen 2024	Uitgaven 2024	Ontvangsten 2024	Relevante Kamerstukken
1 Inzet		Commerciële leveringen	3.127.572	2.511.248	160.687	N.v.t.
1 Inzet		Trainingen t.b.v. Oekraïne	5.166	4.835	–	N.v.t.
1 Inzet		FO Kmar	39	57	117	N.v.t.
1 Inzet		EUMAM	4	4	–	N.v.t.
Totaal			3.132.780	2.516.143	160.804	

4. Beleidsartikelen

4.1 Artikel 1 Inzet

A. Algemene doelstelling

Defensie beschermt wat ons dierbaar is. Die opdracht is een afgeleide van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden en de Grondwet. Deze leidt tot drie hoofdtaken:

1. Bescherming van het eigen en bondgenootschappelijke grondgebied, inclusief het Caribisch deel van het Koninkrijk.
2. Bescherming en bevordering van de internationale rechtsorde en stabiliteit.
3. Ondersteuning van civiele autoriteiten bij rechtshandhaving, rampenbestrijding en humanitaire hulp, zowel nationaal als internationaal.

Alle drie de hoofdtaken vergen meer inzet vanwege de toegenomen instabiliteit in de wereld. Om deze taken te kunnen uitvoeren stelt Defensie militaire eenheden gereed die daarvoor kunnen worden ingezet.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor het beschikbaar stellen en daadwerkelijk inzetten van eenheden om de veiligheid van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied te handhaven. Verder is de Minister in samenwerking met bondgenoten verantwoordelijk voor de uitvoering van bijdragen aan missies voor conflictpreventie, crisisbeheersing en vredesopbouw, zowel in Europa als daarbuiten. Het Koninkrijk der Nederlanden draagt daarmee bij aan de handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde. De eenheden kunnen ook worden ingezet ten behoeve van nationale taken en het verlenen van (internationale) noodhulp.

Beleidsartikel 1 Inzet biedt een overzicht van de gehele inzet van de krijgsmacht. Dit betreft de bijdragen van Defensie aan onder andere crisisbeheersingsoperaties, contributies aan gezamenlijk gefinancierde NAVO- en EU-operaties, inzet voor nationale en koninkrijkstaken en overige inzet. In Beleidsartikel 1 is de verantwoording opgenomen van de additionele uitgaven voor inzet onder verantwoordelijkheid van de Commandant der Strijdkrachten (CDS). In de beleidsartikelen 2 tot en met 5 wordt de taakuitvoering verantwoord van de marine, landmacht, luchtmacht, marechaussee en de aan hen gemandateerde inzet, voor zover deze niet valt onder artikel 1.

C. Beleidsconclusies

Nederlandse militairen zijn in 2024 wederom breed ingezet voor vrede en veiligheid.

Eind februari 2022 is Rusland met een grote strijdmacht Oekraïne binnen gevallen waardoor de veiligheidsomgeving van de NAVO-partners drastisch is veranderd. Nederland steunt de Oekraïense strijdkrachten volop. Een groot deel van deze steun, waaronder het commercieel aangeschafte materieel en diverse trainingen voor Oekraïense militairen waar Nederland aan bijdroeg, loopt via artikel 1 - Inzet.

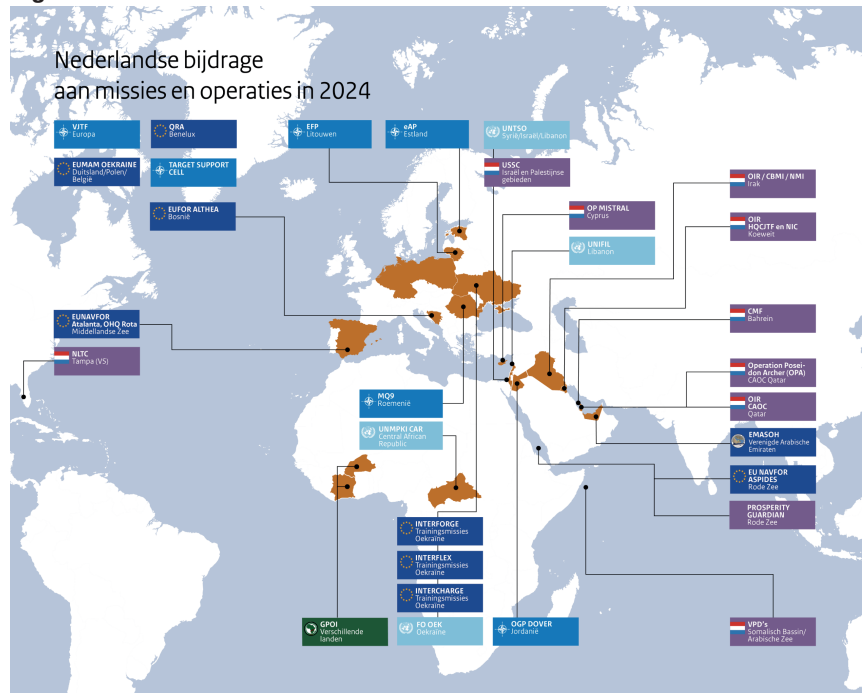
De Russische agressie zorgt ervoor dat de verdediging van het bondgenootschappelijk gebied meer aandacht heeft gekregen. Dit komt onder andere tot uiting bij bijdragen in NAVO-verband, waaronder de bijdrage aan de *enhanced Forward Presence* (eFP) inzet in Litouwen en de inzet van MQ9-s vanuit Roemenië. Daarnaast zijn er vier F-35s ingezet in Estland voor de *enhanced Air Policing* (eAP) missie en vier F-35s gereed gesteld voor de versterking van de NAVO *posturing* binnen de *enhanced Vigilance Activities* (eVA).

In Bosnië en Herzegovina droeg Nederland substantieel bij aan de EU-missie EUFOR Althea, met als doel om bij te dragen aan stabiliteit en veiligheid in de Westelijke Balkan. Deze inzet bestond uit een infanteriecompagnie, een *Human Intelligence* (HUMINT)-team en enkele stafofficieren. Deze bijdrage werd volgens planning in oktober afgebouwd naar het HUMINT-team en maximaal zeven stafofficieren.

In het Midden-Oosten liep in 2024 de spanning verder op in bijna alle landen, hetgeen uiteindelijk leidde tot diverse gewapende conflicten. Defensie droeg ook in 2024 substantieel bij aan de NAVO missie in Irak en levert tot juni 2025 de *force commander* van de missie, een helikopterdetachement en *force protection*. Om waar nodig Nederlandse burgers te kunnen evacueren werden militairen en militair materieel ingezet en bereidde Nederland zich voor op diverse scenario's in het Midden-Oosten. Ook voerde Nederland twee repatrieringsvluchten uit vanuit Libanon. Defensie droeg bij aan diverse maritieme missies, zoals aan *Prosperity Guardian* met Zr.Ms. Tromp en *Aspides* met Zr.Ms. Karel Doorman, in reactie op de raketaanvallen van de Houthi's op koopvaardij schepen in de Rode Zee. Daarnaast werden bijdragen aan EMASoH, Atalanta en *Combined Maritime Forces* (CMF) voorgezet.

Defensie continueerde de bijdragen aan verschillende overige missies zoals UNTSO, UNIFIL en USSC.

Figuur 5

Nationale inzet

Defensie voert taken uit ten behoeve van civiele overheden, zowel als structurele nationale taken als in incidentele militaire bijstand of ondersteuning. Onder deze taken vallen o.a. de taken van de KMar, de Kustwacht Nederland en de Kustwacht Caribisch gebied, luchtruimbewaking, de Bijzondere Bijstandseenheden en de Explosieven Opruimingsdienst Defensie. De financiële middelen van deze taken zijn opgenomen in de verschillende begrotingsartikelen van Defensie en zijn vastgelegd in wet- of regelgeving, inclusief ministeriële besluiten, convenanten of arrangementen.

Host Nation Support (HNS)

HNS (gastlandsteun) is de militaire ondersteuning die door Nederland wordt geleverd aan bondgenootschappelijke eenheden en NAVO-organisaties die verblijven op of zich verplaatsen over Nederlands grondgebied. Dit is een verplichting die ten grondslag ligt aan de NAVO en in verschillende *Memorandums of Understanding* (MOU's) is vastgelegd.

Overige inzet

De situatie in de Rode Zee en de Golf van Aden bleef in 2024 zeer gespannen. De veiligheidsdreiging, als gevolg van aanvallen van Houthi-rebellen uit Jemen met raketten, drones en op water gedragen geïmproviseerde explosieven (WBIED's), bleef hoog. De Nederlandse overheid bij monde van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat raadde sinds december 2023 de Nederlands gevlagde koopvaardij af om door dit gebied te varen. De koopvaardij volgde dit advies op en koos ervoor de route om Kaap de Goede Hoop in Zuid-Afrika te volgen. Als de situatie rond Houthi's verbeterd is, is de verwachting dat er weer vraag naar *Vessel Protection Detachments* (VPD) zal ontstaan. De piraterij in deze wateren is het afgelopen jaar, na vele jaren van afname, toegenomen.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

In artikel 1 Inzet worden alleen uitgaven voor inzet begroot en verantwoord mits:

1. Deze uitgaven additioneel zijn. Dit betekent dat vormen van inzet budgettair alleen in dit artikel zichtbaar zijn indien er sprake is van aanvullende uitgaven ten opzichte van de uitgaven voor gereedstelling en instandhouding binnen de artikelen van de operationele commando's (bijvoorbeeld de inzet van helikopters voor *Search and Rescue*) of indien deze worden verrekend met tweeden of derden (bijvoorbeeld noodhulp die wordt verrekend met het ministerie van Buitenlandse Zaken).
2. Deze inzet onder directe verantwoordelijkheid van de CDS wordt uitgevoerd. Verschillende vormen van inzet zijn gemandateerd aan de operationele commando's, zoals de inzet voor de Kustwacht, en worden daarom bij die artikelen begroot en verantwoord.

Om het geïntegreerde karakter te borgen wordt besluitvorming over het Budget Internationale Veiligheid (BIV) interdepartementaal voorbereid en uitgevoerd.

Tabel 5 Budgettaire gevolgen van beleidsartikel 1 (bedragen x € 1.000)

Art.	Verplichtingen	Realisatie					Vastgestelde begroting	Verschil
		2020	2021	2022	2023	2024	2024	2024
	Verplichtingen	109.842	137.128	403.767	1.747.908	3.323.511	1.523.134	1.800.377
	Uitgaven	153.751	165.232	313.048	1.142.595	2.699.887	2.355.220	344.667
	Apparaatsuitgaven	0	0	0	0	0	0	0
	Programmauitgaven	153.751	165.232	313.048	1.142.595	2.699.887	2.355.220	344.667
1.1	Programmauitgaven	153.751	165.232	313.048	1.142.595	2.699.887	2.355.220	344.667
	<i>Opdrachten</i>	<i>153.751</i>	<i>165.232</i>	<i>313.048</i>	<i>1.142.595</i>	<i>2.699.887</i>	<i>2.355.220</i>	<i>344.667</i>
	Crisisbeheersingsoperaties	127.381	149.442	301.725	1.136.963	2.697.206	2.336.783	360.423
	Financiering nationale inzet krijgsmacht	20.198	5.376	4.609	2.722	1.346	3.719	- 2.373
	Overige inzet	6.172	10.414	6.714	2.910	1.335	14.718	- 13.383
	Ontvangsten	6.638	6.739	11.954	76.303	168.983	87.643	81.340

Om een snellere en effectieve steunverlening aan Oekraïne te bewerkstelligen heeft Defensie in 2024 in toenemende mate bijgedragen aan internationale samenwerkingsovereenkomsten. Defensie betaalt dan een bijdrage aan een ander land of fonds, die daar vervolgens materiaal voor Oekraïne mee aanschaft. In de begroting was voor deze uitgaven een bedrag begroot als opdracht onder de crisisbeheersingsoperaties. In 2024 is ervoor gekozen om deze uitgaven niet in de vorm van opdrachten te verstrekken, maar in de vorm van bijdragen. Vanwege technische beperkingen is dit niet gepresenteerd in bovenstaande tabel. Van het gerealiseerde bedrag van € 2,7 miljard onder de opdrachten bedroeg in 2024 circa 60% van de uitgaven Oekraïne (circa € 1,5 miljard) op dit artikel een bijdrage. De overige uitgaven (circa € 1,2 miljard) waren rechtstreekse opdrachten aan bedrijven.

Tabel 6 Budgettaire gevolgen van beleidsartikel 1 Programma-uitgaven (bedragen x € 1.000)

Art.		Realisatie				Vastgestelde begroting	Verschil	
		2020	2021	2022	2023	2024	2024	2024
1.1	Programma-uitgaven	153.751	165.232	313.048	1.142.595	2.699.887	2.355.220	344.667
	<i>Opdrachten</i>	<i>153.751</i>	<i>165.232</i>	<i>313.048</i>	<i>1.142.595</i>	<i>1.178.448</i>	<i>2.355.220</i>	<i>– 1.176.772</i>
	Crisisbeheersings-operaties	127.381	149.442	301.725	1.136.963	1.175.767	2.336.783	– 1.161.016
	Financiering nationale inzet krijgsmacht	20.198	5.376	4.609	2.722	1.346	3.719	– 2.373
	Overige inzet	6.172	10.414	6.714	2.910	1.335	14.718	– 13.383
	<i>Bijdrage aan (inter-) nationale organisaties</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>1.521.439</i>	<i>0</i>	<i>1.521.439</i>
	Crisisbeheersings-operaties	0	0	0	0	1.521.439	0	1.521.439

E. Toelichting op de instrumenten

In onderstaande tabel wordt voor 2024 weergegeven hoeveel budget per missie begroot was en gerealiseerd is.

Verplichtingen

De hogere verplichtingen ten opzichte van de vastgestelde begroting zijn met name het gevolg van de materiële steun aan Oekraïne. Deze was niet toegekend ten tijde van de ontwerpbegroting, maar gedurende 2024 is budget uit algemene middelen overgeheveld naar de defensiebegroting voor de te leveren steun aan Oekraïne.

Uitgaven

Tabel 7 Crisisbeheersingsoperaties (BIV/HGIS) (bedragen x € 1.000)

	Realisatie				Begroting	Verschil	
	2020	2021	2022	2023	2024	2024	
Uitgaven missies							
AFGHANISTAN	24.533	16.588	2.904				0
NEO AFGHANISTAN		9.392	3.318	107			0
STRIJD TEGEN ISIS (ATF ME & CBMI)	1.874	3.425	867	519	1.164	600	564
Veiligheidsinzet in IRAK (CBMI & KAR)	8.365	15.083	19.650	18.329	4.519	7.000	– 2.481
NMI	239	317	517	1.286	40.214	42.400	– 2.186
MINUSMA	5.417	9.328	9.846	5.687	1.617	1.100	517
eFP LTU	27.540	44.129	34.063	31.372	42.424	36.000	6.424
MISSIES ALGEMEEN	5.477	4.579	2.439	13.517	5.247	10.000	– 4.753
Contributies	28.015	28.731	25.460	29.189	42.350	35.000	7.350
Snelle Inzetbare Capaciteiten (SIC)	5.921	5.073	3.012	9.849	193	3.750	– 3.557
Personeelszorg	6.611	748	1.769	1.733	3.011	1.800	1.211
EU ATALANTA	79	43	43	52	52		52
EUTM MALI	200	420	547	315	12	400	– 388
EU NAVFOR MED	15	24	43	0			0
EMASOH	10.057	417	441	324	633		633
EULPC			170	109			0
EUFOR Althea			2	4.966	13.079	13.000	79
EUMAM				9	4	500	– 496
UNTSO	661	502	875	650	744	725	19
UNDOF	226	57	66	47			0

					Realisatie	Begroting	Vershil
UNIFIL	73	63	86	167	76	75	1
UNPKI					5		5
CMF	276	249	309	346	601	300	301
Compensatie Hawija		3.484	1.007				0
NLTC	55	36	67	87	57		57
FSE MIRAGE	1.308	1.688	1.507	44			0
OP FORTIS (Carrier Strike Group)		1.404	1.233				0
Task Force Takuba		184	725	113			0
USSC	303	343	386	496	785	400	385
Aspides					8.771		8.771
Prosperity Guardian					1.561		1.561
AP BUL			6.248	1.748			0
MN AMDTF SVK			6.572	937		100	- 100
EFP ROU			11.247	13.577	2.337		2.337
EVA MQ-9 ROU					5.068		5.068
eAP Polen				4.075			0
eAP Estland					1.249		1.249
Mat Supp OEK			163.996	991.339	2.511.248	2.139.397	371.851
FO OEK			1.480	1.679	57		57
OP INTERFLEX			768	3.261	4.835		4.835
IDR-TEAM DJIBOUTI			8				0
NEO ISRAEL/LIBANON/CYPRUS				1.034	5.294		5.294
Beëindigde missies	136	3.136	119			0	0
Voorziening HGIS						44.236	- 44.236
Totale uitgaven aan missies	127.381	149.442	301.792	1.136.963	2.697.206	2.336.783	360.423

enhanced Forward Presence Lithuania (eFP LTU)

Ook in 2024 heeft Defensie een bijdrage geleverd aan de versterkte militaire aanwezigheid van de NAVO in Litouwen. De tweede rotatie 2024 was aanzienlijk groter in aantal militairen omdat Nederland de Commandant Battlegroup eFP LTU leverde. De extra uitgaven bedroegen hiervoor € 3,8 miljoen. De onderhoudskosten van het materieel zijn door toenemende ouderdom van het materieel toegenomen met € 1,4 miljoen en het munitie-verbruik was € 1,2 miljoen hoger.

Contributies

De post contributies omvat de Nederlandse contributiebijdragen aan Internationale Organisaties en samenwerkingsverbanden. Voorbeelden hiervan zijn de NAVO, de Alliance Operations & Missions (AOM), de EU, de European Peace Facility (EPF) en de Strategic Airlift Capability (SAC) C-17. De uitgaven aan contributies zijn met name hoger vanwege de contributiebijdrage aan SAC C-17. Deze is € 6,5 miljoen hoger als gevolg van een aanpassing in het betaalschema. De contributiebijdrage aan EPF is ook hoger dan geraamd, vanwege hogere uitgaven voor de European Union Military Assistance Mission Ukraine (EUMAM).

Aspides

Ten tijde van het tot stand komen van de ontwerpbegroting was nog geen sprake van Nederlandse deelname aan de EU-operatie Aspides. In de loop van 2024 is middels kamerbrieven [29521](#), [nr. 478](#) en [nr. 479](#) kenbaar gemaakt dat het kabinet heeft besloten tot inzet van het Joint Support Ship Zr.Ms. Karel Doorman in EU-operatie Aspides (nr. 478) en tevens het Force Headquarters (FHQ) te accommoderen aan boord van Zr.Ms. Karel Doorman (nr. 479).

enhanced Vigilance Activities (eVA) MQ9 Roemenië

In de Kamerbrief 28676/30806, nr. 442 is de Tweede Kamer geïnformeerd over de inzet van de MQ-9 Reaper, die vanaf het einde van het eerste kwartaal 2024 vanuit Roemenië deel neemt aan de versterking van de NAVO Oostflank. De brief was van 17 oktober 2023 en de inzet was geen onderdeel van de ontwerpbegroting. De totale additionele uitgaven van deze inzet zijn voor een periode van twaalf maanden geraamd op € 14,0 miljoen. Op huidige realisatie zijn nog geen afwijkingen te melden.

Materiële steun Oekraïne

De uitgaven voor levering van materieel aan Oekraïne zijn begroot in artikel 1 Inzet. Gedurende 2024 heeft het kabinet meer middelen toegekend aan de steun aan Oekraïne waardoor een hogere realisatie mogelijk was. In het budgettair overzicht Oekraïne (H3.5) wordt meer inzage gegeven in de uitgaven ten behoeve van de steun aan Oekraïne.

Non Combatant Evacuation (NEO) Libanon/Israël/Jordanië

Eind 2023 is besloten tot de activiteiten ten behoeve van de NEO Libanon/Israël/Jordanië, die daarom geen onderdeel van de ontwerpbegroting waren. Deze activiteiten betroffen, in verschillende stadia gedurende 2024, personeel dat gereed stond om evacuaties uit te voeren of noodhulp te bieden, een C-130 toestel en een patrouilleschip.

Nationale Inzet

Militaire bijstand en steunverlening (Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht)

Defensie verleent militaire bijstand (MB) voor de handhaving van de openbare orde en veiligheid (OOV) en voor de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde (SHRO). Deze bijstand wordt zowel door de KMar geleverd als door andere eenheden van Defensie. Daarnaast wordt bijstand verleend in geval van een ramp of crisis, of de vrees voor het ontstaan daarvan (Wet Veiligheidsregio). Verder kan een civiele autoriteit/ Minister een beroep doen op militaire steunverlening in het openbaar belang (MSOB). Ook in het Caribische deel van het Koninkrijk worden door Defensie soortgelijke vormen van militaire bijstand en steunverlening verleend.

Tabel 8 Indicatieve Nationale Inzet

Grondslag/activiteit	Onderdeel	Soort	Prognose	Realisatie
Explosieven opruiming	EODD (FNIK)	ruimingen	2.000	2.138
Explosieven opruiming Noordzee	CZSK	ruimingen	35	40
Quick Reaction Alert (onderscheppingen luchtruim)	CLSK	onderscheppingen	4	–
Strafrechtelijke handhaving rechtsorde (Politiewet)*	Alle DO'n (FNIK)	aanvragen	115	26
Handhaving openbare orde en veiligheid (Politiewet)	Alle DO'n (FNIK)	aanvragen	25	37
Wet Veiligheidsregio	Alle DO'n (FNIK)	aanvragen	30	1
Militaire steunverlening in het openbaar belang	Alle DO'n (FNIK)	aanvragen	40	10
KB 1987 inzet krijgsmacht in Aruba, Curacao en Sint Maarten - harde bijstand	CZSK/CLAS (FNIK)	aanvragen	29	23
KB 1987 inzet krijgsmacht in Aruba, Curacao en Sint Maarten - zachte bijstand	CZSK/CLAS	aanvragen	10	1
Wet BES	CZSK/CLAS (FNIK)	aanvragen	10	2

* duikassistentie wordt veelal uitgevoerd binnen deze grondslag/activiteit

Nationale Inzet Krijgsmacht

Evenals voorgaande jaren waren in 2024 militairen van de Krijgsmacht dagelijks actief in Nederland en het Caribische deel van het Koninkrijk. Defensie levert jaarlijks ondersteuning aan civiele autoriteiten in de vorm van luchtopservatiecapaciteit (UAS), searchcapaciteit, duikcapaciteit en het

zoeken naar en/of het opruimen van (geïmproviseerde of conventionele) explosieven door de Explosieven Opruimingsdienst, o.a. bij de jaarlijks terugkerende evenementen als Koningsdag, Dodenherdenking, Bevrijdingsdag en Prinsjesdag. Ook leverde Defensie militaire bijstand tijdens demonstraties door Pegida, blokkades van snelwegen door Extinction Rebellion en de studentenprotesten op de campus van de Erasmus Universiteit in Rotterdam.

Begin 2024 waren in het kader van militaire steunverlening in het openbaar belang twee Chinook helikopters ingezet ter ondersteuning voor de urgente noodzaak tot damversterking bij de Overlaatsdam in Maastricht, als gevolg van hoogwater in het Waterschap Limburg. Ter voorkoming van onbeheersbare natuurbranden heeft de specialistische waterboorcapaciteit van Defensie in een aantal regio's in Nederland een aantal calamiteiten(water)putten gerealiseerd.

Tabel 9 Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht (FNIK) (bedragen x €1000)

				Realisatie	Begroting	Verschil
	2021	2022	2023	2024	2024	
Uitgaven FNIK						
- militaire bijstand en steunverlening regulier aanvragen	1.245	2.670	2.722	1.346	3.719	- 2.373
- militaire steunverlening (Nood)opvanglocaties	2.476					0
'- militaire steunverlening Testen en Vaccineren	0	1.768				0
- militaire bijstand en steunverlening ihkv COVID-19	1.654	171				0
Totaal	5.376	4.609	2.722	1.346	3.719	- 2.373
Ontvangsten FNIK						
- militaire steunverlening (Nood)opvanglocaties	0	- 2.476			0	0
	0	- 2.476	0		0	0

Koninklijke Marechaussee

De KMar leverde in 2024 personele capaciteiten tijdens voetbalwedstrijden en demonstraties van onder andere Extinction Rebellion Nederland. Ook werden er door KMar ondersteunende politietaken uitgevoerd op en rondom het aanmeldcentrum Ter Apel ter handhaving van de openbare orde en veiligheid. De KMar heeft ook gedetineerden begeleid tussen het Caribisch Gebied en Nederland en visa versa. Daarnaast leverde de KMar luchtobservatiecapaciteit (UAS) aan de politie ter ondersteuning van strafrechtelijke onderzoeken.

Caribisch Gebied

In 2024 heeft het commandement Zeemacht in het Caraïbisch gebied (CZMCARIB) 14 maal militaire bijstand, variërend van helpend tot optredend, geleverd aan de autoriteiten van de landen en eilanden van het Koninkrijk. Het personeel van C-ZMCARIB heeft in totaal 4.436 mensoefendagen aan bijstand uitgevoerd gedurende het jaar.

Het *Search Team* van de Compagnie In De West (CIDW) verleende tweemaal bijstand in het kader van zoektochten van gevangenen, woningen, percelen en voertuigen. De Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EODD) en geniegroep van CIDW kwamen viermaal in actie op Curaçao, Aruba en Bonaire om munitie, vuurwerk en explosieve stoffen te vernietigen. Op Aruba leverde het Marine Squadron CARIB (MSC) bijstand in de vorm van

statische observatie ter ondersteuning van de lokale autoriteiten in het kader van het in kaart brengen en rapporteren van illegale aanlandingen. Op Curaçao leverde CIDW bijstand in de vorm van statische observatie ter ondersteuning van de lokale autoriteiten in het kader van onderzoek naar illegale vuilstort en vuilverbranding. Op Bonaire leverde de bemanning van de Zr.Ms. Pelikaan en de CURMIL bijstand aan de lokale autoriteiten in het verband met het opruimen van een aangespoelde *oil spill*. Op Sint Maarten ondersteunden Detachement Sint Maarten, het MSC en de Curacaose Militie (CURMIL) het Korps Politie Sint Maarten (KPSM) bij het handhaven van de openbare orde en veiligheid, in verband met onrust rondom de verkiezingen. De CURMIL ondersteunde het Korps Politie Curaçao (KPC) op Curaçao tweemaal met verkeersgeleiding, in het kader van bezoek van Carnaval en het oogstfeest. Tijdens hevige regenval op Curaçao leverde CIDW bijstand in de vorm van noodhulp en evacuatie ter ondersteuning van de lokale politie en brandweer. In december ondersteunde CURMIL het KPC met het inrichten van verkeerscontroles, gericht op het onderscheppen van vuurwapens.

Host Nation Support (HNS)

In 2024 vonden er drie HNS operaties plaats waar de Nederlandse Krijgsmacht Host Nation Support aan heeft geleverd. Twee doorvoerooperaties hadden betrekking op het overslaan van munitie ten behoeve van de US ARMY EUROPE en één doorvoerooperatie was in het kader van Atlantic Resolve, waarbij de 3rd Armored Brigade Combat Team van de 1st Armored Division van de US ARMY zijn verplaatst richting Duitsland en Polen via de zeehavens van Vlissingen en Eemshaven.

Overige inzet

Als gevolg van de situatie in de Rode Zee en de Golf van Aden zijn in 2024 geen VPD-inzetten uitgevoerd. De realisatie van de uitgaven betreft de instandhouding van de VPD-pakketten die op pre-stock locaties in de regio zijn opgeslagen.

Ontvangsten

In 2024 is in artikel 1 Inzet € 169,0 miljoen ontvangen, hetgeen € 81,3 miljoen minder is dan begroot. Niet alle vorderingen van de militaire steun aan Oekraïne werden ontvangen. Deze militaire steun wordt soms samen met andere landen en instituties georganiseerd, waarbij zij bijdragen aan de gezamenlijke aanschaf van materieel. De ontvangsten voor missies en operaties bedroegen € 6,8 miljoen meer dan begroot. De terugontvangst van contributiebijdragen uit voorgaande jaren bedroeg € 2,9 miljoen en de Duitse betaling aan de gemeenschappelijk uitgaven van de MINUSMA missie bedroeg € 4,7 miljoen.

4.2 Artikel 2 Koninklijke Marine

A. Algemene doelstelling

De Koninklijke Marine levert operationeel gereede maritieme expeditionaire capaciteit (zowel vloot als mariniers) voor maritieme gevechtsoperaties zoals onderzeebootbestrijding en amfibische operaties, maritieme veiligheidsoperaties zoals antidrugs- en antipiraterij-operaties, en maritieme assistentie bij bijvoorbeeld rampen en militaire bijstand. De marine kan zelfstandig wereldwijd operaties uitvoeren en kan ook samen optreden met de landmacht, luchtmacht, marechaussee, kustwacht en buitenlandse bondgenoten.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en samenstelling van de marine alsmede de (mate van) gereedheid van maritieme eenheden. De marine is verantwoordelijk voor het operationeel gereedstellen en in stand houden van deze eenheden. De marine is inzetbaar voor zowel internationale als nationale taken.

C. Beleidsconclusies

De Koninklijke Marine kijkt terug op een druk jaar waarin naast veel inzet ook belangrijke stappen zijn gezet om de organisatie gereed te maken voor hoofdtak 1 en vernieuwingsprojecten te realiseren. Veel projecten uit de Defensienota 2022 lopen op schema en het contract voor de vervanging van de onderzeeboten is getekend. Het nieuwe *Combat Support Ship* Den Helder is eind november van de werf uit de Zwarte Zee vertrokken en zonder noemenswaardige problemen in Vlissingen aangekomen voor verdere afbouw. Het uitstel van de Tomahawk Land Attack Missile (TLAM) testlancering door Zr.Ms. De Ruyter was een tegenvaller. Ondanks de grote inspanning op alle niveaus in de Verenigde Staten en Nederland bleek het niet mogelijk de benodigde ondersteuning van de Amerikaanse fabrikant rond te krijgen, waardoor de lancering is doorgeschoven naar het voorjaar van 2025.

Ook dit jaar heeft de Koninklijke Marine actief deelgenomen aan de permanente NAVO taakgroepen in de VJTF(M) en aan diverse NAVO-oefeningen. Zo hebben mariniers en vlooteenheden deelgenomen aan Baltic Operations (BALTOPS) en aan de NAVO-oefening Steadfast Defender/Nordic Response. Dit gaf de gelegenheid om de ervaring met specifieke delen van de oorlogvoering uit te bouwen en gelijktijdig invulling te geven aan NAVO-operaties in het kader van afschrikking in het noorden. Met een gezamenlijke staf van CZSK's Maritime Battle Staff en de UK Littoral Strike Group heeft de Commander Netherlands Maritime Force leiding gegeven aan een internationale taakgroep. Zr.Ms. Van Amstel heeft als onderdeel van Standing NATO Maritime Group 1 deelgenomen aan de NAVO-oefening Dynamic MongOOSE. Daarnaast leidde Zr.Ms. Van Amstel de onderzeebootbestrijdingsoefening Riptide 24, waar Zr.Ms. Dolfijn ook bij deelnam. Meerdere NH-90 helikopters opereerden vanaf Zr.Ms. Johan de Witt. De Verenigde Staten en Duitsland sloten daarbij aan met maritieme patrouillevliegthuigen. Hiermee is een belangrijke stap voorwaarts gezet in het onderhouden van de Anti Submarine Warfare vaardigheden in de North Atlantic. Zr.Ms. Zierikzee heeft als onderdeel van de Standing NATO Mine Countermeasures Group 1 in Estse wateren deelgenomen aan de oefening

Open Spirit 2024. Er is in het bijzonder nauw samengewerkt met (nieuw) NAVO-lid Zweden. In begin van het jaar zijn mariniers en vlootseenheden ingezet in OP MISTRAL t.b.v. voorbereiding op Non-combatant Evacuation Operations in Israël/Libanon OP MISTRAL.

Zr.Ms. Tromp is ingezet in de Rode Zee in het kader van de door de Verenigde Staten geleide operatie Prosperity Guardian. Ook leverde het schip steun aan de EU-operatie Aspides. Het schip heeft daarna de wereldreis Pacific Archer 24 naar de Indo-Pacific voortgezet. Er volgde een passage door de Straat van Taiwan (*Freedom of Navigation*), in de Oost-Chinese Zee werden patrouilles uitgevoerd ter ondersteuning van een multinationaal VN-netwerk ter handhaving van VN resoluties 2375 en 2397 tegen Noord-Korea. Zr.Ms. Tromp bracht vervolgens een bezoek aan Japan en nam deel aan de Amerikaanse oefening Rim of the Pacific (RIMPAC).

Zr.Ms. Karel Doorman sloot vanaf begin mei tot medio augustus aan bij Operation (OP) Aspides. Het tactisch commando over OP Aspides werd vanaf 15 juni tot begin augustus gevoerd door een Nederlandse Force Commander waarbij Zr.Ms. Karel Doorman als stafschip fungeerde. Het schip leverde daarnaast ook logistieke ondersteuning (brandstof) en medische *role 2* capaciteit. Voor de medische rol zijn een chirurgisch team en een Nederlandse en een Zweedse Cougar-transporthelikopter aan boord ingescheept geweest.

Aan de hoofdtaken 2 en 3 is invulling gegeven met inzet van de Defensie Duikgroep voor Militaire bijstand, Host Nation Support en duikopdrachten. De MAREOD en diverse mijnenjagers vernietigden in het kader van Beneficial Cooperation 40 explosieven op de Noordzee. De opnemingsvaartuigen hebben in 2024 90 hydrografische dagen gemaakt. Dit is minder dan structureel jaarlijks benodigd is om het opnameplan uit te voeren. Hiermee is de hydrografische achterstand iets opgelopen. Deze achterstand heeft meerdere oorzaken. Voorbeelden zijn de ongunstige weersomstandigheden, het niet beschikbaar hebben van de hydrografische opnamevaartuigen in verband met onderhoud en andere prioriteiten die noodzakelijk dit jaar waren, zoals het schaduwen niet-NAVO eenheden en inspectie van kritieke infra op de Noordzee.

Het consolideren en verhogen van de operationele gereedheid blijft de belangrijkste opgave. Daar zijn verschillende oorzaken voor. De materiële gereedheid van de onderzeeboten stond onder druk door de noodzakelijke vervanging van de hoofdbatterij van Zr.Ms. Zeeleeuw. De impact van onvoorziene tegenvallers, zoals een brand aan boord van Zr.Ms. Evertsen, is beperkt gebleven. Incidentele problematiek vanwege *obsolesence* blijft een gegeven. Het aanvullen van de voorraad reservedelen in het kader van BeleidsKader Inzetvoorraden (BKI) voor hoofdtak 2 loopt op schema en loopt volgens plan door tot 2027. De inventarisatie van inzetvoorraden in het kader van BKI hoofdtak 1 is afgerond.

De Koninklijke Marine verwacht de komende jaren meer strategische en langduriger vormen van samenwerking met de maritieme sector te realiseren, waardoor het interessanter is voor bedrijven om te investeren en (mede) verantwoordelijkheid te dragen voor de materiële gereedheid. In juli is een overeenkomst ondertekend met Damen Shiprepair, RH Marine, Royal IHC en Thales Nederland om zowel bij de vervanging als het onderhoud meer en anders samen te werken. Zo ontstaat er een '*Maritime Maintenance Valley*' met als insteek om de materiële gereedheid te verhogen.

In 2024 is nog geen verbetering van de bezettingsgraad opgetreden. Oorzaak hiervan is de groeiende organisatie en een lagere realisatie van de aanstellingsopdracht in 2024 dan in de jaren ervoor. Wel zijn er positieve ontwikkelingen. Zo zijn er meer adelborsten op het Koninklijk Instituut voor de Marine (KIM) opgekomen dan in de afgelopen 7 jaar. Ook was de uitstroom in 2024 lager dan verwacht en het laagste van de afgelopen 10 jaar. Tegen elkaar weggezet is het militaire bestand licht gedaald met 35 personen. Deze daling is minder dan vorig jaar. Het burgerbestand is gegroeid met (+) 254 personen, evenals het bestand reservisten dat met (+) 205 personen is gestegen. In 2024 hebben 85 militairen het dienjaar doorlopen. Een aanzienlijk deel daarvan (70 procent) blijft na het dienjaar bij de Marine.

De training van Oekraïners is gecontinueerd. Het Korps Mariniers heeft bijgedragen aan twee rotaties voor OP Interforge in Nederland. Daarna hebben de mariniers tot het einde van het jaar bijgedragen aan het vervolg, OP Intercharge, in Roemenië. Aan boord van Zr.Ms. Makkum is de opleiding van de eerste bemanning voor de gedoneerde mijnenjager Vlaardingen voltooid. Zr.Ms. Makkum is in november uit dienst gesteld en wordt eind 2025 overgedragen aan Oekraïne. De twee schepen vormen samen met Belgische en Engelse schepen het begin van de Oekraïense mijnenbestrijdingscapaciteit.

De dreiging en het destabiliserende effect van grensoverschrijdende georganiseerde criminaliteit in het Caribisch gebied is onveranderd. De counterdrugs operaties door het Stationschip in het Caribisch Gebied (SSCG) hebben in 2024 goede resultaten opgeleverd: in totaal is 15.913 kilo drugs onderschept. Daarbij is een significante nieuwe stroom van verdovende middelen onderkend, ten zuiden van de ABC-eilanden. Deze stroom is in 2024 sterk gegroeid en wordt tot op heden alleen door CZMCARIB/CTG4.4 of KWCARIB aangevat. De presentie in de West is binnen en buiten het Koninkrijk zichtbaar en draagt daarmee bij aan hoofdtak 1. Ook draagt het SSCG actief bij aan internationale samenwerking en diplomatieke relaties (Colombia, Dominicaanse republiek).

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 10 Budgettaire gevolgen van beleidsartikel 2 (bedragen x € 1.000)

		Realisatie					Vastgestelde begroting	Vershil
		2020	2021	2022	2023	2024	2024	2024
Art.	Verplichtingen	1.108.335	1.027.350	994.610	1.072.034	1.174.844	1.040.663	134.181
	Uitgaven	985.977	826.569	953.168	1.055.837	1.191.576	1.078.549	113.027
	Apparaatsuitgaven	750.088	782.303	892.563	953.227	1.085.499	1.003.510	81.989
2.2	Apparaatsuitgaven	750.088	782.303	892.563	953.227	1.085.499	1.003.510	81.989
	<i>Personele uitgaven</i>	<i>724.614</i>	<i>766.079</i>	<i>873.474</i>	<i>925.309</i>	<i>1.059.640</i>	<i>976.680</i>	<i>82.960</i>
	Eigen personeel	677.897	720.472	793.283	833.575	939.719	882.965	56.754
	Externe inhuur	13.541	10.395	8.594	7.394	10.930	9.933	997
	Overige personele exploitatie	33.176	35.212	46.325	56.142	76.015	46.509	29.506
	Kustwacht NL	0	0	9.291	9.517	11.560	11.613	– 53

		Realisatie				Vastgestelde begroting	Verschil	
		2020	2021	2022	2023	2024	2024	2024
	Kustwacht CARIB	0	0	15.981	18.681	21.416	25.660	– 4.244
	<i>Materiële uitgaven</i>	25.474	16.224	19.089	27.918	25.859	26.830	– 971
	Overige materiële exploitatie	20.404	16.224	17.320	25.951	23.962	22.932	1.030
	Kustwacht NL	0	0	36	40	93	104	– 11
	Kustwacht CARIB	0	0	1.733	1.927	1.804	3.794	– 1.990
Programmauitgaven		235.889	44.266	60.605	102.610	106.077	75.039	31.038
2.1	Programmauitgaven	235.889	44.266	60.605	102.610	106.077	75.039	31.038
	<i>Opdrachten</i>	235.889	44.266	60.480	102.563	105.749	75.039	30.710
	Gereedstelling	33.208	44.266	20.654	25.068	30.427	17.014	13.413
	Kustwacht NL	0	0	36.695	74.794	71.847	55.753	16.094
	Kustwacht CARIB	0	0	3.131	2.701	3.475	2.272	1.203
	<i>(Schade)vergoeding</i>	0	0	125	47	328	0	328
	Schadevergoeding overig	0	0	116	47	328	0	328
	Kustwacht Carib	0	0	9	0	0	0	0
Ontvangsten		28.090	17.682	14.214	11.054	12.637	12.324	313

E. Toelichting op de instrumenten

Verplichtingen

Ten opzichte van de vastgestelde begroting is er voor € 134,2 miljoen meer aan verplichtingenbudget gerealiseerd. Dit wordt met name veroorzaakt door een evenredige verhoging van de uitgaven van € 113,0 miljoen die hieronder zijn toegelicht. De resterende € 21,2 miljoen bestaat uit onder meer afgesloten inhuurcontracten voor personele capaciteit voor 2025 tot en met 2027 in verband met de huidige personele ondervulling binnen de Koninklijke Marine. Ook zijn er meerjarige contracten afgesloten voor materiële uitgaven ten behoeve van de bedrijfsvoering in het Caribisch gebied en voor kennis & innovatie.

Uitgaven

Personele uitgaven

Ten opzichte van de vastgestelde begroting is er voor € 83,0 miljoen meer uitgegeven aan Personele uitgaven. De uitgaven binnen Eigen personeel waren hoger dan voorzien in de ontwerpbegroting 2024 (€ 56,8 miljoen). Het verschil wordt grotendeels verklaard door de invoering van nieuwe arbeidsvoorwaarden (AVW). Daarnaast heeft Defensie, naar aanleiding van een rechterlijke uitspraak, het verlov van reservisten met terugwerkende kracht over een periode van vijf jaar uitbetaald. Ook zijn er nabetalingen gedaan voor militairen in opleiding als onderdeel van een herstelactie voortvloeiend uit het arbeidsvoorwaardenakkoord 2021-2023. Verder is in december de factuur voor pensioenafdrachten betaald (€ 7,0 miljoen), terwijl deze normaliter pas in januari 2025 zou worden betaald.

Daartegenover staat dat door personele ondervulling de uitgaven Eigen personeel lager waren, waardoor het mogelijk was om middelen (€ 28,3 miljoen) te herschikken voor uitgaven aan gereedstellingsactiviteiten, opleidingen en dienstreizen. Ook is er € 30,5 miljoen herschikt ten gunste van het DMF voor verhoogde uitbestedingen van onderhoudswerkzaamheden mede als gevolg van personeelstekorten. De hieraan gekoppelde uitbestedingen zijn volledig in 2024 gerealiseerd.

Binnen Overige personele uitgaven (€ 29,5 miljoen) is er voor € 9,1 miljoen meer uitgegeven als gevolg van het van het duurzaamheidsbudget voor het defensiepersoneel, dat eveneens onderdeel uitmaakte van de nieuwe AVW. Verder is er voor circa € 7,0 miljoen meer uitgegeven aan opleidingen. Het resterende deel heeft betrekking op dienstreizen, welke duurder waren dan begroot en door de gewijzigde procedure bij het reisbureau van Defensie (VCK Travel) ten behoeve van doorbelasting van reis- en verblijfskosten bij oefeningen.

Opdrachten

Ten opzichte van de ontwerpbegroting is er voor € 30,7 miljoen meer gerealiseerd binnen opdrachten.

Binnen gereedstelling (€ 13,4 miljoen) betreft dit vooral hogere uitgaven aan haven-, sluis- en loodsgelden en duurdere oefeningen dan begroot als gevolg van voornamelijk prijsstijgingen.

Binnen Kustwacht Nederland betreft de verhoogde realisatie voor € 14,7 miljoen de kosten van de betonningsvaartuigen en de Emergency Rescue and Towing Vessels Noord, Midden en Zuid van de Kustwacht Nederland, gefinancierd door de interdepartementale overboekingen van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat. De resterende € 1,4 miljoen betreft prijsbijstellingen op luchtverkenningsoefeningen en overige kleinere uitgaven.

Groene Draeck (onderdeel overige materiele exploitatie)

De Groene Draeck is in 1957 door de Nederlandse bevolking aan toenmalig kroonprinses Beatrix geschonken. De Staat gaf bij deze gelegenheid mede het onderhoud van de Groene Draeck als geschenk. De kosten voor het onderhoud aan de Groene Draeck worden begroot en verantwoord bij het ministerie van Defensie zolang Prinses Beatrix gebruik maakt van de Groene Draeck. In de planperiode 2021 tot en met 2025 is maximaal € 435.000 beschikbaar voor onderhoud, waarbij de daadwerkelijke uitgaven kunnen fluctueren over de jaren heen.

Er is voor het benodigde meerjarige groot onderhoud inmiddels € 364.699 aan onderhoudskosten gemaakt. Dit meerjarig onderhoud wordt door tussenkomst van de Dienst van het Koninklijk Huis (DKH) bij een specialistische werf uitgevoerd. Door Defensie zijn in 2024 geen kosten gemaakt voor onderhoud van de Groene Draeck. Van het totaal beschikbare onderhoudsbudget tot en met 2025 resteert € 70.301. De meerkosten in de planperiode boven de € 435.000 voor het onderhoud aan de Groene Draeck komen voor rekening van de eigenaresse.

4.3 Artikel 3 Koninklijke Landmacht

A. Algemene doelstelling

De Koninklijke Landmacht draagt op het land bij aan vrede, vrijheid en veiligheid in Nederland en daarbuiten. De landmacht doet dit met professionele en goed getrainde militairen en hoogwaardige technologie. Zij gaan door waar anderen moeten stoppen. Onder de zwaarste omstandigheden voeren zij gevechtsoperaties uit, bieden humanitaire hulp, ondersteunen bij rampen en ondersteunen dagelijks de civiele autoriteiten in Nederland.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en samenstelling van de Koninklijke Landmacht alsmede de mate van gereedheid van de grondgebonden eenheden. De landmacht is verantwoordelijk voor het operationeel gereed stellen en in stand houden van de eenheden. De landmacht is inzetbaar voor zowel internationale als nationale taken. Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken, worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van de landmacht gereed gesteld. De landmacht zal zich inzetten om in de toekomst alle eenheden volledig operationeel gereed te kunnen stellen. Defensie rapporteert hierover aan de Kamer via de Stand van Defensie die twee keer per jaar wordt verzonden (begroting en jaarverslag).

C. Beleidsconclusies

Algemeen

De oorlog in Oekraïne en de veranderende veiligheidssituatie vereisten ook in 2024 een landmacht die was voorbereid op grootschalige gevechtsoperaties om bij te dragen aan militaire afschrikking en zo nodig de verdediging van Nederland en het NAVO-grondgebied. Het gevecht van verbonden wapens, met als hoeksteen het brigadeniveau, vormt de basis voor het tactische optreden. Om gevechtskracht, zelfstandigheid en aanpassingsvermogen te vergroten, bekwaamde de landmachteenheden zoals de brigades, het Korps Commandotroepen, het Defensie Grondgebonden Luchtverdedigingscommando en het Eerste Duits-Nederlandse Legerkorps zich in *warfighting* (hoofdtak 1). De mens is en blijft ook daarbij te allen tijde het hart van de Koninklijke Landmacht.

Internationale inzet

De landmacht ondersteunde Oekraïne met trainingen en materieel. Met een gevechtseenheid in Litouwen voor de *Enhanced Forward Presence* (eFP) en een substantiële bijdrage aan de *Very High Readiness Joint Task Force* (VJTF) droeg de landmacht concreet bij aan de NAVO. Landmachteenheden namen daarnaast deel aan missies zoals de *NATO mission in Iraq* (NMI). Verder stonden eenheden continu gereed voor onvoorziene inzet.

Middelen

De investeringen in personeel en materieel beginnen langzaam zijn vruchten af te werpen. De dit jaar toegekende middelen hebben echter nog niet tot significante instroom van nieuw materieel geleid. De krapte op de arbeidsmarkt alsook de situatie binnen de Defensie-industrie zoals verhoogde mondiale vraag en langere levertijden vertraagden dit proces. Hoewel door tekorten van verschillende aard diverse eenheden verminderd inzetbaar zijn, is de weg naar boven ingezet. De ondersteuning van

Oekraïne heeft consequenties voor de eigen gereedstelling en inzet, de landmacht neemt waar mogelijk maatregelen om deze gevolgen te mitigeren. Innovatieprojecten en *concept development & experimentation* (CD&E)-activiteiten waren de opmaat naar nieuwe manieren van optreden met onbemande systemen, ondersteund door kunstmatige intelligentie. Dergelijke systemen en technologie zijn randvoorwaardelijk voor de implementatie van nieuwe capaciteiten zoals het tankbataljon en het verhogen van de effectiviteit in militaire ketens.

Internationale Militaire Samenwerking

De verregaande samenwerking van de Nederlandse en Duitse landmacht is nog steeds uniek en een voorbeeld voor Europese samenwerking. Naast het integreren van eenheden, ging het dit jaar opnieuw om gezamenlijke kennis- en doctrineontwikkeling, operationele behoeftestellingen en verwerving. Samen met Duitsland droeg de landmacht bij aan de grotere formaties waar de NAVO om heeft gevraagd. Daarnaast werkte de landmacht samen met de andere strategische partners door onder andere gezamenlijk te trainen, kennis te delen en personeel uit te wisselen. Ook voerde de landmacht missies structureel uit in internationaal verband.

Nationale inzet en evenementen

Landmachteenheden voerden continu een veelvoud aan nationale operaties en steunverleningen uit in het kader van handhaving van de rechtsorde, openbare orde en veiligheid. In het kader van *Host Nation Support* (HNS) coördineerde en ondersteunde de landmacht onder andere de verplaatsingen van internationale troepen, zoals Amerikaanse rotaties ten behoeve van de Operatie *Atlantic Resolve*, over Nederlands grondgebied.

Gereedstelling

Grotere en veelal internationale oefeningen met een focus op het hoogste geweldsspectrum hebben, ondanks de tekorten, eenheden van de landmacht voorbereid op hun rol binnen de eerste hoofdtaak van de krijgsmacht. De planning en voorbereiding op het nieuwe *NATO Force Model* stond daarbij centraal. Daarnaast bleef de bijdrage aan overige inzet onverminderd belangrijk.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 11 Budgettaire gevolgen van beleidsartikel 3 (bedragen x € 1.000)

Art.	Verplichtingen	Realisatie					Vastgestelde begroting	Vershil
		2020	2021	2022	2023	2024	2024	2024
	Verplichtingen	1.576.567	1.402.621	1.611.486	1.745.807	2.013.456	1.787.470	225.986
	Uitgaven	1.594.098	1.368.102	1.599.669	1.748.423	2.008.261	1.789.143	219.118
	Apparaatsuitgaven	1.248.689	1.316.611	1.515.327	1.666.884	1.912.009	1.692.959	219.050
3.2	Apparaatsuitgaven	1.248.689	1.316.611	1.515.327	1.666.884	1.912.009	1.692.959	219.050
	<i>Personele uitgaven</i>	<i>1.225.482</i>	<i>1.291.079</i>	<i>1.489.214</i>	<i>1.635.208</i>	<i>1.888.009</i>	<i>1.656.520</i>	<i>231.489</i>
	Eigen personeel	1.159.863	1.223.200	1.404.130	1.536.328	1.761.310	1.571.228	190.082
	Externe inhuur	13.238	10.864	13.075	20.211	25.667	18.105	7.562
	Overige personele exploitatie	52.381	57.015	72.009	78.669	101.032	67.187	33.845

		Realisatie				Vastgestelde begroting	Verschil	
		2020	2021	2022	2023	2024	2024	2024
	Materiële uitgaven	23.207	25.532	26.113	31.676	24.000	36.439	– 12.439
	Instandhouding infrastructuur	701	0	0	0	0	0	0
	Instandhouding IT	2	0	0	0	0	0	0
	Overige materiële exploitatie	22.504	25.532	26.113	31.676	24.000	36.439	– 12.439
	Programmauitgaven	345.409	51.491	84.342	81.539	96.252	96.184	68
3.1	Programmauitgaven	345.409	51.491	84.342	81.539	96.252	96.184	68
	Opdrachten	345.409	51.491	84.223	81.169	96.059	96.184	– 125
	Gereedstelling	46.560	51.491	84.223	81.169	96.059	96.184	– 125
	(Schade)vergoeding	0	0	119	370	193	0	193
	Schadevergoeding overig	0	0	119	370	193	0	193
	Ontvangsten	8.662	5.967	11.521	6.720	7.189	8.054	– 865

E. Toelichting op de instrumenten

Verplichtingen

De verplichtingen zijn € 226,0 miljoen hoger uitgevallen dan de vastgestelde begroting. Deze verhoging hangt nauw samen met de hogere uitgaven die hieronder worden toegelicht.

Uitgaven

De uitgaven zijn € 219,1 miljoen hoger ten opzichte van de vastgestelde ontwerp-begroting. Het belangrijkste verschil betreft de personele uitgaven.

De Personele uitgaven zijn in 2024 gestegen met € 231,5 miljoen, waarvan een stijging van € 190,1 miljoen binnen Eigen personeel. De stijging binnen eigen personeel wordt grotendeels verklaard door de invoering van nieuwe arbeidsvoorwaarden (AVW). Vanwege personeelstekorten vielen de uitgaven voor eigen personeel lager uit, hiermee is extra budget aangewend voor de inhuur van personeel. Daarnaast heeft Defensie, naar aanleiding van een rechterlijke uitspraak, het verlof van reservisten met terugwerkende kracht over een periode van vijf jaar uitbetaald (€ 21,8 miljoen). Ook zijn er nabetalingen gedaan voor militairen in opleiding als onderdeel van een herstelactie voortvloeiend uit het arbeidsvoorwaardenakkoord 2021-2023. Ten slotte is in december de factuur voor pensioenafdrachten betaald (€ 12,9 miljoen), terwijl deze normaliter pas in januari 2025 zou worden betaald.

Binnen Overige personele uitgaven (€ 33,8 miljoen) is er voor € 20,1 miljoen meer uitgegeven als gevolg van het duurzaamheidsbudget voor het defensiepersoneel, dat eveneens onderdeel uitmaakte van de nieuwe AVW. Het resterende verschil van € 13,7 miljoen betreft voornamelijk hogere uitgaven als gevolg van oplopende reis- en verblijfskosten bij oefening en/of dienst-reizen.

De Materiële uitgaven zijn € 12,4 miljoen lager uitgevallen dan geraamd. Dit is voornamelijk het gevolg van minder uitgaven in 2024 voor de huur van oefenterreinen door tragere facturering uit het buitenland.

4.4 Artikel 4 Koninklijke Luchtmacht

A. Algemene doelstelling

De Koninklijke Luchtmacht is een modern en technologisch krijgsmachtdeel dat wereldwijd actief is en paraat staat om op ieder moment, waar ook ter wereld Air- en Spacepower te leveren. De luchtmacht ondersteunt alle drie de hoofdtaken van Defensie: verdedigen van eigen en bondgenootschappelijk grondgebied, beschermen van internationale rechtsorde en ondersteunen van civiele autoriteiten bij rechtshandhaving, rampenbestrijding en humanitaire hulp. In Nederland zorgt ze voor veiligheid van en vanuit de lucht door onder andere bewaking en verdediging van het luchtruim. Hiervoor beschikt het krijgsmachtdeel over hooggekwalificeerd personeel, vliegtuigen, helikopters en andere systemen.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en de samenstelling van de luchtstrijdkrachten en van de mate van gereedheid van de luchtstrijdkrachten. Het Commando Luchtstrijdkrachten (CLSK) is verantwoordelijk voor het operationeel gereedstellen en in stand houden van de lucht- en grondgebonden capaciteiten van CLSK om te allen tijde inzetbaar te zijn voor alle drie de hierboven genoemde hoofdtaken.

C. Beleidsconclusies

De Koninklijke Luchtmacht is het hele jaar op verschillende fronten ingezet. De F-35s en gevechtsleiders zijn ingezet in het kader van *Quick Reaction Alert (QRA)*. Daarnaast was de F-35 gestationeerd in Estland in het kader van *eAP (enhanced Air Policing)*. De *National Datalink Management Cell* beëindigde haar inzet Litouwen (*enhanced Forward Presence (eFP)*), terwijl de *Target Support Cell* doorlopend ondersteuning leverde aan strategische partners met Advanced Target Development. De Chinooks zijn niet alleen ingezet in Irak voor zowel *Operation Inherent Resolve (OIR)* als *NATO Mission Iraq (NMI)*, maar ook dichterbij huis om hulp te bieden tijdens de hoogwaterproblematiek in Maastricht, waarbij ze een cruciale rol speelden in de lokale noodhulpoperaties. De NH90's zijn ingezet aan boord van schepen van het CZSK en waren ook succesvol in de bestrijding van drugs-smokkel in het Caribisch gebied, waarbij ze samen met het CZSK een significante hoeveelheid drugs wisten te onderscheppen. De MQ-9 Reaper heeft een belangrijke mijlpaal bereikt door voor het eerst te vliegen in het Nederlandse luchtruim, waarmee de mogelijkheden van deze capaciteit zijn aangetoond. In 2024 opereerde de MQ-9 ook vanuit Roemenië en droeg daarmee bij aan de inlichtingenvergaring voor de NAVO en Nederland. De C-130 en bijbehorende aeromedische crews hebben in 2024 met een korte *notice-to-move* inzet geleverd voor de humanitaire hulp in Gaza, en stonden *stand-by* voor *Non-combatant Evacuation Operation (NEO)* zowel in Gaza als Libanon. Hun flexibiliteit en paraatheid waren essentieel in deze crisissituaties. Gelieerd aan de operaties in de Rode Zee zijn in 2024 een *Liaison Officer (LNO)* en *targeteer* vanuit CLSK in het *Combined Air Operations Center (CAOC)* Qatar actief geweest. Bovendien droeg CLSK bij aan de *Taskforce Oekraïne* en de *capability coalition*, onder andere ter ondersteuning van Oekraïense brandweerlieden tot het integraal trainen van F-16 vliegers, waarbij de expertise van de luchtmacht op meerdere terreinen werd ingezet om de veiligheid en stabiliteit in de regio te ondersteunen. Tenslotte zijn de *EDD (Explosive Detection Dog)* teams binnen de

luchtmacht veelvuldig ingezet onder andere ten behoeve van de Olympische Spelen, doorvoer *Armored Brigade Combat Team* door Nederland en munitietransporten door Nederland.

In het afgelopen jaar heeft de luchtmacht deelgenomen aan verschillende nationale en internationale oefeningen om te trainen en haar vaardigheden te verfijnen. Vanuit het *AMC (Air Mobility Command)* namen C-130's deel aan de oefening *Swift Response*. Het *Air Combat Command (ACC)* was succesvol in het afronden van *Decisive Falcon*, *Steadfast Noon* en *Neptune Eagle*. Binnen het Luchtgevechtsleidings Squadron van het *ACC* lag de prioriteit bij het opleiden van nieuw personeel. Door deelname aan diverse oefeningen zoals *Spartan Warrior*, *Red Flag*, *Tigermeet* en de *WIC (Weapons Instructors Course)* heeft een groot deel van het relatief jonge personeelsbestand waardevolle ervaring opgedaan. Binnen het NH90 squadron van het Defensie Helikopter Commando (DHC) lag de focus in het eerste deel van 2024 op het opbouwen van amfibische capaciteit. Dit bleek succesvol door meerdere eigen oefeningen en de NAVO-oefening *Nordic Response*. In het tweede deel van 2024 verschoof de aandacht naar *Anti Submarine Warfare (ASW)*.

Parallel aan inzet en gereedstelling heeft de luchtmacht belangrijke stappen gezet op het gebied van transitie naar een duurzame organisatie met moderne wapensystemen. De F-35 heeft de *Quick Reaction Alert (QRA)*-taken en de *Dual Capable Aircraft (DCA)*-taak van de F-16 overgenomen en is bovendien *Full Operational Capable (FOC)* verklaard, waarmee ook de overname van de NAVO-kernwapentaak van de F-16 een feit is. In dit kader zijn in 2024 F-16's aan Oekraïne en Roemenië geleverd ten behoeve van het *European F-16 Training Centre (EFTC)*. De eerste 12 Apache's Echo zijn geleverd aan 301 en 302 Squadron. De *Apache-E simulator*, de *Longbow Crew Trainer AH-64E*, is opgeleverd en in gebruik genomen. Daarnaast is het 300 SOF Squadron opgericht om speciale operaties te ondersteunen. De NH90 is *Initial Operation Capable (IOC)* verklaard voor amfibische inzet. De *SMART-L radar* in Wier heeft een geluidwerende koepel gekregen en voldoet nu aan de geluidsnormen. Daarnaast is de *Medium Power Radar (MPR)* te Nieuw Milligen uitgezet. In 2024 zijn verdere stappen gezet richting doorontwikkeling van de vijfde generatie luchtmacht, waarbij de focus lag op het *Nato Force Model (NFM)* en wat benodigd is voor hoofdtak 1. Op het gebied van ruimtevaartcapaciteiten heeft Defensie een samenwerking aangegaan met *ISISpace* voor de ontwikkeling van nieuwe satellietcapaciteit en is gestart met de bouw van de PAMI-1 satelliet, specifiek bedoeld voor het Defensie *Space Security Center*. Tenslotte zijn er stappen gezet in de modernisering van de trainingscapaciteiten door de aanschaf van 8 nieuwe lesvliegtuigen en 2 vluchtsimulators ter vervanging van de PC-7. In het kader van digitale transformatie is bovendien het programma *Keystone* opgestart om de luchtmacht beter te laten aansluiten bij de moderne, digitale uitdagingen en kansen.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 12 Budgettaire gevolgen van beleidsartikel 4 (bedragen x € 1.000)

		Realisatie					Vastgestelde begroting	Verschil
		2020	2021	2022	2023	2024	2024	2024
Art.	Verplichtingen	887.150	610.043	701.883	875.278	1.018.102	847.526	170.576
	Uitgaven	927.222	701.882	757.147	808.233	942.295	849.207	93.088
	Apparaatsuitgaven	640.776	681.912	734.786	781.773	906.534	824.049	82.485
4.2	Apparaatsuitgaven	640.776	681.912	734.786	781.773	906.534	824.049	82.485
	Personele uitgaven	608.607	661.032	710.822	741.530	875.337	796.068	79.269
	Eigen personeel	513.865	534.128	582.968	629.584	724.938	689.264	35.674
	Externe inhuur	7.649	6.658	4.711	12.504	22.609	3.005	19.604
	Overige personele exploitatie	87.093	120.246	123.143	99.442	127.790	103.799	23.991
	Materiële uitgaven	32.169	20.880	23.964	40.243	31.197	27.981	3.216
	Overige materiële exploitatie	21.342	20.880	23.964	40.243	31.197	27.981	3.216
	Programmauitgaven	286.446	19.970	22.361	26.460	35.761	25.158	10.603
4.1	Programmauitgaven	286.446	19.970	22.361	26.460	35.761	25.158	10.603
	Opdrachten	286.446	19.970	22.348	26.422	35.695	25.158	10.537
	Gereedstelling	18.553	19.970	22.348	26.422	35.695	25.158	10.537
	(Schade)vergoeding	0	0	13	38	66	0	66
	Schadevergoeding overig	0	0	13	38	66	0	66
	Ontvangsten	10.452	14.486	19.459	15.155	17.507	12.111	5.396

E. Toelichting op de instrumenten

Verplichtingen

De gerealiseerde verplichtingen zijn € 170,6 miljoen hoger dan de vastgestelde begroting. Dit is deels het gevolg van de nieuwe arbeidsvoorwaarden waardoor de verplichtingen binnen formatie hoger zijn (€ 31,2 miljoen) dan eerder in de begroting zijn vastgesteld. De behoefte aan Externe inhuur is in 2024 wederom gestegen als gevolg van de personele ondervulling bij het CLSK. Hierdoor zijn de verplichtingen voor inhuur contracten aanzienlijk hoger dan voorzien in de Ontwerpbegroting 2024 (€ 37,0 miljoen). Het grootste deel van de extra verplichtingen is veroorzaakt door het aangaan van nieuwe contracten voor vliegeropleidingen en vliegtuig gerelateerde technische opleidingen (€ 75,0 miljoen) binnen de uitgavencategorie Overige personele exploitatie. Deze contracten kennen vaak een meerjarig karakter, waarbij de contracten onder het construct van Foreign Military Sales (FMS) voor de looptijd van de case onderhevig zijn aan verwachte loon- en prijsontwikkeling van de Verenigde Staten (VS).

Uitgaven

De personele uitgaven zijn in 2024 met € 82,5 miljoen gestegen ten opzichte van de vastgestelde begroting. Dit wordt grotendeels verklaard door de invoering van nieuwe arbeidsvoorwaarden (AVW). Daarnaast heeft Defensie, naar aanleiding van een rechterlijke uitspraak, het verlof van reservisten met terugwerkende kracht over een periode van vijf jaar uitbetaald. Ten slotte zijn er nabetalingsen gedaan voor militairen in opleiding als onderdeel van een herstelactie voortvloeiend uit het arbeidsvoorwaardenakkoord 2021-2023. In totaal heeft dit geleid tot een aanvullende realisatie op Eigen personeel van € 35,7 miljoen ten opzichte van de vastgestelde begroting. Daarnaast is in december de factuur voor pensioenafdrachten betaald (€ 5,7 miljoen), terwijl deze normaliter pas in januari 2025 zou worden betaald.

Als gevolg van dit personeelstekort stegen de uitgaven voor de inhuur van personeel met € 19,6 miljoen. Binnen de *Overige personele exploitatie* is in 2024 meer gerealiseerd dan begroot (€ 24,0 miljoen). Niet alleen de hogere kosten van buitenlandse vliegeropleidingen (€ 12,6 miljoen) en -oefeningen hebben de realisatie opgedreven. Verder zijn de toenemende kosten voor reizen en verblijf en de gewijzigde procedure bij het reisbureau van Defensie (VCK Travel) voor doorbelasting van reis- en verblijfskosten bij oefeningen hier debet aan (€ 8,3 miljoen). Daarnaast is er voor € 7,4 miljoen meer uitgegeven als gevolg van het van het duurzaamheidsbudget voor het defensiepersoneel, dat eveneens onderdeel uitmaakte van de nieuwe AVW.

Binnen de uitgavencategorie *Gereedstelling* is sprake van een stijging van de uitgaven (€ 10,5 miljoen) door de financiering van een upgrade van een Simulator (€ 1,9 miljoen) als onderdeel van Defensie bijdrage aan Luchtverkeersleiding Nederland (LVNL) en vanwege een achterstallige kwartaalbetaling LVNL (€ 2,3 miljoen) uit 2023. Daarnaast is een stijging waarneembaar van de kosten van de oefenprogramma's in binnen- en buitenland, wat ook dit jaar heeft geleid tot een stijging van de uitgaven.

Ontvangsten

In 2024 is € 17,5 miljoen ontvangen, hetgeen € 5,4 miljoen meer is dan in de vastgestelde begroting. Door het beëindigen van verschillende langlopende FMS-cases is het restant bedrag dat op deze cases reesteerde teruggeboekt. Daarnaast zijn de ontvangsten toegenomen door een intensivering van missies en operaties waar een vergoeding tegenover stond, bijvoorbeeld door de Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht (FNIK) als gevolg van NEO operaties met de MRTT in Israël.

4.5 Artikel 5 Koninklijke Marechaussee

A. Algemene doelstelling

De Koninklijke Marechaussee (KMar) waakt over de veiligheid van Nederland en het Caribisch gedeelte van het Koninkrijk der Nederlanden. Wereldwijd wordt de marechaussee ingezet op plaatsen van strategisch belang. Van de beveiliging van koninklijke paleizen tot aan de inzet op de buitengrenzen van Europa.

Van luchthavens in Nederland en het Caribisch gebied tot oorlogs- en crisisgebieden overal ter wereld. De marechaussee heeft drie hoofdtaken:

1. Grenspolitietaken;
2. Bewaken en beveiligen;
3. (Inter)nationale en militaire politie(zorg)taken.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is beheersverantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang, samenstelling en de vereiste mate van gereedheid van de KMar. De uitvoering is opgedragen aan de KMar. Het gezag over de KMar ligt niet alleen bij het ministerie van Defensie. Afhankelijk van de betreffende taak is dat het ministerie van Justitie en Veiligheid (het Openbaar Ministerie en de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid), Asiel en Migratie, Buitenlandse Zaken, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Defensie of de burgemeester. In artikel 4 van de Politiewet wordt de KMar de onderstaande taken opgedragen:

- Het waken over de veiligheid van de leden van het Koninklijk Huis, in samenwerking met andere daartoe aangewezen organen;
- De uitvoering van de politietaken ten behoeve van Nederlandse en andere strijdkrachten en internationale militaire hoofdkwartieren en de personen behorende tot die strijdkrachten en hoofdkwartieren;
- De uitvoering van de politietaken op de luchthaven Schiphol en op de andere door de Minister van Justitie en Veiligheid (JenV), Minister van Asiel en Migratie en de Minister van Defensie aangewezen luchtvaartterreinen en de beveiliging van de burgerluchtvaart;
- De verlening van bijstand alsmede de samenwerking met de politie krachtens deze wet, daaronder begrepen de assistentieverlening aan de politie bij de bestrijding van grensoverschrijdende criminaliteit, het bewaken en beveiligen van objecten en diensten en het waken over de veiligheid van aangewezen personen als bedoeld in artikel 42, eerste lid, onder c;
- De uitvoering van de politietaken op plaatsen onder beheer van Onze Minister van Defensie, op verboden plaatsen die krachtens de Wet bescherming staatsgeheimen ten behoeve van de landsverdediging zijn aangewezen en op het terrein van de ambtswoning van Onze Minister-President;
- De uitvoering van de bij of krachtens de Vreemdelingenwet 2000 opgedragen taken, waaronder begrepen de bediening van de daartoe door de Minister van Asiel en Migratie aangewezen doorlaatposten en het, voor zover in dat verband noodzakelijk, uitvoeren van de politietaken op en nabij deze doorlaatposten, alsmede het verlenen van

- medewerking bij de aanhouding of voorgeleiding van een verdachte of veroordeelde; de bestrijding van mensensmokkel en van fraude met reis- en identiteitsdocumenten;
- Het in opdracht van de Minister van JenV en Onze Minister van Defensie ten behoeve van De Nederlandsche Bank N.V. verrichten van beveiligingswerkzaamheden.

De Militaire Politiezorgtaak (art 4 lid 1 b PW) wordt zowel nationaal als internationaal en tijdens missies, oefeningen en andere inzet uitgevoerd. Door de uitvoering van deze taken levert de KMar een continue bijdrage aan de veiligheid van de Staat, de bescherming van vitale militaire infrastructuur en processen en de integriteit van de Krijgsmacht.

C. Beleidsconclusies

De Koninklijke Marechaussee heeft in 2024 een bijdrage geleverd aan de hoofdtaken van Defensie en heeft uitvoering kunnen geven aan de aan haar door het gezag opgedragen taken. Vanwege de verslechterde veiligheidssituatie in de wereld, ook aan de grenzen van Europa, wordt de focus op hoofdtak 1 van Defensie groter.

Grenspolitietak

Het grensproces is volgens de Schengengrenscore uitgevoerd. Er zijn geen noemenswaardige knelpunten in de uitvoering geweest. Door informatiegestuurd op te treden en door een goede samenwerking en informatiedeling tussen Schiphol en de KMar, zijn zowel de drukke meivakantie als de zomerperiode goed verlopen. Sinds 9 december 2024 voert de KMar tijdelijk voor de duur van zes maanden, binnen de beschikbare capaciteit, verscherpt toezicht uit bij de grens met België en Duitsland.

Bewaken en beveiligen

Alle taken zijn uitgevoerd volgens de geldende begeleidings- en beveiligingsconcepten. De veiligheid van en rondom de democratische rechtsstaat staat al decennia in toenemende mate onder druk. Voor het stelsel Bewaken en Beveiligen (B&B) betekent dit een structureel hogere vraag naar zowel (hoog risico) objectbeveiliging maar ook naar persoonsgerichte maatregelen. De Hoog Risico Beveiliging (HRB) heeft haar maximale capaciteit ingezet voor het beveiligen van hoog risico objecten. De Persoonsbegeleiding (PBG) en Persoonsbeveiliging binnenland (PBB) zijn zelfstandig ingezet en gecoördineerd vanuit het Landelijk Coördinatiecentrum (LCC) om de beschikbare capaciteit zo efficiënt mogelijk te benutten. Mede door het LCC wordt de inzet van de PBB en PBG flexibeler en kunnen deze eenheden in samenwerking met de Nationale Politie (NP) meer Te Beveiligen Personen (TBP's) bedienen.

(Inter)nationale en militaire politie(zorg)taken (IMPT)

Om bij te dragen aan de inzetbaarheidsdoelen van Defensie heeft de KMar de capaciteit (Inter)nationale en militaire politie(zorg)taken operationeel gereed. De KMar heeft in 2024 voldaan aan de operationele gereedheid (OG)-norm van 153 VTE ten behoeve van expeditie taken. De Russische inval in Oekraïne was de aanleiding voor het verhogen van de inzet van Defensie en de KMar aan de oostgrenzen van Europa. Dit is terug te zien in missies als *Trident Justice (TJ)*, *Air Policing* en de *Enhanced Forward Presence (EFP)* in Litouwen.

Het Crowd Riot Control (CRC) peloton is niet ingezet voor specifieke opdrachten. De KMar is wel in staat om CRC-capaciteit te leveren wanneer daarom gevraagd wordt. De Close Protection Teams hebben in 2024 alle taken binnen de persoonsbeveiliging conform het geldende beveiligingsconcept uitgevoerd.

Voor Militaire Politiezorg (MPZ) geldt onverminderd dat de KMar een bijdrage levert aan de integriteit van de krijgsmacht. Wegens de intensivering van de KMar op verschillende nieuwe taakvelden en bijstandsverleningen, is er landelijk een verdringingseffect op het MPZ taakveld. Dit is merkbaar binnen de zichtbaarheid van de KMar op militaire locaties en aantal aangeleverde MPZ dossiers.

Versterking Defensie Organisatie

Met deze maatregel is voorzien in een kwalitatieve versterking van de Staf KMar door een uitbreiding van 18 VTE. Hiermee wordt expliciet gestuurd op resultaten en effecten die bijdragen aan de realisatie van de Defensienota 2022, een toename van de operationele gereedheid en sturing op de departementale taken. Het merendeel van de functies is gevuld.

Internationale Ondermijning

Met de herbesteding van beschikbare budgetten heeft het project Buddynetwerk luchthavens een extra impuls gekregen om de geplande samenwerkingen met Brazilië, Kenia en de Carib verder te ontwikkelen. Buddynetwerk richt zich op het versterken van de weerbaarheid van internationale luchthavens. Vanwege vertraging in het reorganisatietraject heeft de noodzakelijke versterking van de afdeling Intelligence nog niet plaatsgevonden.

Migratiepartnerschappen

Onder leiding van het ministerie Asiel en Migratie (AenM) en het ministerie van Buitenlandse Zaken (BZ) is Nederland met acht geprioriteerde bron- en transitlanden van migratie een samenwerking gestart onder de naam migratiepartnerschappen (MPS). Primaire belangen voor AenM zijn de terugkeer van uitgeprocedeerde asielzoekers en de beperking van irreguliere instroom. In ruil daarvoor wordt onder andere samenwerking en expertise aangeboden op het gebied van grensmanagement, het tegengaan van mensensmokkel, politiesamenwerking en informatie-uitwisseling. Daarnaast heeft de KMar in 2024 geïnvesteerd in liaison officieren in bijvoorbeeld Marokko en Turkije om de samenwerking met deze landen te versterken. De KMar verzorgde bovendien in 2024 via het expertise centrum identiteitsfraude en documenten awareness bij diverse grensautoriteiten en organisaties.

Wetboek van Strafvordering

Het ministerie van JenV heeft 1 april 2029 vastgesteld als datum voor de inwerkingtreding van het nieuwe Wetboek van Strafvordering (WvSv). In 2024 zijn de laatste boeken (7 en 8) ingediend bij de Tweede Kamer, waarmee het volledige WvSv gereed is voor de mondelinge parlementaire behandeling in Q1 2025. De KMar is verantwoordelijk voor de implementatie binnen de organisatie. De governance is ingericht op drie gebieden: het wetstraject op departementaal niveau, de implementatie en afstemming binnen de strafrechtketen, en de IV-opgave binnen het Duurzaam Digitaal Stelsel. De KMar stemt hierin nauw af met ketenpartners. De focus in 2024 lag op input voor het wetstraject, een ketenbrede impactanalyse en de voorbereiding van de interne organisatie.

Persoonsbeveiliging binnenland

Het stelsel Bewaken en Beveiligen (B&B) heeft de versterking van het persoonsbeveiligingsdomein in 2024 voortgezet. Voortschrijdend inzicht heeft ertoe geleid dat de statische teams zoals beschreven in de originele opdracht zijn vervangen door flexibel in te zetten persoonsbeveiligingscapaciteit. Deze capaciteit wordt in samenwerking met de NP flexibel ingezet en aangestuurd vanuit het nieuwe Landelijk Coördinatie Centrum (LCC). Door deze nieuwe wijze van optreden heeft de KMar in 2024 kunnen voldoen aan de vraag naar persoonsbeveiliging en begeleiding.

Inrichten decentrale CIO

Middels het oprichten van een decentrale Chief Information Office per 1 oktober 2024 heeft de KMar geïnvesteerd om de kennis, competenties en ontwikkeling van I&T beter te waarborgen binnen de KMar en om beter gereed te zijn voor de uitdagingen in het heden en die van de toekomst.

Vergroten Cyberreadiness

De KMar geeft als onderdeel van het versterken van de defensiebrede cybercapaciteiten uitvoering aan het programma Cyber Transitie middels de drie hoofdprojecten van het programma: Cyber in de Operatie, Digital Fit en Cyber in de Bedrijfsvoering.

General aviation

In de afgelopen jaren is de lijst met aangewezen grensdoorlaatposten uitgebreid met drie secundaire vliegvelden in Zuid-Nederland. De KMar gaat ook hier systematisch grenscontroles uitvoeren, conform de Schengen-grenscore. Hiervoor zijn in 2024 de benodigde structurele middelen ter uitbreiding van de benodigde capaciteit toegevoegd aan de KMar begroting en zijn de voorbereidingen voor deze reorganisatie gestart.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 13 Budgettaire gevolgen van beleidsartikel 5 (bedragen x € 1.000)

		Realisatie				Vastgestelde begroting	Vershil
		2020	2021	2022	2023	2024	2024
Art.	Verplichtingen	481.437	501.168	576.983	632.220	732.631	685.126
	Uitgaven	482.825	501.802	569.037	626.304	724.415	687.223
	Apparaatsuitgaven	476.448	497.328	563.687	619.806	716.497	680.710
5.2	Apparaatsuitgaven	476.448	497.328	563.687	619.806	716.497	680.710
	Personele uitgaven	462.232	484.265	544.365	605.211	699.326	651.035
	Eigen personeel	435.912	451.984	509.945	562.938	639.188	622.502
	Externe inhuur	6.484	7.518	6.969	10.101	16.467	295
	Overige personele exploitatie	19.836	24.763	27.451	32.172	43.671	28.238
	Materiële uitgaven	14.216	13.063	19.322	14.595	17.171	29.675
	Overige materiële exploitatie	13.480	13.063	19.322	14.595	17.171	29.675
	Programmauitgaven	6.377	4.474	5.350	6.498	7.918	6.513

		Realisatie				Vastgestelde begroting	Verschil	
		2020	2021	2022	2023	2024	2024	2024
5.1	Programmauitgaven	6.377	4.474	5.350	6.498	7.918	6.513	1.405
	Opdrachten	6.377	4.474	5.123	6.414	7.875	6.513	1.362
	Gereedstelling	5.167	4.474	5.123	6.414	7.875	6.513	1.362
	(Schade)vergoeding	0	0	227	84	43	0	43
	Schadevergoeding overig	0	0	227	84	43	0	43
	Ontvangsten	8.463	8.199	6.205	8.923	3.365	4.459	– 1.094

E. Toelichting op de instrumenten

Verplichtingen

De gerealiseerde verplichtingen zijn € 47,5 miljoen hoger dan de vastgestelde begroting. Dit wordt enerzijds veroorzaakt door hogere verplichtingen op Eigen personeel, Overige personele exploitatie en Externe inhuur (nieuwe meerjarige inhuurcontracten aangegaan). Anderzijds is er minder verplicht op de Materiële exploitatie.

Uitgaven

Personele uitgaven

De gerealiseerde personele uitgaven zijn € 48,3 miljoen hoger dan de vastgestelde begroting. Dit komt met name door de hogere uitgaven op Eigen personeel en Externe inhuur (samen € 32,9 miljoen). Deze hogere uitgaven worden veroorzaakt door de hogere personeelslasten die volgen uit het arbeidsvoorwaardenakkoord 2024 (€ 60,5 miljoen). Ook is in december de factuur voor pensioenafdrachten betaald (€ 4,8 miljoen), terwijl deze normaliter pas in januari 2025 zou worden betaald. Daarnaast hebben er in 2024 diverse budgettoevoegingen plaatsgevonden vanuit het ministerie van Buitenlandse zaken inzake het BuZa-KMar convenant (€ 12,1 miljoen) en het ministerie van Binnenlandse Zaken & Koninkrijksrelaties (BZK) inzake het grenstoezicht Caribische landen (€ 10,9 miljoen). Door de ondervulling van het personeelsbestand zijn ook delen van het personele budget vrijgegeven. Een deel van de door ondervulling ontstane onderrealisatie op het budget voor Eigen personeel is ingezet voor Externe inhuur (€ 16,2 miljoen). Naast de hogere uitgaven op het Eigen personeel en Externe inhuur is er ook € 15,4 miljoen meer uitgegeven op de Overige personele exploitatie. Dit is onder meer het gevolg van hogere uitgaven die volgen uit de afspraken uit het arbeidsvoorwaardenakkoord 2024 (€ 8,6 miljoen waarvan € 5,3 miljoen duurzaamheidsbudget).

Materiële uitgaven

De gerealiseerde uitgaven voor Materiële uitgaven zijn € 12,5 miljoen lager dan begroot. Door de vertraging van personele uitbreidingen zijn de materiele investeringen voor dit personeel ook vertraagd. Vandaar dat de uitgaven lager zijn uitgevallen dan begroot. Voorbeelden van deze materiele investeringen voor personeel zijn uitrusting zoals beschermende vesten en portofoons.

4.6 Artikel 6 Investerings

De middelen uit beleidsartikel 6 Investerings zijn in 2021 overgeheveld naar het DMF. Zij worden verantwoord in het jaarverslag DMF 2024.

Tabel 14 Budgettaire gevolgen van beleidsartikel 6 Investerings (bedragen x € 1000)

Art.		Realisatie				Vastgestelde begroting		Verschil
		2020	2021	2022	2023	2024	2024	2024
	Verplichtingen	2.755.819	0	0	0	0	0	0
	Uitgaven	2.716.440	0	0	0	0	0	0
	Apparaatsuitgaven	0	0	0	0	0	0	0
	Programmauitgaven	2.716.440	0	0	0	0	0	0
6.1	Programmauitgaven	2.716.440	0	0	0	0	0	0
	<i>Opdrachten</i>	<i>2.641.111</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
	Investerings materieel	2.128.195	0	0	0	0	0	0
	Investerings infrastructuur	275.764	0	0	0	0	0	0
	Investerings IT	237.152	0	0	0	0	0	0
	<i>Bijdrage aan (inter-)nationale organisaties</i>	<i>28.453</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
	Investerings infrastructuur NAVO	28.453	0	0	0	0	0	0
	<i>Bekostiging</i>	<i>46.876</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
	Bijdrage grote onderzoeksfaciliteiten	3.737	0	0	0	0	0	0
	Technologieontwikkeling	5.599	0	0	0	0	0	0
	Kennisgebruik	3.459	0	0	0	0	0	0
	Kort-cyclische innovatie	4.081	0	0	0	0	0	0
	Ontvangsten	66.513	0	0	0	0	0	0

4.7 Artikel 7 Commando Materieel en IT

A. Algemene doelstelling

COMMIT zorgt voor de verwerving van modern, robuust en kwalitatief hoogwaardig en inzetbaar materieel en de beschikbaarstelling van IT-middelen, brandstof, munitie, kleding en uitrusting aan de defensieonderdelen. COMMIT vergroot de impact van de ondersteuning door een integrale en innovatieve aanpak van materieel- en IT-projecten, (wapen)systeem-logistiek en ketenlogistiek.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor de aanschaf en de instandhouding van materieel en de afstoting van overtollig materieel van de krijgsmacht. Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van COMMIT gereed gesteld. De functie van National Armaments Director (NAD) is belegd bij het COMMIT. Uit hoofde hiervan ontwikkelt en versterkt het COMMIT de internationale samenwerking op het gebied van IT en materieel (NAVO, EU, multinationaal en bilateraal).

C. Beleidsconclusies

COMMIT heeft in 2024 de krijgsmacht ondersteund door het leveren van brand- en bedrijfsstoffen. Daarmee heeft COMMIT een bijdrage geleverd aan de inzetbaarheidsdoelstellingen van Defensie. De leverbetrouwbaarheid van het Defensie Brand- en Bedrijfsstoffenbedrijf (DBBB) is stabiel en op norm. De investeringsprojecten die worden uitgevoerd door COMMIT worden in het Defensiematerieelbegrotingsfonds toegelicht.

Daarnaast heeft COMMIT in 2024, net als in 2023, een bijdrage geleverd aan de levering van goederen en aanschaf van materieel ten behoeve van de steunverlening aan Oekraïne.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 15 Budgettaire gevolgen van beleidsartikel 7 (bedragen x € 1.000)

		Realisatie				Vastgestelde begroting	Verschil
		2020	2021	2022	2023	2024	2024
Art.	Verplichtingen	985.425	538.836	696.020	810.649	902.229	747.001
	Uitgaven	1.120.073	558.830	651.097	751.169	902.240	751.272
	Apparaatsuitgaven	730.808	454.883	494.775	592.220	709.191	583.238
7.2	Apparaatsuitgaven	730.808	454.883	494.775	592.220	709.191	583.238
	Personele uitgaven	431.648	443.263	482.601	554.547	687.528	565.451
	Eigen personeel	369.436	391.361	431.076	462.792	558.027	514.296
	Externe inhuur	49.220	36.662	29.618	63.787	95.715	30.372
	Overige personele exploitatie	12.992	15.240	21.907	27.968	33.786	20.783
	Materiële uitgaven	299.160	11.620	12.174	37.673	21.663	17.787

		Realisatie				Vastgestelde begroting	Verschil	
	2020	2021	2022	2023	2024	2024	2024	
	Overige materiële exploitatie	10.979	11.620	12.174	37.673	21.663	17.787	3.876
Programmauitgaven		389.265	103.947	156.322	158.949	193.049	168.034	25.015
7.1	Programmauitgaven	389.265	103.947	156.322	158.949	193.049	168.034	25.015
	Opdrachten	389.265	103.947	156.264	158.935	193.037	168.034	25.003
	Gereedstelling	93.939	103.947	156.264	158.935	193.037	168.034	25.003
	(Schade)vergoeding	0	0	58	14	12	0	12
	Schadevergoeding overig	0	0	58	14	12	0	12
Ontvangsten		45.419	18.829	26.340	16.532	22.507	25.765	– 3.258

E. Toelichting op de instrumenten

Verplichtingen

In 2024 is ten opzichte van de vastgestelde begroting € 155,2 miljoen meer aan verplichtingen aangegaan. Deze ontwikkeling hangt voornamelijk samen met de uitgaven welke hieronder worden toegelicht. Daarnaast is bij externe inhuur voor € 15,0 miljoen verplicht voor 2025. Dit heeft te maken met de achterblijvende vulling van personeel op IT-functies, wat heeft geleid tot uitbreiding en verlenging van inhuurcontracten aan externe inhuur.

Uitgaven

In 2024 is ten opzichte van de vastgestelde begroting € 151,0 miljoen meer uitgegeven. Deze stijging wordt voor € 43,7 miljoen verklaard door extra uitgaven voor de nieuwe arbeidsvoorwaarden (€ 32,1 miljoen) en in december is de factuur voor pensioenafdrachten betaald (€ 5,5 miljoen), terwijl deze normaliter pas in januari 2025 zou worden betaald. Daarnaast heeft een formatie-uitbreiding plaatsgevonden ten behoeve van project Grenade 29 (€ 6,1 miljoen). Dit project heeft als doel het proces van interpretatie van ruwe data tot effectieve en efficiënte informatie te vereenvoudigen.

Op IT-functies blijft de personele vulling achter, wat heeft geleid tot hogere uitgaven aan externe inhuur. De achterblijvende vulling is voor € 65,3 miljoen opgevangen door inhuur voor noodzakelijke IT-functies.

De Overige personele exploitatie is met € 13,0 miljoen gestegen. Dit komt voornamelijk door arbeidsvoorwaardelijke uitgaven aan duurzaamheid en extra uitgaven aan dienstreizen wegens hogere prijzen en de toenemende internationale samenwerking. Verder zijn de uitgaven voor Gereedstelling € 25,0 miljoen hoger dan in de vastgestelde begroting, wat wordt veroorzaakt door hogere prijzen, zoals € 6,9 miljoen voor het verwerven van duurzame brandstof.

4.8 Artikel 8 Defensie Ondersteuningscommando

A. Algemene doelstelling

Het Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO) ondersteunt de krijgsmacht in haar taken. Het DOSCO doet dit door te zorgen voor personele diensten, opleidingen, huisvesting, vastgoed, catering, beveiliging, bewaking, facilitaire zaken, gezondheidszorg, logistiek en transport. Het DOSCO voorziet zelf in die ondersteuning en koopt een deel van de producten en diensten in bij organisaties buiten het ministerie van Defensie.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor een doeltreffende en doelmatige ondersteuning van de krijgsmacht. Het DOSCO kreeg in 2024, net als de operationele commando's, een generieke gereedstellingsopdracht. DOSCO kreeg deze voor specialistische medische zorg en strategisch transport.

C. Beleidsconclusies

DOSCO ondersteunt de krijgsmacht altijd en overal en heeft dit ook in 2024 maximaal gedaan. Onder normale omstandigheden in vreedstijd, maar ook in tijden van crises én conflicten. DOSCO heeft de noodzakelijke diensten geleverd waarmee de Krijgsmacht zich specifiek voorbereidt op een inzet in het kader van hoofdtak 1.

De ondersteuning van DOSCO aan Oekraïne is in 2024 onverminderd doorgegaan, onder meer met het leveren van diverse goederen, de opvang van ontheemden uit Oekraïne, behandeling van Oekraïense revalidanten en het opleiden van Oekraïense militairen.

Verder is de verhoogde inzet van militairen van invloed geweest op de ondersteuning van DOSCO. Dit leidt tot extra vraag naar geneeskundige artikelen als voorraad ten behoeve van deze inzet.

In het afgelopen jaar was de vraag naar transport onverminderd hoog. Daarnaast is met ingang van 1 november 2024 de nieuwe organisatie-structuur van de Defensie Bewakings- en Beveiligingsorganisatie (DBBO) ingericht. De DBBO bewaakt en beveiligt Defensieobjecten zoals terreinen, gebouwen en voertuigen.

In 2024 hebben zo'n 4000 aanstelbare militairen het selectieproces succesvol doorlopen, 500 meer dan in 2023. Deze toename is onder andere te verklaren door succesvolle arbeidsmarktcampagnes, verhoogde inspanningen op werving en recruitment en meer centrale en regionale selectie- en keuringscapaciteit. Een mooi resultaat gezien de krapte op de arbeidsmarkt. Door de toegenomen dreiging in de wereld is er een sterk groeiende vraag naar tolken bij Defensie. Het Talencentrum is in 2024 gestart met een nieuwe civiel-militaire tolkenopleiding, zodat in de toekomst beter in deze behoefte kan worden voorzien. DOSCO ondersteunt waar mogelijk innovatieve ideeën ten behoeve van hoofdtak 1, en om deze tot uitvoering te brengen, zoals het House of Practice van het Defensie Gezondheidszorg Opleidings- en Trainingscentrum(DGOTC). Wat vastgoed betreft lag de

focus op het verhogen van het realisatievermogen, waarbij de prioriteit bij de realisatie ook is uitgegaan naar de ondersteuning in het kader van hoofdtak 1.

In 2024 is de Defensienota 2024 uitgekomen. Hierbij zijn het verder optimaliseren van de geneeskundige keten bij operationele inzet en het versterken van de transport- en bevoorradingsketen voor nationaal en strategisch transport voor DOSCO van belang.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 16 Budgettaire gevolgen van beleidsartikel 8 (bedragen x € 1.000)								
		Realisatie				Vastgestelde begroting	Verschil	
		2020	2021	2022	2023	2024	2024	2024
Art.	Verplichtingen	1.541.365	1.238.835	1.331.844	1.592.958	1.723.254	1.476.122	247.132
	Uitgaven	1.531.401	1.214.400	1.290.733	1.555.312	1.727.664	1.494.930	232.734
	Apparaatsuitgaven	1.452.038	1.127.584	1.197.408	1.433.671	1.591.480	1.367.670	223.810
8.2	Apparaatsuitgaven	1.452.038	1.127.584	1.197.408	1.433.671	1.591.480	1.367.670	223.810
	Personele uitgaven	774.498	857.609	866.280	952.839	1.135.256	1.018.535	116.721
	Eigen personeel	604.573	617.054	661.840	693.773	810.803	777.048	33.755
	Externe inhuur	27.498	22.006	23.509	29.269	39.730	3.910	35.820
	Overige personele exploitatie	128.562	203.830	166.778	213.077	266.395	219.127	47.268
	Attaches	13.865	14.719	14.153	16.720	18.328	18.450	– 122
	Materiële uitgaven	677.540	269.975	331.128	480.832	456.224	349.135	107.089
	Instandhouding infrastructuur	434.153	0	0	0	0	0	0
	Instandhouding IT	28	0	0	0	0	0	0
	Overige materiële exploitatie	238.698	266.685	325.172	473.972	446.103	343.773	102.330
	Attaches	4.661	3.290	5.956	6.860	10.121	5.362	4.759
	Programmauitgaven	79.363	86.816	93.325	121.641	136.184	127.260	8.924
8.1	Programmauitgaven	79.363	86.816	93.325	121.641	136.184	127.260	8.924
	Opdrachten	11.737	152	184	224	320	0	320
	Gereedstelling	76	152	184	224	320	0	320
	Inkomstenoverdrachten	67.626	86.664	0	0	0	0	0
	Nationaal Fonds Ereschuld	67.174	85.922	0	0	0	0	0
	Regeling Uitkering chroom 6 Defensie	452	742	0	0	0	0	0
	(Schade)vergoeding	0	0	93.141	121.417	135.864	127.260	8.604
	Schadevergoeding overig	0	0	10.547	7.425	7.983	8.775	– 792
	Nationaal Fonds Ereschuld	0	0	82.193	113.628	127.600	114.407	13.193
	Reservering schadevergoedingen Chroom-6 Defensie	0	0	401	364	281	4.078	– 3.797
	Ontvangsten	90.346	58.178	74.696	77.985	73.274	68.995	4.279

E. Toelichting op de instrumenten

Verplichtingen

In 2024 is voor € 247,1 miljoen meer aan verplichtingen aangegaan dan in de vastgestelde begroting, wat grotendeels samenhangt met de hogere kasuitgaven (€ 232,7 miljoen) die hieronder worden toegelicht.

Uitgaven

Personele uitgaven

De personele uitgaven zijn in 2024 gestegen met € 116,7 miljoen ten opzichte van de vastgestelde begroting, waarvan een stijging van € 33,8 miljoen binnen het budget voor Eigen personeel. De stijging binnen Eigen personeel wordt grotendeels verklaard door de invoering van nieuwe arbeidsvoorwaarden (AVW) en door de uitvoering van nieuwe opdrachten. Vanwege personeelstekorten vielen de uitgaven voor eigen personeel lager uit, hiermee is extra budget aangewend voor de inhuur van personeel. Daarnaast is in december de factuur voor pensioenafdrachten betaald (€ 7,0 miljoen), terwijl deze normaliter pas in januari 2025 zou worden betaald. Personeelstekorten zijn deels ingevuld met onder andere externe inhuur. Daardoor zijn de uitgaven voor de externe inhuur van personeel met € 35,8 miljoen gestegen ten opzichte van de vastgestelde begroting. Dit om zo te voorzien in alternatieve personele capaciteit voor DOSCO.

Op het budget Overige personele exploitatie is € 47,3 miljoen meer uitgegeven dan vastgesteld in de begroting. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door een naheffingsaanslag die van de Belastingdienst ontvangen is in het kader van de werkkostenregeling (WKR) en een hogere realisatie op dit WKR-budget, waardoor er € 21,0 miljoen meer uitgegeven is dan begroot. Daarnaast is er meer uitgegeven aan defensiebrede werving van nieuw personeel (€ 13,1 miljoen), onder andere door extra uitgaven in het kader van behouden, binden en inspireren (BBI) en het Dienjaar. Ook is er € 8,3 miljoen als duurzaamheidsbudget uitgekeerd aan het personeel, wat ook onderdeel uitmaakte van de nieuwe AVW. Tenslotte zijn ook de uitgaven voor geneeskundige opleidingen € 3,1 miljoen hoger uitgevallen.

Materiële uitgaven

De realisatie van de materiële uitgaven is per saldo € 107,1 miljoen hoger dan begroot. Deze stijging wordt voornamelijk veroorzaakt door hogere uitgaven voor energie en water door de gestegen prijzen (€ 68,8 miljoen). Daarnaast vallen de uitgaven voor transport hoger uit dan begroot als gevolg van de toegenomen vraag (€ 34,8 miljoen).

(Schade)vergoeding

De realisatie op het budget schadevergoeding is € 8,6 miljoen hoger uitgevallen dan de vastgestelde begroting. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt doordat er € 13,2 miljoen meer is uitgegeven voor het Nationaal Fonds Ereschuld (NFE) voor betalingen aan veteranen die een beroep op dit fonds hebben gedaan. De hoogte, de hoeveelheid en het betalingsmoment van de schadevergoedingen kunnen gedurende het jaar verschillen. Deze uitgaven kennen daardoor een grillig verloop en zijn lastig exact te ramen. Dit verklaart de hoger dan verwachte realisatie. Voor het overige was sprake van € 3,8 miljoen lagere uitgaven voor uitkeringen in het kader van Chrom 6, doordat hier minder aanvullende claims voor tot uitbetaling gekomen zijn.

5. Niet-beleidsartikelen

5 5.1 Artikel 9 Algemeen

In dit artikel worden de departementsbrede programma-uitgaven begroot. Het betreft subsidies, bijdragen aan andere begrotingshoofdstukken, bijdragen aan internationale organisaties, opdrachten, bekostiging en inkomensoverdrachten.

Tabel 17 Budgettaire gevolgen van niet-beleidsartikel 9 (bedragen x € 1.000)

Art.	Verplichtingen	Realisatie				Vastgestelde begroting	Verschil
		2020	2021	2022	2023	2024	2024
		142.948	172.023	199.989	242.564	254.611	237.066
	Uitgaven	150.596	172.523	198.187	237.868	260.323	237.066
9.1	Programmauitgaven	150.596	172.523	198.187	237.868	260.323	237.066
	<i>Subsidies (regelingen)</i>	<i>36.898</i>	<i>39.444</i>	<i>47.293</i>	<i>47.432</i>	<i>54.215</i>	<i>47.311</i>
	Subsidies	0	0	0	0	0	150
	Subsidies	36.898	39.444	47.293	47.432	54.215	47.161
	<i>Bijdrage aan (andere) begrotingshoofdstukken</i>	<i>46.172</i>	<i>46.853</i>	<i>51.065</i>	<i>78.710</i>	<i>89.477</i>	<i>74.600</i>
	Kennisopbouw TNO via EZ	43.430	44.179	47.254	67.916	81.036	66.109
	Kennisopbouw NLR via EZ	534	600	1.405	7.265	4.177	4.059
	Kennisopbouw MARIN via EZ	1.900	2.000	2.332	3.529	4.264	4.144
	Overige Bijdragen	308	74	74	0	0	288
	<i>Opdrachten</i>	<i>9.139</i>	<i>11.102</i>	<i>11.795</i>	<i>10.894</i>	<i>12.695</i>	<i>14.530</i>
	Opdrachten beleid	4.249	5.868	8.696	7.880	7.576	9.920
	opdrachten milieu beleid	2.447	2.816	3.099	3.014	5.119	4.610
	overige opdrachten	2.443	2.418	0	0	0	0
	<i>Bijdrage aan (inter-)nationale organisaties</i>	<i>53.037</i>	<i>56.328</i>	<i>68.075</i>	<i>81.101</i>	<i>83.501</i>	<i>74.260</i>
	Bijdrage aan de NAVO	48.818	51.194	62.271	70.493	72.611	67.716
	Bijdrage aan internationale samenwerking	4.219	5.134	5.804	10.608	10.890	6.544
	<i>Bekostiging</i>	<i>4.518</i>	<i>4.147</i>	<i>3.649</i>	<i>4.672</i>	<i>6.099</i>	<i>4.291</i>
	Bekostiging	4.518	4.147	3.649	4.672	6.099	4.291
	diverse instellingen						
	<i>Inkomensoverdrachten</i>	<i>832</i>	<i>14.049</i>	<i>83</i>	<i>31</i>	<i>147</i>	<i>4.242</i>
	Overige bijdragen	0	6.783	83	31	147	4.242
	Regeling Uitkering chroom 6 Defensie	332	3.323	0	0	0	0
	Civielrechtelijke regeling Srebrenica 2020	500	3.943	0	0	0	0
	<i>(Schade)vergoeding</i>	<i>0</i>	<i>600</i>	<i>16.227</i>	<i>15.028</i>	<i>14.189</i>	<i>17.832</i>
	Schadevergoeding overig	0	0	3.075	3.641	4.733	1.774
	Regeling Chroom 6 Defensie	0	0	4.021	1.703	904	5.058
	Civielrechtelijke Regeling Srebrenica 2020	0	0	8.366	9.305	8.166	11.000
	Vrijwillige Bijdrage Hawija	0	600	765	379	386	0
	Ontvangsten	1.594	2.052	6.135	16	0	1.600

Toelichting op de instrumenten

Verplichtingen

De verplichtingen zijn € 17,5 miljoen hoger dan begroot. Dit is voornamelijk toe te schrijven aan de hogere kasuitgaven die hieronder worden toegelicht.

Uitgaven

De uitgaven zijn € 23,3 miljoen hoger dan begroot. Dit is met name het gevolg van:

Subsidies (regelingen)

Er is € 6,9 miljoen meer uitgegeven, hoofdzakelijk in het kader van het Nederlands Veteraneninstituut (NLVi) voor de uitvoering van de wettelijke taak op het gebied van veteranen, waaronder de opening van de herstelplek voor veteranen Sparrenheuvel in samenwerking met het Leger des Heils, het beschikbaar stellen van assistentiehonden voor veteranen en het uitvoeren van terugkeerreizen voor Dutchbat III-veteranen.

Bijdrage aan (andere) begrotingshoofdstukken

De realisatie is in totaal € 14,9 miljoen hoger. Hiervan wordt € 12,9 miljoen veroorzaakt door een bijdrage aan kennisopbouw TNO via het ministerie van Economische Zaken (EZ) ten behoeve van programmafinanciering op het gebied van kennis & innovatie (K&I). Met de ontwerpbegroting was dit bedrag begroot in het DMF. Het restant wordt verklaard door een verzameling van kleine afwijkingen.

Bijdrage aan (inter)nationale organisaties

De realisatie is totaal € 9,2 miljoen hoger. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door een hogere bijdrage aan de NAVO van € 4,9 miljoen. Deze bijdrage wordt vastgesteld op basis van de meerjarige NAVO-plafonds die pas later in het jaar definitief worden vastgesteld. Het is gebruikelijk dat deze posten qua exacte omvang na-ijlen. Daarnaast heeft Nederland een bijdrage van € 3,7 miljoen geleverd aan het MPCC (*Military Planning and Conduct Capability*) voor de doorontwikkeling van de EU commandostructuur. Het MPCC is een cruciaal onderdeel van de *Rapid Deployment Capacity* (RDC) dat het systeem van de EU battlegroup vanaf 2025 moet vervangen. De bijdrage is in lijn met de Nederlandse ambitie uit het coalitieakkoord 2021-2025 om de RDC verder te ontwikkelen. Het restant wordt verklaard door een verzameling van kleine afwijkingen.

5.2 Artikel 10 Apparaat Kerndepartement

Inzet is de kerntaak van Defensie. De Bestuursstaf (BS) geeft hier namens de Minister sturing aan door het formuleren van het defensiebeleid, het toewijzen van middelen aan alle defensieonderdelen, het toezicht houden op de besteding daarvan, het opstellen van kaders voor de defensiebrede bedrijfsvoering en het bijdragen aan militaire pensioenen en uitkeringen.

Tabel 18 Budgettaire gevolgen niet- beleidsartikel 10 (bedragen x € 1.000)

		Realisatie				Vastgestelde begroting	Verschil	
		2020	2021	2022	2023	2024	2024	2024
Art.	Verplichtingen	1.522.823	1.537.856	1.646.936	1.727.649	2.042.041	1.818.674	223.367
	Uitgaven	1.517.171	1.529.926	1.627.051	1.712.070	1.991.550	1.825.317	166.233
10.2	Apparaatsuitgaven	1.517.171	1.529.926	1.627.051	1.712.070	1.991.550	1.825.317	166.233
	Personele uitgaven	1.497.054	1.506.690	1.597.746	1.688.121	1.963.070	1.753.469	209.601
	Eigen personeel	229.650	257.115	312.968	356.246	442.954	436.288	6.666
	Externe Inhuur	9.192	10.205	14.758	26.089	34.603	5.018	29.585
	Overige personele exploitatie	11.238	12.990	18.677	27.083	35.824	26.303	9.521
	Uitkeringen (pensioenen en wachtgelden)	1.246.974	1.226.380	1.251.343	1.278.703	1.449.689	1.285.860	163.829
	Materiële uitgaven	20.117	23.236	29.305	23.949	28.480	71.848	– 43.368
	Instandhouding IT	605	0	0	0	0	0	0
	Overige materiële exploitatie	19.512	23.236	29.305	23.949	28.480	71.848	– 43.368
	Ontvangsten	42.212	34.397	10.205	10.222	9.142	7.853	1.289

Toelichting op de instrumenten

Verplichtingen

De verplichtingen zijn € 223,4 miljoen hoger dan begroot. Dit wordt grotendeels veroorzaakt door Uitkeringen (pensioenen en wachtgeld) met € 164,6 miljoen, wat grotendeels verband houdt met de hogere kasuitgaven die hieronder worden toegelicht. Daarnaast zijn er meerjarige verplichtingen onder Externe inhuur aangegaan (€ 83,0 miljoen). Tot slot is € 41,8 miljoen minder verplicht op de Materiële exploitatie, dat wederom samenhangt met de lagere kasuitgaven die eveneens verderop worden toegelicht. Het restant wordt verklaard door een verzameling van kleine afwijkingen.

Uitgaven

De realisatie op apparaatsuitgaven is € 166,2 hoger dan begroot. Dit is met name het gevolg van:

Eigen personeel, externe inhuur en overige personele kosten

De realisatie Externe inhuur is € 29,6 miljoen hoger dan begroot. Vanwege de krappe arbeidsmarkt konden niet alle vacatures worden opgevuld. Om de groei van defensieactiviteiten te ondersteunen, is tijdelijke capaciteit ingezet via externe inhuur.

Pensioenen en uitkeringen

De post Uitkeringen is € 163,8 miljoen hoger dan begroot. Hiervan wordt € 78,4 miljoen verklaard door de doorwerking van nieuwe arbeidsvoorwaarden en € 14,7 miljoen door reguliere indexatie. Daarnaast is in december de factuur voor pensioenafdrachten (€ 103,2 miljoen) betaald, terwijl deze normaliter pas in januari 2025 zou worden betaald. In de ontwerpbegroting was hiermee geen rekening gehouden. Daarnaast is als gevolg van herziene ramingen van pensioenen en uitkeringen € 33,8 miljoen minder uitgegeven. Het verschil wordt veroorzaakt door meerdere kleine afwijkingen.

Materiële uitgaven

De Materiële uitgaven zijn € 43,4 miljoen lager uitgevallen dan begroot. Dit verschil wordt deels verklaard door een herschikking van € 14,6 miljoen naar externe inhuur en eigen personeel in het kader van het programma Defensie Open op Orde (DOO). Daarnaast is € 9,0 miljoen ingezet ter dekking van de defensiebrede problematiek, € 7,4 miljoen aan budget is overgeheveld naar het ministerie van Buitenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) ten behoeve van bedrijfsvoeringskosten en € 7,1 miljoen is een optelling van meerdere kleine posten die door verschillende redenen zijn vertraagd. Het implementatietempo van de organisatie groeit nog om de plannen tijdig te kunnen realiseren.

5.3 Artikel 11 Geheim

Het niet-beleidsartikel Geheim op basis van artikel 2.8 van de Comptabiliteitswet 2016 kent geen artikelonderdelen. Dit niet-beleidsartikel is bestemd voor de verplichtingen, uitgaven en ontvangsten waarvoor geldt dat openbaarmaking via toedeling aan een expliciet beleidsartikel niet in het belang van de Staat is.

Tabel 19 Budgettaire gevolgen van niet- beleidsartikel 11 (bedragen x € 1.000)

Art.		Realisatie				Vastgestelde begroting		Verschil
		2020	2021	2022	2023	2024	2024	2024
	Verplichtingen	10.891	14.724	16.893	18.468	18.333	18.815	- 482
	Uitgaven	10.891	14.724	16.893	18.468	18.333	18.815	- 482
11.0	Geheim	10.891	14.724	16.893	18.468	18.333	18.815	- 482
	<i>Geheim</i>	<i>10.891</i>	<i>14.724</i>	<i>16.893</i>	<i>18.468</i>	<i>18.333</i>	<i>18.815</i>	<i>- 482</i>
	Geheim	10.891	14.724	16.893	18.468	18.333	18.815	- 482
	Ontvangsten	0	0	0	0	0	0	0

Toelichting op de instrumenten

De geheime uitgaven worden onderzocht door het college van de Algemene Rekenkamer.

5.4 Artikel 12 Nog onverdeeld

Het niet-beleidsartikel Nog onverdeeld bestaat uit verplichtingen, uitgaven en ontvangsten. Uitgaven worden onderverdeeld naar loonbijstelling, prijsbijstelling, onvoorzien en een eventuele taakstelling.

Tabel 20 Budgettaire gevolgen van niet- beleidsartikel 12 (bedragen x € 1.000)

Art.	Verplichtingen	Realisatie				Vastgestelde begroting	Verschil
		2020	2021	2022	2023	2024	2024
	Verplichtingen	0	0	0	0	0	609.419
	Uitgaven	0	0	0	0	0	618.419
12.3	Nog onverdeeld Loon	0	0	0	0	0	552.805
	<i>Nog onverdeeld Loon</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>552.805</i>
	Nog onverdeeld Loon	0	0	0	0	0	552.805
12.4	Nog onverdeeld Prijs	0	0	0	0	0	65.614
	<i>Nog onverdeeld Prijs</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>65.614</i>
	Nog onverdeeld Prijs	0	0	0	0	0	65.614
	Ontvangsten	0	0	0	0	0	0

Toelichting op de instrumenten

Dit artikel is een voorziening waarop geen realisatie plaatsvindt van verplichtingen en uitgaven. Met de eerste en tweede suppletoire begroting en de suppletoire begroting september is het budget volledig uitgedeeld naar de defensieonderdelen.

5.5 Artikel 13 Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds

Op dit artikel worden de bijdragen aan het Defensiematerieelbegrotingsfonds (DMF) verantwoord.

Tabel 21 Budgettaire gevolgen van niet- beleidsartikel 13 (bedragen x € 1.000)

		Realisatie				Vastgestelde begroting	Verschil
		2020	2021	2022	2023	2024	2024
Art.	Verplichtingen	0	5.040.806	4.869.867	5.465.956	0	10.817.270
	Uitgaven	0	5.040.806	4.869.867	5.465.956	0	10.792.237
13.0	Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds	0	5.040.806	4.869.867	5.465.956	0	10.792.237
	<i>Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds</i>	<i>0</i>	<i>5.040.806</i>	<i>4.869.867</i>	<i>5.465.956</i>	<i>0</i>	<i>10.792.237</i>
	Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds	0	5.040.806	4.869.867	5.465.956	0	10.792.237
	Ontvangsten	0	0	0	0	0	0

Toelichting op de instrumenten

Dit begrotingsartikel is technisch van aard. Het betreft hier de bijdrage vanuit de begroting hoofdstuk X Defensie aan hoofdstuk K Defensiematerieelbegrotingsfonds. De uitgaven van het fonds worden verantwoord in het jaarverslag van het DMF.

Tot Prinsjesdag 2024 werd het DMF (K) gevoed met een bijdrage vanuit de Defensiebegroting. Deze bijdrage was opgenomen op dit artikel en werd in het fonds ontvangen op artikel 7. Vanaf Prinsjesdag 2024 wordt budget direct overgeheveld van de defensiebegroting en de begrotingen van andere departementen naar de betreffende artikelen op het DMF. Dit artikel wordt opgeheven. Deze maatregel is technisch van aard.

In de loop van 2024 is het gebruik van het voedingsartikel DMF (artikel 7) opgeheven. Als gevolg hiervan is de inkomstenrealisatie van het fonds in 2024 € 0, wat leidt tot een weergave van een negatief eindsaldo van € 7.457,9 miljoen. Dit is echter de weergave van de technische verwerking in de administratie. Daadwerkelijk is het positief eindsaldo op het fonds € 4.029,9 miljoen. Eventuele verdere administratieve correcties, door het buiten gebruik stellen van het voedingsartikel, worden in 2025 verwerkt.

6. Bedrijfsvoeringsparagraaf

6.1 Rapportage bedrijfsvoering

Deze paragraaf bevat een uitzonderingsrapportage voor de volgende verplichte onderdelen:

- Rechtmatigheid
- Totstandkoming niet-financiële verantwoordingsinformatie
- Begrotingsbeheer, financieel beheer en de materiële bedrijfsvoering
- Misbruik en oneigenlijk gebruik
- Overige aspecten van de bedrijfsvoering
- Fraude- en corruptierisico's

1. Rechtmatigheid

Het totaal aan fouten en onzekerheden voor de rechtmatigheid van aangegane verplichtingen van hoofdstuk X bedraagt over 2024 € 147 miljoen. Dit betreft (Europese) aanbestedingsfouten veroorzaakt door het niet of niet juist toepassen van de aanbestedingsregels.

Op artikel 9 Algemeen van het begrotingshoofdstuk Defensie X is de tolerantiegrens voor de rechtmatigheid van aangegane verplichtingen overschreden met € 11,3 miljoen. Dit wordt voor een groot deel veroorzaakt door een geïmporteerde onrechtmatigheid (verplichtingen die zijn aangegaan voor inkopen die vallen onder categoriemanagement) van de overbruggingsovereenkomsten voor Interim Management & Organisatieadvies.

Tabel 22 Overzicht overschrijdingen rapporteringstoleranties fouten en onzekerheden

(1) Rapporteringstolerantie	(2) Verantwoord bedrag in € (omvangsbasis)	(3) Rapporteringstolerantie voor fouten en onzekerheden in €	(4) Bedrag aan fouten in €	(5) Bedrag aan onzekerheden in €	(6) Bedrag aan fouten en onzekerheden in €	(7) Percentage aan fouten en onzekerheden t.o.v. verantwoord bedrag = (6)/(2)*100%
Totaalniveau artikelen verplichtingen	13.184.678.815	263.693.576	146.271.021	310.000	146.581.021	1,1%
Artikel 9 Algemeen	254.610.274	25.000.000	36.039.313	310.000	36.349.313	14,3%

2. Totstandkoming niet-financiële verantwoordingsinformatie

Defensie gebruikt verschillende prestatie-indicatoren die inzicht geven in hoeverre ze haar organisatiedoelstellingen behaalt en heeft daar in 2024 tweemaal over gerapporteerd middels de Stand van Defensie. Voor de Operationele Gereedheid (OG) hanteert Defensie de kritische prestatie-indicatoren (KPI's) OG, Personele Gereedheid (PG) en Materiële Gereedheid (MG). Daarnaast bieden andere prestatie-indicatoren inzicht in besturen en commandovoering, inzet en ondersteuning, waaronder informatiehuishouding, vastgoed en infrastructuur.

De KPI's OG, PG en MG worden samengesteld met informatie uit bronsystemen van Defensie. Deze broninformatie wordt binnen het Digitale Dashboard Operationele Gereedheid (DDOG) verwerkt en beoordeeld. De KPI's voor MG en PG worden zoveel als mogelijk samengesteld uit informatie uit bronsystemen en ontsloten op de Digitale Dashboard Personele Gereedheid (DDPG) en de Digitale Dashboard Materiele Gereedheid (DDMG).

3. Begrotingsbeheer, financieel beheer en de materiële bedrijfsvoering

Verplichtingenbeheer

Het verplichtingenbeheer bij Defensie heeft de afgelopen jaren veel aandacht gekregen in de rapporten van de Auditdienst Rijk (ADR) en Algemene Rekenkamer (AR). Ten eerste komt het raamcontract of de inkooporder niet altijd aanbestedingsrechtelijk rechtmatig tot stand. Ten tweede wordt de financiële verplichting o.b.v. de inkooporder, beschikking of Memorandum of Understanding niet in alle gevallen juist, tijdig en/of volledig in de financiële administratie (SAP) vastgelegd.

In 2024 heeft de helpdesk verplichtingen meermaals inhoudelijk advies aan Defensieonderdelen (DO'n) gegeven voor de vastlegging van een financiële verplichting. Ook is een door het Financieel Administratie en Beheerkantoor (FABK) ontwikkeld dashboard verplichtingen in gebruik genomen. Daarin zijn per Defensieonderdeel de aangegane verplichtingen, de bijstellingen van verplichtingen en de openstaande verplichtingen inzichtelijk gemaakt, waarmee de verplichtingen in brede zin beter kunnen worden gemonitord. Daarnaast hebben de Defensieonderdelen werk gemaakt van het opschonen van de lang openstaande verplichtingen met verstreken leverdata. Deze financiële verplichtingen zijn, indien benodigd na afstemming met leveranciers, afgeboekt of aangepast in de financiële administratie.

Oekraïne

Een groot deel van de uitgaven aan Oekraïne (circa € 1,5 miljard) betreft bijdragen aan internationale samenwerkingsovereenkomsten. Deze bijdragen zijn veelal als voorschot vastgelegd. Ook voor deze uitgaven is van belang vast te stellen dat de bijdrage doelmatig wordt besteed, dat afspraken worden nagekomen en dat het materieel wordt geleverd aan Oekraïne. Daarvoor is van belang om goede afspraken te maken met de leadnation over onderzoek naar prijs-kwaliteit-kwantiteitverhouding zoals contractaudits, het periodiek verstrekken van voortgangs- en verantwoordingsinformatie en mogelijkheden om de financiële informatie op te vragen en te controleren. Defensie heeft in het najaar 2024 de templates voor MoU's en implementation arrangements geactualiseerd. Hierin zijn onder andere clausules opgenomen voor contract auditing, right-to-audit en voor verantwoordingsinformatie die de leadnation periodiek op moet leveren. De komende tijd wordt verder gewerkt aan het verbeteren van het beheer van de internationale samenwerkingsovereenkomsten inclusief dossiervorming en het tijdig afboeken van de voorschotten.

Bij opdrachten, die rechtstreeks worden geplaatst bij leveranciers is van belang dat een contract auditing onderzoek wordt uitgevoerd en dat de geadviseerde onderhandelpunten uit contract-auditingrapporten worden meegenomen in het betreffende aanbestedingstraject, zodat er niet te veel wordt betaald.

In het najaar 2024 is binnen Defensie een escalatieprocedure voor Oekraïne-dossiers ingericht en in gebruik genomen.

Voorschotten

Door de stijging van Defensiebudgetten en de aangegane verplichtingen is in 2024 het aantal en het financieel volume van de openstaande voorschotten sterk toegenomen. Ultimo 2024 is het aantal aan bedrijven verstrekte voorschotten opgelopen tot ruim 2600 en bedraagt het financieel

volume € 6,1 miljard. In 2024 werd in totaal voor € 4,3 miljard aan nieuwe voorschotten aan bedrijven verstrekt. Dit is inclusief de voorschotten die plaatsvinden in het kader van de steunverlening aan Oekraïne.

Om een snellere en effectieve steunverlening aan Oekraïne te bewerkstelligen, draagt Defensie in 2024 in toenemende mate bij aan internationale samenwerkingsovereenkomsten voor de aanschaf van wapensystemen en munitie voor Oekraïne. Hiervoor worden bijdragen aan andere landen of fondsen betaald, die als voorschot in de financiële administratie worden vastgelegd. Na de feitelijke levering van de wapensystemen of munitie aan Oekraïne wordt vastgesteld dat de bijdragen zijn aangewend zoals afgesproken.

Onrechtmatige aanbestedingen

In 2024 is in 18 gevallen gebruik gemaakt van de escalatieprocedure verwerving. In die procedure wordt expliciet vooraf afgewogen of sprake is van een onontkoombare noodzaak tot aanbesteding van een overheidsopdracht of verlenging van een overeenkomst om op basis daarvan af te wijken van de (Europese) aanbestedingsregelgeving.

Het totaal aantal dossiers voor beide begrotingen waarvoor de escalatieprocedure is ingeroepen, is over beide begrotingen 46 stuks en is ten opzichte van 2023 (totaal 32 dossiers) toegenomen. De waarde van de verplichtingen die hieruit voortvloeien zijn met een totale waarde van € 97 miljoen lager ten opzichte van 2023.

Van de bij Rechtmatigheid genoemde € 147 miljoen aan fouten en onzekerheden is Defensie in 2024 voor een totaalbedrag van € 108,9 miljoen onrechtmatige verplichtingen aangegaan voor inkopen onder categoriemanagement.

Het Ministerie van IenW is categoriemanager op een aantal Rijksbrede raamovereenkomsten. De overbruggingsovereenkomsten voor Interim Management & Organisatieadvies, en Financiële Adviesdiensten zijn als «onrechtmatig» beoordeeld. Het Ministerie van IenW heeft dit toegelicht in de Bedrijfsvoeringsparagraaf van haar jaarverslag. Als gevolg daarvan worden de verplichtingen die op deze nadere overeenkomsten onder deze overbruggingsovereenkomsten worden aangegaan als onrechtmatig bestempeld. In het verslagjaar gaat het bij het Ministerie van Defensie om circa € 58,5 miljoen.

Het Ministerie van Economische Zaken is categoriemanager voor de raamovereenkomsten op het gebied van ICT-inhuur. Deze raamovereenkomsten zijn in 2023 rechtmatig aanbesteed en gegund, maar er werken onrechtmatige verplichtingen door in 2024, omdat de inhuurovereenkomsten in 2024 nog doorliepen en gebruik is gemaakt van bestaande verlengingsopties in deze overeenkomsten. In dit verslagjaar gaat het bij het Ministerie van Defensie om circa € 36,9 miljoen.

Het Ministerie van Financiën is categoriemanager voor de raamovereenkomsten op het gebied van vakkennis en persoonlijke ontwikkeling. De overeenkomsten voor onderwijskundige diensten en IV gerichte trainingen zijn op onderdelen als «onrechtmatig» beoordeeld. Het ministerie van Financiën heeft dit toegelicht in de Bedrijfsvoeringsparagraaf van haar jaarverslag. Als gevolg daarvan worden de verplichtingen die op

deze nadere overeenkomsten onder deze overbruggingsovereenkomsten worden aangegaan als onrechtmatig bestempeld. In het verslagjaar gaat het bij het Ministerie van Defensie om circa € 13,5 miljoen.

Materiële bedrijfsvoering

Voor het monitoren van de uitvoering van het materieelbeheer gebruikt Defensie de Monitor Kwaliteit Materieelbeheer (MKM). De norm voor de uitvoering van het materieelbeheer bij Defensie is dat eenheden voor de kwaliteit van het beheer (voor alle materieelsoorten en opslagvormen) minimaal 80% dienen te scoren op hun checklisten voor het materieelbeheer. Bij tenminste 80% van de eenheden dient deze score te worden behaald. Over 2024 is de score gemiddeld over alle defensieonderdelen 91%, hiermee zit Defensie boven de norm. Van de 47 eenheden halen 5 deze norm niet, dat betekent dat 42 eenheden (dat is 89%) op norm zitten. De MKM geeft echter voornamelijk een kwantitatief inzicht in de uitvoering van het materieelbeheer, wanneer naast de MKM meer in detail en kwalitatief wordt gekeken zijn er onvolkomenheden in de uitvoering van het materieelbeheer te zien. Deze onvolkomenheden worden hieronder meer in detail toegelicht. De Auditdienst Rijk (ADR) heeft afgelopen jaar de werking van de MKM onderzocht en constateert dat de MKM nog informatie mist om een volledig beeld van het materieelbeheer te geven. Ook komen fouten bij het invullen voor die door ontbrekende onafhankelijke controle niet opvallen. Mede op basis van de handelingsperspectieven van de ADR wordt de werking van de MKM geëvalueerd en aangepast om een completer inzicht te geven in de uitvoering van het materieelbeheer. Ook wordt gewerkt aan een betere governance over de MKM zodat de informatie betrouwbaarder wordt en een beter beeld geeft van het materieelbeheer.

In 2024 is gewerkt aan de herziening van de interne regelgeving op materieelbeheer, de zogenoemde Aanwijzing Materieelbeheer. In lijn met het besturingsmodel van Defensie wordt de aanwijzing gesplitst in beleid en inrichting. Met de herziening wordt verduidelijkt dat het materieelbeheer op basis van risico's wordt ingericht. Hiermee wordt de inspanning van de Defensieorganisatie voor het materieelbeheer gericht ingezet op materieelsoorten met een groter risico. De splitsing en herziening van de aanwijzing wordt in 2025 afgerond.

Ook in 2024 is het doorvoeren van kleinere systeemverbeteringen in het materieelregistratiesysteem (ERP M&F, oftewel SAP) lastig gebleken. Daardoor zijn kleine wijzigingen, die het uitvoeren van inventarisaties eenvoudiger zouden maken, niet doorgevoerd. Het complete systeem wordt overgezet naar een nieuwe versie; dit zal pas in 2026 zijn afgerond. Omdat dit veel IT-capaciteit vergt, is de mogelijkheid om kleinere verbeteringen door te voeren tot die tijd beperkt.

Onvolkomenheid Inventarisatieproces

In het kader van de aanbevelingen van de AR is in 2024 het project inventarisatieproces van start gegaan met onder meer het per 1 april 2024 aanstellen van een projectleider (0,5 VTE). Een belangrijke volgende stap was de uitvoering van een oorzaakanalyse, die door Defensie in Q4 2024 is afgerond. Op basis hiervan is een eerste opzet gemaakt voor een projectplan (meerjarig verbeterplan). Dit plan wordt begin 2025 intern Defensie afgestemd, waarna de uitvoering van de verbetermaatregelen kan starten. Om niet te wachten tot het definitieve plan gereed is, zijn reeds enkele verbetermaatregelen gestart. Zo is bijvoorbeeld de Werkgroep

Asset Visibility opgericht om Defensiebreed regie te kunnen voeren op de nu nog vaak decentrale initiatieven op het gebied van tracking & tracing (bijvoorbeeld Wapenkamer van de Toekomst).

Onvolkomenheid Munitiebeheer

In 2024 is Defensie verder gegaan met diverse verbetermaatregelen uit het verbeterplan Munitiebeheer 2022. Zo is een vernieuwde procedure voor het inleveren van Onbeheerd Aangetroffen Reguliere Munitie (OARM) ontwikkeld. Dit is een opvolging van de aanbeveling van de AR om te onderzoeken of er manieren zijn om het inleveren van gevonden munitie te vergemakkelijken en zo "grijze voorraad"-vorming te voorkomen. Het herzien van de OARM-procedure is één van de onderdelen van RYLAP (Return Your Leftover Ammunition Project), waarbij de focus ligt op onbewust achtergehouden munitie. Daarnaast is er naar aanleiding van de aanbevelingen van de AR besloten om het bestaande verbeterplan Munitiebeheer 2022 verder te concretiseren en zo nodig aan te vullen door een oorzaakanalyse uit te voeren. Per 1 november 2024 is daarvoor een projectleider aangesteld.

Onvolkomenheid Cryptobeheer

In het kader van de onvolkomenheid Beheer Cryptografiemiddelen zijn in 2024 belangrijke stappen gezet. Per 1 april 2024 is er een projectleider (0,5 VTE) aangesteld. Vervolgens is een projectplan (meerjarig verbeterplan) opgesteld, deels op basis van een oorzaakanalyse van de ADR gericht op de stagnatie van de verbeteringen op het gebied van Crypto Sleutels en Publicaties (CSP). Het projectplan is in het begin van het vierde kwartaal van 2024 vastgesteld. Vervolgens zijn de eerste verbetermaatregelen van start gegaan. Zo zijn bijvoorbeeld de eerste stappen gezet in het herzien van regelgeving op het gebied van het beheer van Crypto Controlled Items (CCI).

4. Misbruik en oneigenlijk gebruik

In 2024 waren geen vermoedens van misbruik en oneigenlijk gebruik van de Defensiesubsidies. Het risico op misbruik en oneigenlijk gebruik wordt door Defensie ingeschat op laag. Een geactualiseerde review-, sanctie- en controlebeleid zal aan de regeling Defensiesubsidies worden toegevoegd zodra het Rijksbrede Uniform Subsidiekader (USK) in 2025 is geactualiseerd. Daarnaast is Defensie aangesloten bij de centrale interdepartementale verwijsindex om misbruik en oneigenlijk gebruik van subsidies tegen te gaan. Door middel van deze interdepartementale verwijsindex wordt informatie over misbruik en oneigenlijk gebruik sinds 2020 tussen departementen uitgewisseld. Dit gebeurt op aanvraag en met inachtneming van relevante privacywetgeving.

5. Overige aspecten van de bedrijfsvoering

Onvolkomenheid Inkoopbeheer

Monitoring van de werking en naleving van de key controls inkoopbeheer heeft voortdurend de aandacht, zeker nu er meer en sneller is en wordt ingekocht. In 2024 is een monitor ontwikkeld en opgezet die inzicht biedt in de werking van de individuele key controls en een Defensiebreed beeld van het inkoopbeheer geeft.

Ook is in 2024 de analyse naar de oorzaken en achtergronden van het gebruik van de onderhandelingsprocedure zonder aankondiging herhaald om de werking van genomen verbetermaatregelen te meten. De resultaten hiervan worden in 2025 verwacht.

Onvolkomenheid Objectbeveiliging

In 2024 voerde Defensie het plan van aanpak Beveiliging Militaire Objecten 2023 uit. Dit hield in dat er een inventarisatie en update (monitoring) van de Te Beschermen Belangen (TBB'n) is uitgevoerd. Verder zijn Defensiebreed penetratietesten uitgevoerd en zijn bij de DO'n *Security Behaviour* programma's opgestart. Daarnaast is per 1 april 2024 een projectleider (0,5 VTE) aangesteld. Ook is op basis van een grondige oorzakenanalyse een nieuw Plan van Aanpak in wording, met daarin tevens lange termijn ontwikkelplannen voor structurele verbeteringen. Het plan behelst een programmatische aanpak waarin het bestaande plan van aanpak 2023, verbetermaatregelen voortkomend uit de oorzakenanalyse en de aanbeveling van de AR aangaande fysieke beveiliging van het NAFIN-onderzoek (Netherlands Armed Forces Integrated Network) zijn opgenomen, om zo een toekomstbestendige, robuuste en effectieve oplossing te bieden.

Onvolkomenheid Vastgoedbeheer

De eerder geconstateerde inzet en betrokkenheid van het ministerie van Defensie om problemen op te lossen zijn voortgezet.

In haar rapport beveelt de AR de Minister van Defensie aan om rekening te houden met de consequenties van veranderende omstandigheden voor het programma Transformatie Vastgoed Defensie en voor de financiële dekking hiervan. Door de veranderde (geo)politieke omstandigheden zijn er gewijzigde behoeften, waaronder een grotere vraag naar vastgoed. Daarmee kan een kleinere reductie ontstaan van het vastgoed dan waar het programma zich nu op richt.

In 2024 is het integraal gebiedsinformatiemodel verder ontwikkeld om aan de vastgoedinformatiebehoefte te voldoen. Voor gedegen besturing en besluitvorming is het niet alleen van belang om inzicht te hebben in de technische staat van het vastgoed, maar ook in het gebruik en de bezetting van het vastgoed. In 2024 zijn stappen gezet met de aanbevelingen uit de TaskForce NoVa, waarin beter inzicht in de bezetting en benutting van de kazernes is gevormd.

In 2024 is daarnaast een rapportage afgerond waarin is onderzocht of Defensie gebruik zou moeten gaan maken van een specialiststelsel bij het Rijksvastgoedbedrijf (RVB). De conclusie van dit rapport is dat Defensie voorlopig (maar niet definitief) geen gebruik zal gaan maken van een dergelijk stelsel, omdat binnen de huidige samenwerkingsvorm met het RVB nog voldoende verbeterruimte zit, en niet wordt voldaan aan de minimale randvoorwaarden waarbinnen een overgang naar een dergelijk stelsel mogelijk is.

Onvolkomenheid IT-Beheer / Autorisatiemanagement

In 2024 is verder gewerkt aan maatregelen om de onvolkomenheid autorisatiebeheer weg te werken voor het materieel-logistieke domein. De geactualiseerde aanwijzing autorisatiebeheer is in 2024 vastgesteld. Daarnaast is de specifieke tooling (SAP Governance, Risk en Compliance) voor het analyseren van functiescheidingsconflicten en het bouwen van conflictvrije rollen in gebruik genomen door de beheerorganisatie, voor de gebruikersorganisatie is de geplande implementatie verschoven naar 2025. De werkstroom RASC (Rollen, Autorisaties, Security en Control) in het programma ROGER moet borgen dat nieuwe rollen in opzet voldoen aan gestelde kaders en richtlijnen. Het aantal functiescheidingsconflicten is vergelijkbaar met vorig jaar.

6. Fraude -en corruptierisico's

Onder fraude wordt verstaan een opzettelijke handeling door een of meer leden van het management, met governance belaste personen, werknemers of derden, waarbij gebruik wordt gemaakt van misleiding teneinde een onrechtmatig of onwettig voordeel te verkrijgen. Voor het jaarverslag is het van belang om de risico's op een afwijking van materieel belang in de financiële overzichten die het gevolg is van fraude te identificeren en in te schatten. Daarbij dienen de grootste en/of belangrijkste tegenvallende realisaties apart te worden toegelicht

Defensie is als grote uitvoeringsorganisatie een belangrijke inkoopmacht die internationaal opereert en een omvangrijk arsenaal aan materieel, vastgoed en (deels gevoelige) voorraden beheert. Daarnaast is sprake van een groot personeelsbestand met, door haar onregelmatige, soms gevaarlijke en internationale operaties, een daarbij passende cao met vele toeslagsoorten en declaratie-mogelijkheden. Hierdoor bestaan inherent risico's op aanbestedingsfraude, ontvreemding van materieel, voorraden, contant geld en oneigenlijk gebruik van vastgoed en creditcards. Daarnaast bestaat het risico op indiening en afhandeling van fictieve facturen of personeelsdeclaraties en het betalen van salarissen aan niet bestaande ambtenaren of onterechte toeslagen.

Defensie heeft in haar bedrijfsprocessen een beheerraamwerk ingericht dat per kolom (PIOFACH) gebaseerd is op een integrale risico-afweging. Dit beheerraamwerk bevat onder andere functiescheidingen, goedkeuringsrollen in de administratie, monitoring, (jaarlijkse) tellingen en controles. Er is specifieke aandacht voor wapen- en munitieopslag en cryptomiddelen. Frauderisico's zijn hierbij mede in beschouwing genomen, maar niet expliciet als zodanig benoemd.

Defensie beschikt over een Gedragscode Defensie, waarin de basiswaarden staan omschreven hoe met elkaar, anderen, middelen en bevoegdheden wordt omgegaan. De gedragscode geldt voor iedereen binnen de organisatie. Daarnaast leggen medewerkers van Defensie de eed of belofte af. Medewerkers die werkzaam zijn op vertrouwensfuncties worden extra gescreend door de MIVD. Er is een Centrale Organisatie Integriteit Defensie (COID) die als taak heeft de integriteit en het integriteitsbewustzijn voor de organisatie en medewerker te bevorderen. Dit doen zij door advies, risicoanalyses, training en voorlichting en integriteitsonderzoeken.

Ter preventie van fraude bij declaraties en facturen worden controles uitgevoerd om onterechte of onjuiste betalingen te voorkomen. Bij een vermoeden van een integriteitsschending wordt melding gedaan bij het meldpunt Integriteit Defensie waarna de COID aanvullend onderzoek kan verrichten. In 2024 zijn geen fraudegevallen van materiële aard geconstateerd.

De ADR heeft in 2024 de belangrijkste frauderisico's bij Defensie geïdentificeerd. De ADR concludeert ten aanzien van de geïnventariseerde frauderisico's dat er geen relevante restrisico's op afwijkingen van materieel belang in de financiële overzichten voor de jaarverslagen 2024 van Defensie zijn. Er kan wel sprake zijn van reputatieschade en/of veiligheidsrisico's voor de maatschappij. De ADR merkt daarbij op dat Defensie nog naar een hoger volwassenheids-niveau kan groeien in het beheer van fraude- en corruptierisico's.

6.2 Rijksbrede bedrijfsvoeringsonderwerpen

Gebruik open standaarden en open source software

Het beleid inzake open standaarden en open source software is opgenomen in het inkoopproces van software.

Betaalgedrag

Over 2024 heeft Defensie in totaal ruim 300.000 facturen betaald. Hiervan is 91,2% tijdig betaald. Daarmee voldoen we niet aan de rijksbrede comply or explain norm dat 95% van de facturen binnen 30 dagen na factuurontvangst moeten zijn betaald, echter Defensie scoort wel boven de wettelijke norm van 90%. Hierbij dienen drie overwegingen in acht te worden genomen.

Ten eerste geldt voor buitenlandse facturen vaak een betaaltermijn ruimer dan 30 dagen, maar Defensie behandelt deze procesmatig en in (interne en externe) rapportages als een factuur die binnen 30 dagen moet zijn betaald.

Ten tweede sluit de financiële administratie eind december voor circa 10 dagen t.b.v. de administratieve jaarafsluiting en overboeking waardoor begin januari een werkvoorraad ontstaat van te boeken en betalen facturen voor 10 dagen. Dit drukt het betaalgedrag.

Ten derde blijft de keten van aanvragen, bestellen en betalen gecompliceerd door de vele koppelvlakken tussen inkoop, logistiek en financiën op een complex en wijzigend IT-landschap. FABK stuurt op een zo hoog mogelijk betaalgedrag, nieuwe dashboards ondersteunen dit proces.

Audit Comité

Het Audit Comité (AC) is het adviesorgaan van Defensie met betrekking tot audit- en bedrijfsvoeringsaangelegenheden. Het AC is in 2024 vijf keer bij elkaar gekomen waarbij de voornaamste agendapunten waren:

- Hoofdtak 1 van Defensie;
- Auditrapport van de ADR;
- Verantwoordingsonderzoek van de AR;
- Voortgang van de auditprogrammering;
- Defensienota 2024;
- Strategisch risicomanagement;
- IT-portfoliomanagement
- Zelfevaluatie van het AC.

Uit de zelfevaluatie is de wens naar voren gekomen om meer strategisch te agenderen vanuit de doelstellingen in de Defensienota. Uit de behandeling van de strategische onderwerpen moet vervolgens blijken of de door het AC gegeven adviezen zich herkenbaar vertalen in de manier waarop er wordt gestuurd op diverse aspecten van de bedrijfsvoering. In dit verband is het ook de wens om het gesprek over het auditbeleid meer op een strategisch niveau te voeren waarbij het de bedoeling is dat de auditprogrammering aansluit bij de actualiteit en de strategische richting van Defensie.

Departementale Checks and Balances

De departementale checks and balances voor subsidieregelingen zijn in 2022 aangescherpt. In haar Verantwoordingsonderzoek 2021 merkte de AR op dat er al enige jaren geen staatssteunanalyses worden verricht voorafgaand aan de subsidieverstrekking. Directie Juridische Zaken heeft de staatssteunanalyse voor de subsidie aan de Stichting Koninklijke Defensiemusea uitgevoerd. De overige staatssteunanalyses zijn nog niet afgerond, al wordt het risico op staatssteun ingeschat op laag. Binnen de

subsidieportefeuille wordt toegezien op de naleving van de vijfjaarlijkse evaluaties conform Awb art. 4.24. In 2024 hebben geen evaluaties plaatsgevonden.

In 2024 is het Rijksbrede Uniform Subsidiekader (USK) geëvalueerd. Een interdepartementale werkgroep onder leiding van het Ministerie van Financiën zal, met inachtneming van de aanbevelingen van de evaluatie, de Regeling vaststelling Aanwijzingen voor subsidieverstreking actualiseren. Met deze actualisatie zullen de interne subsidiekaders van Defensie aangepast worden conform de nieuwe Rijksbrede kaders.

Normenkader Financieel beheer

Er hebben in 2024 geen wijzigingen plaats gevonden in het departementaal toezicht op het normenkader financieel beheer.

Beheer Nationale Groeifondsprojecten

In december 2024 is Defensie een contract aangegaan met een consortium voor het ingediende voorstel genaamd Polaris. Dit NGF-project heeft een looptijd van acht jaar en wordt voorzien in drie fasen met aan het einde van iedere fase een go/no-go moment waarbij door het ministerie van Defensie als uitvoerend departement een beslissing wordt genomen over het continueren van het project. Polaris heeft KPI's die zijn gekoppeld aan de go/no-go-momenten bij de faseovergangen en KPI's die zijn gekoppeld aan de vier gedefinieerde programma mijlpalen. Elk kwartaal zal het consortium een voortgangsrapportage versturen. De facturen worden betaalbaar gesteld na beoordeling van de geleverde prestaties.

Vanaf de start van het project vindt afstemming plaats over de voortgang van Polaris tussen de lijnverantwoordelijke, procesbegeleider, programma officier en een (project)controller. In het eerste uitvoeringsjaar zal elk kwartaal afstemming plaatsvinden. Na afloop van het kalenderjaar rapporteert de programma officier vóór 1 april aan de fondsbeheerders (ministerie van Economische Zaken en het ministerie van Financiën).

De beleidsinformatie komt tot stand o.b.v. het overkoepelende programmaplan, de te ontvangen voortgangsrapportages en kostenoverzichten alsmede de driemaandelijke afstemming tussen het consortium, de fondsbeheerders en Defensie.

6.3 Belangrijke ontwikkelingen en verbeteringen in de bedrijfsvoering

Met de Defensienota 2024 is de keuze gemaakt om de komende jaren een eerste inhaalslag te maken om bedrijfsvoering beter op orde te brengen. Zo is ervoor gekozen om de operationele bedrijfsvoering van het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK), het Commando Luchtstrijdkrachten (CLSK) en de Koninklijke Marechaussee (KMar) te versterken; deze onderdelen krijgen meer personeel en middelen voor bijvoorbeeld inzet van reservisten voor operationele bedrijfsvoeringstaken. De beveiligingsketen wordt uitgebreid met personeel voor fysiek, informatie-, industrie- en personele beveiliging. Daarnaast investeert Defensie in kennis en kunde op het gebied van cryptografie en het betrouwbaarder en arbeidsextensiever maken van managementinformatie, zodat gestuurd kan worden op effecten. Hieronder een aantal andere noemenswaardige ontwikkelingen die in 2024 hebben plaatsgevonden.

Inkoop

In 2024 heeft Defensie een aantal stappen gezet om de doorlooptijden en lastendruk van de inkoop- of aanbestedingsfase te verlagen. Aan de Kamer is gecommuniceerd dat Defensie, om te kunnen voldoen aan het NATO Force Model, meer en sneller dan voorheen ruimte zoekt in de uitzonderingsbepalingen van de Aanbestedingswet 2012 en de Aanbestedingswet op Defensie en Veiligheidsgebied ([Kamerstuk 36600-X nr. 6](#)). Dit geldt zowel voor civiele als militaire goederen en diensten die Defensie inkoopt in het kader van het NATO Force Model.

Geneeskundige keten

In 2024 heeft Defensie vanuit het vernieuwingsprogramma Smart Band-Aid (SBA) acht IV/IT projecten succesvol afgerond ten behoeve van het digitaliseren en verbeteren van de informatievoorziening van de militaire gezondheidszorg. Op 1 maart 2024 is het Centraal Militair Hospitaal samen met het Universitair Medisch Centrum Utrecht overgegaan naar een nieuw ziekenhuisinformatiesysteem. Op 11 april 2024 en 11 december 2024 hebben respectievelijk de Centrale Militaire Apotheek en de Militaire Geestelijke GezondheidsZorg een nieuw elektronisch patiëntendossier-systeem (EPD) in gebruik genomen. Ook is het patiënten portaal vernieuwd en zijn de EPD's van de eerstelijnsgezondheidszorg, de revalidatiezorg gemigreerd naar een nieuwe release. Dit jaar is ook Perfyso ingevoerd; digitale diensten op het gebied van zorg- en hulpverlening en gezondheid worden hiermee mobiel aan de militair aangeboden. Een van de digitale diensten die nu beschikbaar is betreft het militaire Persoonlijke GezondheidsOmgeving (PGO) waarmee de militair direct beschikking heeft over zijn eigen medische gegevens.

Invoering Individueel Keuzebudget

In 2024 zijn alle voorbereidingen getroffen voor de overgang naar het Individueel Keuzebudget (IKB) voor alle Defensiemedewerkers. Met sociale partners was in een eerder arbeidsvoorwaardenakkoord overeengekomen dat met de ingang van 1 januari 2025 het IKB ingevoerd zou worden, dat is nu gebeurd. Medewerkers bouwen over het kalenderjaar nu net zoveel IKB op als de vakantie- en de eindejaarsuitkering samen, maar hebben meer vrijheid om het IKB in te zetten. Het budget kan uitbetaald worden wanneer dat uitkomt, kan ingezet worden voor fiscale doelen, zoals een fiets en/of computer, of kan ingezet worden om IKB-uren te kopen.

C. JAARREKENING

7. Departementale verantwoordingsstaat

Tabel 23 Departementale verantwoordingsstaat 2024 van het Ministerie van Defensie (Bedragen x € 1.000)									
Art. Omschrijving	Vastgestelde begroting (1)			Realisatie (2)			Verschil (3) = (2) - (1)		
	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
Totaal	21.608.286	22.497.398	228.804	13.203.012	12.466.544	314.604	- 8.405.274	- 10.030.854	85.800
Beleidsartikelen									
1 Inzet	1.523.134	2.355.220	87.643	3.323.511	2.699.887	168.983	1.800.377	344.667	81.340
2 Koninklijke Marine	1.040.663	1.078.549	12.324	1.174.844	1.191.576	12.637	134.181	113.027	313
3 Koninklijke Landmacht	1.787.470	1.789.143	8.054	2.013.456	2.008.261	7.189	225.986	219.118	- 865
4 Koninklijke Luchtmacht	847.526	849.207	12.111	1.018.102	942.295	17.507	170.576	93.088	5.396
5 Koninklijke Marechaussee	685.126	687.223	4.459	732.631	724.415	3.365	47.505	37.192	- 1.094
7 Commando Materieel en IT	747.001	751.272	25.765	902.229	902.240	22.507	155.228	150.968	- 3.258
8 Defensie Ondersteuningscommando	1.476.122	1.494.930	68.995	1.723.254	1.727.664	73.274	247.132	232.734	4.279
13 Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds	10.817.270	10.792.237	0	0	0	0	- 10.817.270	- 10.792.237	0
Niet-beleidsartikelen									
9 Algemeen	237.066	237.066	1.600	254.611	260.323	0	17.545	23.257	- 1.600
10 Apparaat kerndepartement	1.818.674	1.825.317	7.853	2.042.041	1.991.550	9.142	223.367	166.233	1.289
11 Geheim	18.815	18.815	0	18.333	18.333	0	- 482	- 482	0
12 Nog onverdeeld	609.419	618.419	0	0	0	0	- 609.419	- 618.419	0

8. Samenvattende verantwoordingsstaat agentschappen

Tabel 24 Samenvattende verantwoordingsstaat 2024 inzake baten-lastenagentschap van het Ministerie van Defensie (bijdragen x € 1.000)				
Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting	(2) Realisatie	(3)=(2)-(1) Verschil realisatie en vastgestelde begroting	(4) Realisatie t-1
Baten-lastenagentschap Paresto				
Totale baten	€ 84.258	€ 103.447	€ 19.189	€ 93.364
Totale lasten	€ 84.258	€ 101.997	€ 17.739	€ 92.282
Saldo van baten en lasten	€ 0	€ 1.450	€ 1.450	€ 1.081
Totale kapitaaluitgaven		€ 494	€ 494	€ 5.058
Totale kapitaalontvangsten				

9. Jaarverantwoording agentschap per 31 december 2024

Tabel 25 Staat van baten en lasten van het baten-lastenagentschap 2024 (bijdragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting (1)	Realisatie (2)	Verschil (3) = (2) - (1)	Realisatie t-1 (4)
Baten				
- Omzet	84.258	102.124	17.866	92.492
<i>waarvan omzet moederdepartement</i>	67.928	80.771	12.843	73.249
<i>waarvan omzet overige departementen</i>	495	389	- 106	412
<i>waarvan omzet derden</i>	15.835	20.965	5.130	18.831
Rentebaten	0	1.323	1.323	828
Vrijval voorzieningen	0	0	0	0
Bijzondere baten	0	0	0	44
Totaal baten	84.258	103.447	19.189	93.364
Lasten				
Apparaatskosten	84.197	101.937	17.740	92.170
- Personele kosten	52.473	61.832	9.359	54.887
<i>waarvan eigen personeel</i>	48.632	52.709	4.077	48.982
<i>waarvan inhuur externen</i>	3.305	7.813	4.508	5.392
<i>waarvan overige personele kosten</i>	536	1.310	774	513
- Materiële kosten	31.724	40.105	8.381	37.283
<i>waarvan apparaat ICT</i>	0	0	0	0
<i>waarvan bijdrage aan SSO's</i>	0	0	0	0
<i>waarvan overige materiële kosten</i>	31.724	40.105	8.381	37.283
Kosten uitbesteed werk en andere externe kosten	0	0	0	0
Rentelasten	0	0	0	0
Afschrijvingskosten	61	61	0	113
- Materieel	61	61	0	113
<i>waarvan apparaat ICT</i>	0	0	0	0
<i>waarvan overige materiële afschrijvingskosten</i>	61	61	0	113
- Immaterieel	0	0	0	0
Overige lasten	0	0	0	0
<i>waarvan dotaties voorzieningen</i>	0	0	0	0
<i>waarvan bijzondere lasten</i>	0	0	0	0
Totaal lasten	84.258	101.997	17.739	92.282
Saldo van baten en lasten gewone bedrijfsuitoefening	0	1.450	1.450	1.081
Agentschapsdeel Vpb-lasten	0	0	0	0
Saldo van baten en lasten	0	1.450	1.450	1.081

Toelichting op de staat van de baten en lasten

De totale baten bestaan uit omzet, rentebaten en bijzondere baten. De omzet is onder te verdelen in een drietal categorieën: moederdepartement, overige departementen en derden en bedraagt € 103,4 miljoen.

Omzet moederdepartement

De omzet moederdepartement bedraagt € 80,8 miljoen. Voor € 33,4 miljoen is dit gerelateerd aan de geleverde producten en diensten en daarmee marktconform qua factureringssystematiek van cateringondersteuning. Voor € 47,3 miljoen betreft dit de vergoeding die Paresto ontvangt voor de personele en materiële inzet op de locaties conform dienstverleningsafspraken met de opdrachtgever (aanneemsom).

Omzet overige departementen en derden

De omzet overige departementen bedraagt € 0,4 miljoen en betreft omzet welke toe te rekenen is aan geleverde producten en diensten voor andere departementen. Omzet derden bedraagt € 21,0 miljoen en betreft grotendeels de aankopen door gasten in de bedrijfsrestaurants en kantines.

Rentebaten

Een reservering van € 1,3 miljoen voor nog te ontvangen rentebaten van het Ministerie van Financiën is opgenomen. De stijging ten opzichte van 2023 vindt zijn grondslag in een hogere gemiddelde rekening-courantstand en een hoger rentepercentage.

Personele kosten

De realisatie van de bezetting ultimo 2024 ten opzichte van de begroting is als volgt:

Tabel 26 Personele kosten (bedragen x € 1)

(bedragen x € 1)	Vastgestelde begroting		Realisatie	
	Vte'n	Prijs per Vte	Vte'n	Prijs per Vte
Militair personeel	46	€ 74.912	46	€ 81.964
Burgerpersoneel	730	€ 62.633	733	€ 68.529
Inhuur en uitzendkrachten	43	€ 76.860	62	€ 125.935
Totaal/Gemiddeld	819	€ 64.070	841	€ 73.497

De prijs per VTE ligt ruim boven de begroting. Dit is naast nieuwe arbeidsvoorwaarden ook een gevolg van uitbreidingen van de bezetting van het servicekantoor.

Materiële kosten

De post materiële kosten bestaat voornamelijk uit ingrediëntskosten (€ 36,7 miljoen. Ten opzichte van de begroting liggen de werkelijke prijzen significant hoger dan op het moment van opstellen van de begroting bekend was. Dit geldt voor zowel de ingrediëntskosten als de overige kosten die in deze post opgenomen zijn.

Afschrijvingskosten

De afschrijvingskosten voor 2024 betroffen soepuitgiftepunten (€ 18 duizend), bedrijfskleding (€ 14 duizend) en diverse overige vaste activa (€ 29 duizend).

Bijzondere lasten

Er zijn geen bijzondere lasten.

Resultaatbestemming

Het resultaat over 2024 bedraagt € 1,5 miljoen. Het resultaat wordt conform de vigerende regelgeving verrekend met het eigen vermogen (exploitatie-reserve).

Tabel 27 Balans per 31 december 2024 (bedragen x € 1.000)

	Balans 31-12-2024	Balans 31-12-2023
Activa		
Vaste activa	114	167
Immateriële vaste activa	0	0
Materiële vaste activa	114	167
<i>waarvan grond en gebouwen</i>	0	0
<i>waarvan machines en installaties</i>	0	0
<i>waarvan andere vaste bedrijfsmiddelen</i>	114	167
<i>waarvan vaste bedrijfsmiddelen in uitvoering en vooruitbetaald op materiële vaste activa</i>	0	0
<i>waarvan niet aan de bedrijfsuitvoering dienstbaar</i>	0	0
Vlottende activa	17.157	24.118
Voorraden en onderhanden projecten	768	771
<i>waarvan grond- en hulpstoffen</i>	0	0
<i>waarvan onderhanden werk</i>	0	0
<i>waarvan gereed product en handelsgoederen</i>	768	771
<i>waarvan vooruitbetaald op voorraden</i>	0	0
Vorderingen	4.451	5.438
<i>waarvan debiteuren</i>	492	246
<i>waarvan overige vorderingen</i>	1.376	3.598
<i>waarvan overlopende activa</i>	2.583	1.594
Liquide middelen	11.938	17.909
Totaal activa:	17.272	24.286
Passiva		
Eigen Vermogen	5.361	4.398
Bestemmingsfonds(en)	0	0
Pok/ Wau reserve	0	0
Exploitatiereserve	3.912	3.316
Onverdeeld resultaat	1.450	1.081
Voorzieningen	0	0
Langlopende schulden	0	0
Leningen bij het Ministerie van Financiën	0	0
Kortlopende schulden	11.910	19.888
Crediteuren	2.048	8.396
Belastingen en premies sociale lasten	296	70
Kortlopend deel leningen bij het Ministerie van Financiën	0	0
Overige schulden	98	436
Overlopende passiva	9.468	10.986
Totaal passiva	17.272	24.286

Toelichting op de balans*Materiële vaste activa*

In 2024 is voor € 6 duizend geïnvesteerd in kassasystemen en voor € 2 duizend in mobiele tenten. De afschrijvingen betreffen voor € 18 duizend soepuitgiftepunten, voor € 14 duizend bedrijfskleding en voor € 29 duizend overige kleinere activa.

Voorraden

De op de balans opgenomen voorraden betreffen de voorraden op de locaties van Paresto.

Debiteuren

Deze post is nader te specificeren in vorderingen op moederdepartement (€ 0,3 miljoen) en derden (€ 0,2 miljoen). In 2024 heeft wederom een scherpe monitoring op openstaande saldi plaatsgevonden. Ondanks deze monitoring is het saldo gestegen. Dit is met name het gevolg van een stijging van de geleverde producten en diensten in december ten opzichte van vorig jaar. Bij de post 'debiteuren' wordt rekening gehouden met het vermoedelijk oninbare deel. Dit bedrag is bepaald op € 9 duizend.

Overige vorderingen

Deze post is nader te specificeren in nog te ontvangen van het moederdepartement (€ 1,3 miljoen) en derden (€ 0,1 miljoen).

Deze post bestaat uit banqueting- en maatwerkactiviteiten die na de kassluiting in december hebben plaatsgevonden. Per 31 december 2023 betrof deze post € 2,1 miljoen. Ten opzichte van 2023 zijn meer activiteiten administratief afgehandeld met als gevolg een daling van het openstaande bedrag. In de stand per 31 december 2023 zit een post opgenomen voor nog te factureren kosten voor de reservering van de eenmalige uitkering (€ 1,5 miljoen). Deze post is in 2024 gefactureerd.

Overlopende activa

Deze post is nader te specificeren in nog te ontvangen van overige departementen (€ 1,5 miljoen) en derden (€ 1,1 miljoen). Deze post bestaat voornamelijk uit een reservering voor nog te ontvangen rentebaten (€ 1,3 miljoen) en een reservering voor nog te ontvangen producentenbonussen (€ 1,1 miljoen). De stijging van de reservering voor rentebaten is terug te herleiden naar een hogere gemiddelde rekening-courant stand bij het Ministerie van Financiën en een hoger rentepercentage. De stijging van de producentenbonussen vindt zijn grondslag in gestegen prijzen en afnames.

Liquide middelen

De post liquide middelen omvat hoofdzakelijk de gelden in rekening courant bij het Ministerie van Financiën (€ 11,9 miljoen).

Eigen vermogen

In 2024 heeft een afdracht van € 0,5 miljoen aan het moederdepartement plaatsgevonden. De grens voor het eigen vermogen 2024 is € 4,5 miljoen (maximaal 5% van de gemiddelde omzet over de afgelopen 3 jaar). Met de huidige eigenvermogenspositie zal in 2025 een afdracht van € 840 duizend aan het moederdepartement plaatsvinden.

Voorziening

Er zijn geen voorzieningen.

Leningen

Er zijn geen lopende leningen.

Crediteuren

Het crediteurensaldo bestaat uit schulden aan derden (€ 2,0 miljoen). De daling ten opzichte van 2023 wordt voor een groot deel veroorzaakt door de factuur voor de salariskosten van november 2023 (€ 6,1 miljoen). In 2023 was deze factuur niet betaald voor het einde van het jaar. De vergelijkbare factuur voor november 2024 is wel betaald voor het einde van het jaar.

Belastingen en premies sociale lasten

De belastingen en premies sociale lasten hebben betrekking op de btw-aangifte van december.

Overige schulden

Het saldo overige schulden en overlopende passiva bestaat uit derden (€ 0,1 miljoen). De daling ten opzichte van 2023 betreft grotendeels lagere reserveringen voor nog te ontvangen facturen van Tempo Team. Dit komt deels door een gewijzigde afrekenmethodiek en deels door een ad hoc reservering met betrekking tot de eenmalige uitkering.

Overlopende passiva

Het saldo overige schulden en overlopende passiva bestaat uit moederdepartement (€ 4,3 miljoen) en derden (€ 5,2 miljoen). De overlopende passiva bestaan voornamelijk uit de salarissen van december (€ 4,3 miljoen). De daling ten opzichte van 2023 betreft het verbruik van de ontvangen vergoeding voor gratis fruit en het uitbetalen van de reservering voor de eenmalige uitkering.

De vakantieverplichtingen aan het personeel bestaan uit € 3,2 miljoen aan vakantiedagen en € 1,7 miljoen aan vakantiegelden. De stijging is deels het gevolg van de nieuwe arbeidsvoorwaarden en deels door een hogere bezetting.

Tabel 28 Kasstroomoverzicht over 2024 (bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting (1)	Realisatie (2)	Vershil (3) = (2) - (1)
1. Rekening courant RHB 1 januari + depositorekeningen	6.813	17.907	11.094
totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)	84.258	104.436	20.178
totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)	- 84.258	- 109.914	- 25.656
2. Totaal operationele kasstroom	0	- 5.478	- 5.478
totaal investeringen (-/-)	0	- 8	- 8
totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	0	0	0
3. Totaal investeringskasstroom	0	- 8	- 8
eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	0	- 486	- 486
eenmalige storting door moederdepartement (+)	0	0	0
aflossingen op leningen (-/-)	0	0	0
beroep op leenfaciliteit (+)	0	0	0
4. Totaal financieringskasstroom	0	- 486	- 486
5. Rekening courant RHB 31 december + stand depositorekeningen (=1+2+3+4)	6.813	11.935	5.122

Toelichting op het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht wordt opgesteld volgens de indirecte methode. Bij deze methode gaat men uit van het resultaat en de mutaties van het werkkapitaal.

Kasstroom uit operationele activiteiten

De kasstroom uit operationele activiteiten bestaat uit de kasstroom bedrijfsactiviteiten, de mutatie in het werkkapitaal en de ontvangen dan wel betaalde interest. Het saldo van de kasstroom wordt voornamelijk veroorzaakt door een lager crediteurensaldo.

Kasstroom uit investeringsactiviteiten

In 2024 is voor € 6 duizend geïnvesteerd in kassasystemen en voor € 2 duizend in mobiele tenten.

Kasstroom uit financieringsactiviteiten

In 2024 is geen beroep gedaan op de leenfaciliteit. In 2024 heeft een afdracht van € 0,5 miljoen aan het moederdepartement plaatsgevonden.

Tabel 29 Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2024

	Realisatie				Vast- gestelde begroting
	2021	2022	2023	2024	2024
Generiek deel					
Totaal omzet verkopen (x € 1.000)	34.122	41.606	51.106	55.633	43.516
Totaal VTE	742	777	818	841	819
- waarvan in eigen dienst	710	742	763	779	776
- waarvan inhuur	32	35	55	62	43
Saldo van baten en lasten (%)	4,6%	6,7%	1,2%	1,4%	0,0%
Specifiek deel					
Aantal locaties	76	76	76	76	76
Productiviteit per medewerker (omzet per Vte)	45.987	53.539	62.501	66.128	53.133
Ziekteverzuim (%)	7,8%	8,1%	8,9%	7,9%	8,0%
Bruto marge locaties (%) *	44,2%	45,2%	33,7%	34,0%	31,7%

Toelichting op doelmatigheidsindicatoren

Totaal omzet verkopen

Dit betreft de gehele omzet welke verkregen is uit de in rekening gebrachte verkopen voor verrichte leveranties en diensten. De aan de opdrachtgever gefactureerde aanneemsom valt hier in principe niet onder. De twee uitzonderingen staan vermeld in onderstaande toelichting.

Tabel 30 Overzicht omzet (Bedragen x € 1.000)

(bedragen in € 1.000)	Vastgestelde begroting	Realisatie
Omzet Regulier	29.217	36.289
Omzet Niet-Regulier	14.299	18.224
Omzet Aanneemsom	–	1.120
Totaal Omzet Verkopen	43.516	55.633

De omzet bedrijfsvoering is onder te verdelen in de volgende product-groepen:

- De omzet regulier betreft onder andere de verkopen in de bedrijfsrestaurants en kantines op locaties;
- De omzet niet-regulier is omzet van onder andere evenementen, vergaderingen, diners en recepties die op locaties worden gehouden;
- De omzet aanneemsom heeft betrekking op de factuur van het Koninklijk Huis en de bijdrage ten behoeve van het Militair Revalidatiecentrum.

De hogere gerealiseerde omzet voor regulier wordt deels veroorzaakt door hogere prijzen voor ingrediënten. Een stijging van de gastenaantallen heeft een positief effect op de omzet. Voor niet-regulier geldt naast gestegen prijzen voor ingrediënten ook een stijging van het personele component heeft plaatsgevonden. Ook hier geldt dat het aantal evenementen gestegen is.

Totaal VTE

Dit betreft het gemiddelde VTE over het jaar gesplitst naar in eigen dienst en inhuur. De investering in eigen personeel is voortgezet. Dit geldt niet alleen voor de operatie, maar ook voor het ondersteunend personeel op het servicekantoor. De stijging van het aantal evenementen heeft ook een stijging van inhuur personeel tot gevolg gehad.

Saldo van baten en lasten (%)

Dit wordt berekend door het gerealiseerde resultaat te delen door baten.

De toelichting over gerealiseerde resultaat is eerder behandeld bij Staat van Baten en Lasten.

Aantal locaties

Dit betreft het aantal locaties waar Paresto aanwezig is als leverancier van de standaard catering activiteiten.

Productiviteit per medewerker

Dit wordt berekend door Totaal omzet verkopen te delen door Totaal VTE. De hogere productiviteit is voornamelijk een gevolg van prijseffecten van zowel ingrediënten als personeel.

Ziekteverzuim

Dit wordt berekend door het aantal ziektedagen te delen door de werkelijke personeelssterkte maal het aantal kalenderdagen van een maand. Paresto zit met 7,9% net onder de norm van 8%.

% Brutomarge locaties

Dit is het percentage van totale omzet verkopen verminderd met ingrediëntskosten ten opzichte van de totale omzet verkopen. Het brutomarge percentage laat ten opzichte van 2023 een kleine verbetering zien. Een lagere marge op de ingrediënten van de banquetingactiviteiten wordt gecompenseerd door een hoger uurtarief.

10. Saldibalans

Tabel 31 Saldibalans per 31 december 2024 van het Ministerie van Defensie (bedragen x € 1.000)					
Activa	31-12-2024	31-12-2023	Passiva	31-12-2024	31-12-2023
Intra-comptabele posten					
Uitgaven ten laste van 1 de begroting	12.466.547	15.122.237	Ontvangsten ten gunste 2 van de begroting	314.603	222.910
3 Liquide Middelen	191.296	236.205			
4 Rekening Courant RHB	0	0	4a Rekening Courant RHB	11.939.125	14.777.439
Rekening Courant 5 RHB Begrotingsreserve	0	0	5a Begrotingsreserve	0	0
Vorderingen buiten 6 begrotingsverband	73.144	107.263	Schulden 7 buiten begrotingsverband	477.259	465.355
8 Kas-Transverschillen	0	0			
Subtotaal Intra-comptabel	12.730.987	15.465.705	Subtotaal Intra-comptabel	12.730.987	15.465.705
Extra-comptabele posten					
9 Openstaande Rechten	0	0	9a Tegenrekening Openstaande Rechten	0	0
10 Vorderingen	498.715	381.187	10a Tegenrekening Vorderingen	498.715	381.187
11a Tegenrekening Schulden	0	3	11 Schulden	0	3
12 Voorschotten	3.702.681	3.194.346	12a Tegenrekening Voorschotten	3.702.681	3.194.346
13a Tegenrekening garantieverblijven	13.215	13.215	13 Garantieverblijven	13.215	13.215
14a Tegenrekening andere verblijven	4.889.995	3.545.647	14 Andere Verblijven	4.889.995	3.545.647
15 Deelnemingen	0	0	15a Tegenrekening Deelnemingen	0	0
Subtotaal extra-comptabel	9.104.606	7.134.399	Subtotaal extra-comptabel	9.104.606	7.134.399
Totaal	21.835.593	22.600.104	Totaal	21.835.593	22.600.104

Door afrondingen kan het totaal afwijken van de som van de onderdelen.

In 2024 worden de meeste balansposten tegen de koers van de laatste werkdag voor jaareinde 2024 verantwoord. Uitgezonderd zijn een aantal voorschotten en verblijven waarvoor de CEP-koers (Centraal Economisch Plan) van februari 2024 is gebruikt en posten die met valutatermijncontracten zijn afgedekt, deze zijn opgenomen tegen de betreffende valutatermijnkoers.

Intra-comptabele posten

ad 1 en 2 Uitgaven ten laste en – ontvangsten ten gunste van de begroting
Onder de posten uitgaven en ontvangsten zijn de per saldo gerealiseerde uitgaven en – ontvangsten opgenomen. De bedragen komen overeen met de bedragen uit de verantwoordingsstaat. Door een andere afrondings-systeematiek is er een verschil met de verantwoordingsstaat waar per artikel naar boven wordt afgerond.

ad 3 Liquide middelen

Het saldo op de saldibalans bedraagt € 191,3 miljoen en bestaat uit de volgende saldi:

Tabel 32 Saldo liquide middelen (bedragen x € 1.000)

Kas	18.504
Bank	172.791
Totaal	191.296

ad 4 en 4a Rekening-courant RHB

Deze post geeft per saldo de financiële verhouding met de RHB weer. Het bedrag is per 31 december 2024 in overeenstemming met de opgave van de RHB.

ad 6 Vorderingen buiten begrotingsverband

Het saldo op de saldibalans bedraagt € 73,1 miljoen

Tabel 33 Vorderingen buiten begrotingsverband (bedragen x € 1.000)

Openstaande vordering	Bedrag
Onderhoud M-fregatten Portugal	11.048
Overige vorderingen buiten begrotingsverband	62.096
Totaal	73.144

Als criterium voor de toelichting van vorderingen die open staan per 31 december 2024 geldt een grensbedrag van € 10,0 miljoen.

Vanuit de samenwerking met Portugal inzake de ombouw van de twee Nederlandse M-Fregatten staat er een vordering open van € 11,0 miljoen. Deze vordering is tot stand gekomen om de Portugezen van een oplossing te voorzien voor hun tijdelijke budgettekort. De verwachting is dat de openstaande vordering in 2025 wordt ontvangen.

ad 7 Schulden buiten begrotingsverband

Het saldo op de saldibalans bedraagt € 477,3 miljoen

Tabel 34 Schulden buiten begrotingsverband (bedragen x € 1.000)

Openstaande schulden	Bedrag
Loonheffing en social lasten	134.856
Overige vooruitontvangen gelden voor derden	334.313
Aangehouden voor derden	8.090
Saldo schulden 31-12-2024	477.259

Dit bedrag bestaat grotendeels uit af te dragen loonheffing en sociale lasten voor € 134,9 miljoen en daarnaast voor € 334,3 miljoen uit vooruit ontvangen gelden van derden voor nog te maken uitgaven.

Extra-comptabele posten***ad 9 Openstaande rechten***

Het saldo op de saldibalans is nihil.

ad 10 Vorderingen

Het saldo op de saldibalans bedraagt € 498,7 miljoen.

Als criterium voor de toelichting van vorderingen geldt een grensbedrag van € 10,0 miljoen.

De vordering EPF Oekraïne met een waarde van € 352,6 miljoen betreft de kostenvergoedingen die in 2024 door de Europese Vredesfaciliteit zijn toegewezen voor het militaire materieel dat door Nederland aan Oekraïne is geleverd ten behoeve van de oorlog met Rusland.

De vordering van € 68,8 miljoen op de Forsvarsministeriets Regnskabsstyrlse (ministerie van Defensie Denemarken) stond per 31 december 2024 nog open binnen de afgesproken betaaltermijn en is inmiddels ontvangen.

Tabel 35 Verdeling vordering naar aard (bedragen x € 1.000)

Aard van de vordering	Bedrag
Personeel	9.068
Baten-lastendiensten Defensie	3
Medische bedrijven	16.472
Buitenlandse mogendheden	398.116
Diversen	75.055
Saldo vorderingen 31-12-2024	498.715

De verdeling van de vorderingen naar opeisbaarheid is hieronder in een tabel weergegeven.

Tabel 36 Verdeling vordering naar opeisbaarheid (bedragen x € 1.000)

Direct opeisbaar	6.687
Op termijn opeisbaar	492.028
Geconditioneerd	-
Totaal	498.715

ad 11 Schulden

Het saldo op de saldibalans is nihil.

ad 12 Voorschotten

Het saldo op de saldibalans bedraagt € 3.702,7 miljoen.

Alle voorschotten van voor 2008 staan tegen de maandkoers van december 2007 gewaardeerd en de voorschotten vanaf 2008 zijn gewaardeerd tegen de op het moment van verstrekking geldende maandkoers of de CEP-koers van het betreffende jaar van verstrekking. Uitzonderd zijn de posten die met valutatermijncontracten zijn afgedekt, deze zijn opgenomen tegen de betreffende valutatermijnkoers.

De verdeling van de voorschotten naar ouderdom is vermeld in onderstaande tabel.

Tabel 37 Verdeling voorschotten naar ouderdom (bedragen x € 1.000)

Jaar van ontstaan	Beginstand per 01-01-2024	Nieuwe voorschotten	Afgerekende voorschotten	Eindstand per 31-12-2024
≤2020	71.058		46.858	24.200
2021	73.164		35.829	37.335
2022	1.348.824		1.294.103	54.721
2023	1.701.300		1.474.325	226.975
2024	0	3.667.198	307.748	3.359.450
Totaal	3.194.346	3.667.198	3.158.863	3.702.681

Er is een viertal voorschotten met een waarde boven de € 100,0 miljoen. Deze hebben een gezamenlijke waarde van € 955 miljoen en hebben betrekking op de steun aan Oekraïne. Specifiek betreffen het de levering van artillerie munitie en F-16-munitie. De F-16-munitie is onderdeel van de Nederlandse inzet in de *Air Force Capability Coalition*. Vanwege de krappe Defensiemarkt is het niet mogelijk om concreet te voorspellen wanneer de restbedragen voldaan dienen te worden, de focus hiervoor ligt op 2025.

Daarnaast zijn er voorschotten van gezamenlijk € 1.486,9 miljoen onder de post Pensioenen en Wachtgelden. Deze voorschotten hangen samen met pensioenen en wachtgeld in samenwerking met ABP en WW Plus en dienstverlening van SV Land en Accenture.

ad 13 Garantieverplichtingen

Het saldo op de saldibalans is € 13,2 miljoen. Op 31 december 2024 staan twee garanties open.

Er is een overeenkomst met de Vereniging Verbond van Verzekeraars over de verzekeraarbaarheid van personeel. De looptijd is onbepaald en er is geen gegarandeerd bedrag vastgesteld. De overeenkomst regelt de verhouding tussen Defensie en de Vereniging met als doel de belemmeringen die defensieambtenaren in het maatschappelijk verkeer ondervinden als gevolg van uitsluitingsclausules bij levensverzekeringen, gekoppeld aan de financiering van een woning, weg te nemen. In 2024 heeft geen uitkering plaatsgevonden.

Er is door het ministerie van Defensie een garantstelling afgegeven aan het ministerie van Financiën voor de kredietfaciliteit die het Nederlands Veteraneninstituut (NLVi) in het kader van schatkistbankieren heeft. Defensie staat voor in totaal € 13.215 miljoen garant. Het gaat om twee rekening-courantkredieten met verschillende looptijden. € 3.500 miljoen per 1 januari 2021 voor onbepaalde tijd. En voor € 9.715 miljoen met een looptijd van 4 januari 2021 tot en met 31 december 2050.

ad 14 Andere verplichtingen

Het saldo op de saldibalans bedraagt € 4.900,0 miljoen.

In 2024 worden de meeste verplichtingen tegen de koers van de laatste werkdag voor jaareinde 2024 verantwoord. Uitgezonderd zijn een aantal verplichtingen waarvoor de CEP-koers (Centraal Economisch Plan) van februari 2024 is gebruikt en posten die met valutatermijncontracten zijn afgedekt, deze zijn opgenomen tegen de betreffende valutatermijnkoers.

Tabel 38 Andere verplichtingen (bedragen x € 1.000)

Andere verplichtingen 01/01/2024	3.545.647
Aangegane andere verplichtingen in verslagjaar	14.287.606
Waarvan Negatieve Bijstelling	27.359
Subtotaal	17.805.895
Tot betaling gekomen in verslagjaar	12.915.899
Openstaande andere verplichtingen per 31/12/2024	4.899.995

Er staan op 31 december 2024 verplichtingen open groter dan € 100,0 miljoen.

Tot en met 2022 had de Kustwacht Nederland voor de uitvoering van lucht-verkenningstaken en voor Search and Rescue (SAR) de beschikking over 2 Dorniers en SAR helikopters. Zowel de Dorniers als de SAR helikopters waren aan het eind van hun levensduur. Ter vervanging van zowel de Dorniers als de helikopters is ervoor gekozen om leasecontracten af te sluiten in plaats van eigen toestellen aan te schaffen. In 2020 is ter vervanging van de Dorniers een leasecontract afgesloten voor de inzet van DASH-8 vliegtuigen voor meerdere jaren. Het op 1 januari 2025 nog openstaande verplichtingenbedrag bedraagt meer dan € 100 miljoen.

Nederland participeert in het Strategic Airlift Capability (SAC) programma van de NAVO, een multinationaal samenwerkingsverband van twaalf landen. Hierbij wordt gevlogen met drie Boeing C-17 Globemasters van de NATO Airlift Management Agency (NAMA) naar diverse missies. In 2024 is gevlogen op Irak, Roemenië, Bosnië en Herzegovina, Litouwen en Estland. De betalingen en leveringen staan gepland tot en met 2033. Het saldo van de openstaande verplichtingen bedraagt € 199 miljoen. Naast de contributiebijdrage aan het SAC C17 programma zit in dit bedrag ook de contributiebijdrage aan NAVO, Alliance Operations & Missions(AOM) en aan de EU, European Peace Facility(EPF).

Niet uit de balans blijvende verplichtingen

Niet uit de saldi balans blijvende financiële risico's voortkomend uit lopende juridische procedures

Er zijn ultimo 2024 geen relevante lopende juridische geschillen die op basis van de verslaggevingscriteria genoemd in de Rijksbegrotingsvoorschriften voor vermelding in aanmerkingen komen.

Affinanciering begrotingsgefinancierde militaire pensioenen

Sinds 1 juli 2023 is de Wet toekomst pensioenen (Wtp) in werking getreden. Daarmee is een overgangsfase gestart waarin afspraken worden gemaakt over het invaren van de pensioenen in het nieuwe pensioenstelsel. Op uiterlijk 1 januari 2028 moeten de pensioenen zijn ondergebracht in het nieuwe pensioenstelsel.

Voor het ministerie van Defensie betekent deze nieuwe pensioenwet dat de begrotingsgefinancierde militaire pensioenen (dit betreft de militaire pensioenen van voor 1 juni 2001) moeten worden omgezet naar kapitaaldekking. De affinanciering van deze pensioenen, dat wil zeggen de netto contante waarde in de vorm van een inkoopsum bij pensioenuitvoerder ABP, zal in één keer plaatsvinden net voor het moment van invaren. Het exacte bedrag dat betaald moet worden is dan ook pas bekend, omdat de inkoopsum afhankelijk is van onder andere de dekkingsgraad van ABP, de stand van de rekenrente en het definitieve aantal pensioendeelnemers. Voor de affinanciering is € 8,5 miljard gereserveerd op de Aanvullende post bij het ministerie van Financiën⁵.

Het invaren van de begrotingsgefinancierde militaire pensioenen is voorzien op 31 december 2026. Dit hebben sociale partners (werkgevers en werknemersorganisaties) in 2024 vastgelegd als onderdeel van het transitieplan in het kader van de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel. Het transitieplan is in 2024 aangeboden aan het ABP met het verzoek van de sociale partners om de opdracht te aanvaarden. Wanneer het ABP het

⁵ Voor het invaren van de militaire pensioenen in het nieuwe pensioenstelsel is in de Voorjaarsnota 2023 een reservering opgenomen van 8,5 miljard euro in 2026.

verzoek tot invaren van de pensioenen aanvaardt, moet vervolgens door de toezichthouder De Nederlandsche Bank (DNB) worden beoordeeld dat aan de wettelijke eisen van Wtp wordt voldaan.

De affinanciering dient als een financiële verplichting te worden vastgelegd op het moment waarop Defensie juridisch gebonden is aan de omzetting naar het kapitaaldekkingstelsel van deze pensioenen.

11. WNT-verantwoording 2024 Ministerie van Defensie

De Wet normering topinkomens (WNT) bepaalt dat de bezoldiging en eventuele ontslaguitkeringen van topfunctionarissen in de publieke en semi-publieke sector op naamsniveau vermeld moeten worden in het financieel jaarverslag. Deze publicatieplicht geldt tevens voor topfunctionarissen die bij een WNT-instelling geen - al dan niet fictieve - dienstbetrekking hebben of hadden. Daarnaast moeten van niet-topfunctionarissen de bezoldiging (zonder naamsvermelding) gepubliceerd worden indien deze het wettelijk bezoldigingsmaximum te boven gaan. Niet-topfunctionarissen zonder dienstverband vallen echter buiten de reikwijdte van de wet.

Voor dit departement heeft de publicatieplicht betrekking op onderstaande functionarissen. De bezoldigingsgegevens van de leden van de Top Management Groep zijn opgenomen in het jaarverslag van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Het algemeen bezoldigingsmaximum bedraagt in 2024 € 233.000.

Tabel 39 Bezoldiging van topfunctionarissen

Naam instelling	Naam topfunctionaris	Functie	Datum dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Dienstverband (+ tussen haakjes omvang in 2023)	Op externe inhuurbasis (nee; ≤ 12 mnd; > 12 mnd)	Beloning plus kostenvergoedingen (belast) (+ tussen haakjes bedrag in 2023)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2023)	Totale bezoldiging in 2024 (+ tussen haakjes bedrag in 2023)	Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	Bedrag overschrijding	Motivering (indien overschrijding)
MINDEF	BAUER	CHAIRMAN MILITARY COMITE			1,00	nee	215.617,05 (188.244,45)	20.829,00 (19.880,64)	236.446,05 (208.125,09)	233.000,00	3.446,05	Totale overschrijding van € 3.446,05. Conform artikel 3, tweede lid van de Uitvoeringsregeling WNT 2024 kan de opbouw van het vakantiegeld en de eindejaarsuitkering over 2023 toegerekend worden aan de bezoldiging over 2023. In totaal is € 8.125,01 toerekenbaar aan 2023. In 2023 is voldoende ruimte om dit aan de bezoldiging toe te rekenen. Het betreft daarmee een door de WNT toegestane overschrijding.
MINDEF	BOEKHOLT-O'SULLIVAN	PROJECTDIRECTEUR TRANSITIE & PLAATSVERVANGEND DIRECTEUR GENERAAL BELEID			1,00	nee	194.813,98 (174.667,56)	20.829,00 (19.880,64)	215.642,98 (194.548,20)	233.000,00		
MINDEF	BOOTS	PLAATSVERVANGEND COMMANDANT DER STRIJDKRACHTEN /			1,00	nee	193.681,36 (174.667,56)	20.829,00 (19.880,64)	214.510,36 (194.548,20)	233.000,00		

Naam instelling	Naam topfunctionaris	Functie	Datum dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Dienstverband in (+ tussen haakjes omvang in 2023)	Op externe inhuurbasis (nee; ≤ 12 mnd; > 12 mnd)	Beloning plus kostenvergoedingen (+ tussen haakjes bedrag in 2023)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ haakjes bedrag in 2023)	Totale bezoldiging in 2024 (+ tussen haakjes bedrag in 2023)	Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	Bedrag overschrijding	Motivering (indien overschrijding)
		INSPECTEUR GENERAAL DER STRIJDKRACHTEN PER 25 OKTOBER 2024			(1,00)		(174.667,56)	(19.880,64)	(194.548,20)			
MINDEF	EICHELSHEIM	COMMANDANT DER STRIJDKRACHTEN			1,00	nee	219.709,83	20.829,00	240.538,83	233.000,00	7.538,83	Het restant van de overschrijding ten bedrage van € 7.538,83 wordt in maart 2025 teruggevoerd.
MINDEF	HARTMAN	COMMANDANT COMMANDO MATERIEEL EN IT			1,00	nee	194.118,01	20.829,00	214.947,01	233.000,00		
MINDEF	INGEN	HOOFD PERMANENTE MILITAIRE VERTEGENWOORDIGING NAVO			(1,00)	nee	(94.843,31)	(10.823,90)	(105.667,21)	233.000,00		
MINDEF	LAAN, VAN DER	DIRECTOR-GENERAL EUROPEAN UNION MILITARY STAFF			(1,00)	nee	(96.111,60)	(10.989,58)	(107.101,18)	233.000,00		
MINDEF	MAAS	COMMANDANT DEFENSIE ONDERSTEUNINGSCOMMANDO			1,00	nee	193.266,09	20.829,00	214.095,09	233.000,00		
MINDEF	REESINK	MEDEWERKER BESTUURSTAF	15-04-2024		(1,00)	nee	(61.933,85)	(6.626,88)	(68.560,73)	166.155,74		
MINDEF	ROELOFS	COMMANDANT KONINKLIJKE MARECHAUSSEE			1,00	nee	182.250,47	23.414,40	205.664,87	233.000,00		
					(1,00)		(50.753,21)	(7.581,88)	(58.335,09)			

Naam instelling	Naam topfunctionaris	Functie	Datum aanvang dienstverband (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband (indien van toepassing)	Dienstverband in (+ tussen haakjes omvang in 2023)	Op externe inhuurbasis (nee; ≤ 12 mnd; > 12 mnd)	Beloning plus kostenvergoedingen (+/- lasten tussen haakjes bedrag in 2023)	Voorzieningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+/- lasten tussen haakjes bedrag in 2023)	Totale bezoldiging in 2024 (+/- lasten tussen haakjes bedrag in 2023)	Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	Bedrag overschrijding	Motivering (indien overschrijding)
MINDEF	SCHMIDT	PLAATSVERVANGEND COMMANDANT DER STRIJDKRACHTEN	25-10-2024		1,00	nee	31.808,03	3.818,65	35.626,68	43.289,62		
MINDEF	SPRANG, VAN	INSPECTEUR GENERAAL DER STRIJDKRACHTEN		31-12-2024	1,00	nee	196.044,15	20.829,00	216.873,15	233.000,00		
MINDEF	STEUR	COMMANDANT DER LUCHTSTRIJDKRACHTEN			(1,00)	nee	(175.313,60)	(19.880,64)	(195.194,24)	233.000,00	8.119,76	Het restant van de overschrijding ten bedrage van € 8.119,76 wordt in maart 2025 teruggevorderd.
MINDEF	SWILLENS	COMMANDANT DER LANDSTRIJDKRACHTEN	01-02-2024		1,00	nee	178.476,28	19.093,25	197.569,53	213.265,03		
MINDEF	TAK	CORPS COMMANDER 1 GERMAN- NETHERLANDS CORPS			1,00	nee	200.803,73	20.829,00	221.632,73	233.000,00		
MINDEF	TAS	COMMANDANT DER ZEESTRIJDKRACHTEN			(1,00)	nee	(177.928,73)	(19.880,64)	(197.809,37)	233.000,00		
MINDEF					1,00	nee	194.524,83	20.829,01	215.353,84	233.000,00		
MINDEF					(1,00)		(175.349,97)	(19.880,63)	(195.230,60)			

Naast de hierboven vermelde functionarissen zijn er geen andere functionarissen die in 2024 een bezoldiging boven het toepasselijke bezoldigingsmaximum hebben ontvangen, of waarvoor in eerdere jaren een vermelding op grond van de WOPT of de WNT heeft plaatsgevonden of had moeten plaatsvinden.

Er zijn in 2024 geen functionarissen die hun werkzaamheden als topfunctionaris hebben neergelegd en die op grond van hun voormalige functie nog 4 jaar aangemerkt worden als topfunctionaris.

Er zijn in 2024 geen ontslaguitkeringen betaald die op grond van de WNT dienen te worden gerapporteerd.

Tabel 40 Bezoldiging van niet-topfunctionarissen boven het individueel toepasselijk drempelbedrag

Naam instelling	Functie	Datum aanvang dienst- verband (indien van toepassing)	Datum einde dienst- verband (indien van toepassing)	Dienst- verband in fte (+ tussen haakjes omvang in 2023)	Beloning plus kosten- vergoe- dingen (belast) (+ tussen haakjes bedrag in 2023)	Voorzie- ningen t.b.v. beloningen betaalbaar op termijn (+ tussen haakjes bedrag in 2023)	Totale bezoldiging in 2024 (+ tussen haakjes bedrag in 2023)	Individueel toepasselijk drempel- bedrag	Motivering
MINDEF	PLAATSERVANGEND COMMANDANT DER LUCHTSTRIJDKRACHTEN			1,00	221.555,46	20.829,00	242.384,46	233.000,00	Tegemoetkoming vrijval pensioenpremie, zonder tegemoetkoming vrijval pensioenpremie geen overschrijding.
				(1,00)	(202.467,10)	(19.880,64)	(222.347,74)		
MINDEF	STAFFOFFICIER G5 AIR PLANS			1,00	229.227,31	21.024,67	250.251,98	233.000,00	Diensttijdgratificatie, zonder Diensttijdgratificatie geen overschrijding.
				(1,00)	(139.442,44)	(20.030,65)	(159.473,09)		
MINDEF	HOOFD AFDELING SCIENCE & TECHNOLOGY / DIRECTEUR INFORMATIE & INNOVATIE PER 1 APRIL 2024			1,00	214.949,96	20.829,00	235.778,96	233.000,00	Diensttijdgratificatie, zonder Diensttijdgratificatie geen overschrijding.
				(1,00)	(160.422,42)	(19.880,64)	(180.303,06)		
MINDEF	PLAATSERVANGEND DIRECTEUR DIRECTIE OPERATIES / DIRECTEUR PROJECT DIRECTIE OEKRAINE PER 1 JULI 2024			1,00	216.094,91	20.829,00	236.923,91	233.000,00	Tegemoetkoming vrijval pensioenpremie, zonder tegemoetkoming vrijval pensioenpremie geen overschrijding.
				(1,00)	(194.862,13)	(19.880,65)	(214.742,78)		
MINDEF	HOOFD FULL MISSION SIMULATOR			1,00	237.447,58	17.290,28	254.737,86	233.000,00	Bevordering met terugwerkende kracht per 1 mei 2019, zonder bevordering met terugwerkende kracht geen overschrijding.
				(1,00)	(113.934,69)	(17.058,49)	(130.993,18)		
MINDEF	COMMANDER DEPLOYABLE AIR COMMAND AND CONTROL CENTER			1,00	221.995,91	20.829,00	242.824,91	233.000,00	Tegemoetkoming vrijval pensioenpremie, zonder tegemoetkoming vrijval pensioenpremie geen overschrijding.
				(1,00)	(207.451,16)	(19.880,64)	(227.331,80)		

D. BIJLAGEN

Bijlage 1: Toezichtrelaties rwt's en zbo's

Tabel 41 Overzichtstabel inzake RWT's en ZBO's van Defensie (Bedragen x € 1.000)					
NLVi	Begrote bijdrage moederdepartement aan ZBO/RWT	Gerealiseerde bijdrage moederdepartement aan ZBO/RWT	Begrote bijdrage overige departementen	Gerealiseerde bijdrage overige departementen	Bijzonderheden
Bedrag	€ 26.177	€ 34.212	€ 1.350	€ 1.350	Nee
Bijzonderheden					

Tabel 42					
SKD	Begrote bijdrage moederdepartement aan ZBO/RWT	Gerealiseerde bijdrage moederdepartement aan ZBO/RWT	Begrote bijdrage overige departementen	Gerealiseerde bijdrage overige departementen	Bijzonderheden
Bedrag	€ 19.256	€ 18.940	0	0	Nee
Bijzonderheden					

Tabel 43					
SWOON	Begrote bijdrage moederdepartement aan ZBO/RWT	Gerealiseerde bijdrage moederdepartement aan ZBO/RWT	Begrote bijdrage overige departementen	Gerealiseerde bijdrage overige departementen	Bijzonderheden
Bedrag	€ 20.555	€ 20.825	0	0	Nee
Bijzonderheden					

Tabel 44					
SZVK	Begrote bijdrage moederdepartement aan ZBO/RWT	Gerealiseerde bijdrage moederdepartement aan ZBO/RWT	Begrote bijdrage overige departementen	Gerealiseerde bijdrage overige departementen	Bijzonderheden
Bedrag	€ 0	€ 0	0	0	Nee
Bijzonderheden					

NLVi

Het Nederlands Veteraneninstituut (NLVi) is een Rechtspersoon met een Wettelijke Taak en voert taken uit op het gebied van veteranenwelzijn, erkenning en waardering. Het NLVi geeft uitvoering aan het veteranenbeleid zoals dit staat beschreven in de veteranenwet.

SKD

De Stichting Koninklijke Defensiemusea (SKD) draagt zorg voor het beheren van de museale collectie van Defensie (Nationaal Militair Museum (NMM), Mariniersmuseum, Marinemuseum en Museum der Marechaussee). Zij stelt zich daarnaast ten doel de bezoekers aan de hand van een uiteenlopend activiteitenaanbod, met vaste en tijdelijke exposities, inzicht te laten verwerven in de betekenis van de krijgsmacht voor onze samenleving in heden, verleden en toekomst.

SWOON

De Stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek NLDA (SWOON) ziet in het kader van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek toe op het wetenschappelijke niveau van het onderwijs en onderzoek op de Nederlandse Defensie Academie. De stichting verzorgt de wetenschappelijke bachelor- en masterprogramma's als onderdeel van de officiersopleiding, in overeenstemming met de eisen van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek. Verder verleent de stichting graden die behoren bij wetenschappelijk onderwijs, laat zij opleidingen accrediteren en geaccrediteerd houden en verzorgt ze wetenschappelijk onderzoek ter ondersteuning van de opleidingen.

SZVK

De Stichting Ziektekostenverzekering Krijgsmacht (SZVK) is namens het ministerie van Defensie belast met de uitvoering van de ministeriële regeling Ziektekostenverzekering militairen. De activiteiten van de SZVK richten zich uitsluitend op militairen in actieve dienst aangezien deze niet vallen onder de werking van de Zorgverzekeringswet (ZVW). De SZVK ontvangt geen financiële bijdragen van Defensie om haar taken uit te voeren, maar verkrijgt haar inkomsten uit ziektekostenpremies die Defensie afdraagt. Daarnaast vergoedt Defensie een deel van de kosten van de schadelast die als gevolg van vliegen, inzet, varen en oefenen (VIVO-schade) kan optreden en die niet ten laste van de verzekering wordt gebracht en voor rekening van Defensie als werkgever komt. Naar huidig inzicht kwalificeert deze betaling van de VIVO-schadevergoeding zich niet als een bijdrage van het moederdepartement aan een RWT.

Bijlage 2: Moties en toezeggingen

Tabel 45 Door de Staten-Generaal aanvaarde moties

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief	Datum afdoening motie
motie-Dassen/Boswijk over een EU-pleidooi in de G7 om de bevroren Russische tegoeden te gebruiken voor investeringen in de Oekraïense defensie-industrie	tweeminutendebat NAVO Defensie Ministeriële	28 676, nr. 483		18-2-2025	In behandeling	
motie-Van der Werf over de Kamer zo snel mogelijk informeren over een oplossing voor de hoge werkdruk en het tekort aan luchtverkeersleiders bij Defensie	tweeminutendebat NAVO Defensie Ministeriële	28 676, nr. 482		11-2-2025	In behandeling	
motie-Wijen-Nass over een dringend verzoek aan de NAVO-bondgenoten om te voldoen aan de 2%-norm	tweeminutendebat NAVO Defensie Ministeriële	28 676, nr. 484		11-2-2025	In behandeling	
motie-Klaver c.s. over de financiering voor steun aan Oekraïne vanaf 2027 onverminderd voortzetten	informele Europese Raad van 3 februari	21 501-20, nr. 2170		30-1-2025	In behandeling	
motie-Van Campen over de samenwerking tussen NAVO en EU versterken door de NAVO-structuren voor militaire normen en gezamenlijke inkoop te benutten	informele Europese Raad van 3 februari	21 501-20, nr. 2170		30-1-2025	In behandeling	
Motie van het lid Vermeer over in de toekomst openstaan voor government-to-governmentdeals op het gebied van defensiematerieel	tweeminutendebat Wapenexportbeleid2054-448			19-12-2024	In behandeling	
motie van de leden Eerdmans en Boswijk over onderzoeken hoe VDL Nedcar nieuwe opdrachten kan krijgen, vooral vanuit Defensie	debat over de Europese top van 19 en 20 december 2024	21501-20-2164		19-12-2024	In behandeling	
Motie van de leden Nordkamp en White over bij toekomstige investeringen in de krijgsmacht mee blijven wegen wat er nodig is voor de veiligheid van het gehele Koninkrijk	Vaststelling begroting 2024	36600-X-38		5-12-2024	In behandeling	
Motie van het lid Van der Werf c.s. over met Europese bondgenoten overleggen over duurzame meerjarige invulling van de militaire steun voor Oekraïne	Vaststelling begroting 2024	36600-X-42		5-12-2024	In behandeling	
Motie van het lid Van der Werf c.s. over in aanloop naar of tijdens de NAVO-top in 2025 een zij-evenement organiseren dat zich richt op cybersecurity en hybride dreigingen	Vaststelling begroting 2024	36600-X-43		5-12-2024	In behandeling	
Motie van het lid Van der Werf c.s. over concrete scenario's uitwerken voor maatregelen op overheidsniveau en individueel niveau in het geval van hybride (cyber)aanvallen	Vaststelling begroting 2024	36600-X-44		5-12-2024	In behandeling	

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief	Datum afdoening motie
Motie van het lid Van der Wal c.s. over het vergroten van de weerbaarheid van Nederlanders door huis-aan-huisinformatie te verschaffen over noodsituaties	Vaststelling begroting 2024	36600-X-45	5-12-2024	In behandeling		
Motie van het lid Van der Wal c.s. over het in kaart brengen van de belangrijkste belemmeringen voor opschaling van de Europese defensiesamenwerking en productiecapaciteit	Vaststelling begroting 2024	36600-X-46	5-12-2024	In behandeling		
Motie van het lid Boswijk c.s. over de adviezen uit het rapport Drijfveren bij Defensie met prioriteit oppakken	Vaststelling begroting 2024	36600-X-48	5-12-2024	In behandeling		
Motie van het lid Van der Wal c.s. over met Europese landen inventariseren welke stappen nodig zijn om cruciale defensiecapaciteiten te kunnen leveren	Vaststelling begroting 2024	36600-X-47	5-12-2024	In behandeling		
Motie van het lid Olger van Dijk c.s. over een voortrekkersrol blijven vervullen in de dialoog over kunstmatige intelligentie in het militaire domein en zo mogelijk tot internationale normering komen	Vaststelling begroting 2024	36600-X-50	5-12-2024	In behandeling		
Motie van het lid Van Baarle over inspanningen gericht op diversiteit en inclusie binnen Defensie onverminderd voortzetten	Vaststelling begroting 2024	36600-X-54	5-12-2024	In behandeling		
Motie van het lid Wijen-Nass over mogelijkheden voor versterking van de defensie-industrie verkennen met het bedrijfsleven en lokale overheden in Limburg	Vaststelling begroting 2024	36600-X-57	5-12-2024	In behandeling		
Motie van het lid Diederik van Dijk c.s. over de maximale juridische ruimte opzoeken om binnenlands te kunnen oefenen met drones	Vaststelling begroting 2024	36600-X-58	5-12-2024	In behandeling		
Motie van de leden Ceder en Boswijk over in samenwerking met maatschappelijke partners de resilience objectives van de NAVO borgen	Vaststelling begroting 2024	36600-X-59	5-12-2024	In behandeling		
Motie van het lid Ceder over mogelijkheden onderzoeken voor de ontwikkeling van een verdiepingsmodule defensie voor middelbare scholen	Vaststelling begroting 2024	36600-X-60	5-12-2024	In behandeling		
Motie van het lid Dassen over zich inzetten voor het terughalen van gepensioneerde militairen die graag een bijdrage aan Defensie willen leveren bij het opleiden van Defensiepersoneel	Vaststelling begroting 2024	36600-X-63	5-12-2024	In behandeling		
motie-Paternotte/Boswijk over de Oekraïense wapenindustrie ondersteunen door directe investeringen in de lokale productiecapaciteit met de middelen die zijn gereserveerd voor militaire steun aan Oekraïne	Tweeminutendebat NAVO en OVSE	28 676, nr. 475	27-11-2024	In behandeling		

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief	Datum afdoening motie
motie-Paternotte over bilaterale steun en expertise aan Oekraïne bieden bij het voldoen aan de NAVO-toetredingseisen zoals vastgelegd in het Noord-Atlantisch Verdrag	Tweeminutendebat NAVO en OVSE	28 676, nr. 476	27-11-2024	In behandeling		
motie-Van der Werf c.s. over specifieke maatregelen om onafhankelijk te worden van Chinese kritieke grondstoffen voor de defensie-industrie	Tweeminutendebat IVD- aangelegenheden & NL EU DEF industrie	36 600-X, nr. 25	19-11-2024	In behandeling		
motie-Van der Werf c.s. over structurele capaciteit binnen de Defensieorganisatie om te kunnen leren van zowel hybride als conventionele conflicten	Tweeminutendebat IVD- aangelegenheden & NL EU DEF industrie	36 600-X, nr. 26	19-11-2024	In behandeling		
motie-Nordkamp over het demilitariseren en recyclen van munitie als oplossing voor de schaarste aan grondstoffen voor de productie van munitie	Tweeminutendebat IVD- aangelegenheden & NL EU DEF industrie	36 600-X, nr. 27	19-11-2024	In behandeling		
motie-Nordkamp over met de chemiesector tot een plan komen voor de ontwikkeling van alternatieve chemische grondstoffen voor de munitieproductie	Tweeminutendebat IVD- aangelegenheden & NL EU DEF industrie	36 600-X, nr. 28	19-11-2024	In behandeling		
motie-Van der Wa;/Heite over een certificeringsregeling voor bedrijven in de Nederlandse defensie- en veiligheidssector	Tweeminutendebat IVD- aangelegenheden & NL EU DEF industrie	36 600-X, nr. 29	19-11-2024	In behandeling		
motie-Van Nispen c.s. over bij de herziening van de Wiv het budget van de CTIVD en de TIB laten meebewegen met de ontwikkeling van hun werklust	Tweeminutendebat IVD- aangelegenheden	29 924, nr. 270	12-11-2024	In behandeling		
motie-Heite c.s. over voor de zomer een communicatiestrategie ontwikkelen die de zichtbaarheid van Defensie aanscherpt en de bewustwording in de maatschappij van het huidige dreigingsbeeld benadrukt	WGO P&M	36 600-X, nr. 10	24-10-2024	In behandeling		
motie-Heite c.s. over met onderwijs- en kennisinstellingen afspraken maken over een duurzame samenwerking ten behoeve van de ontwikkeling van innovatiebeleid voor de defensiesector	WGO P&M	36 600-X, nr. 11	24-10-2024	In behandeling		
motie-Boswijk c.s. over onderzoeken of samen met werkgeversorganisaties afspraken gemaakt kunnen worden over het invoeren van een jaarlijkse «Uniform naar werk»-dag	WGO P&M	36 600-X, nr. 12	24-10-2024	In behandeling		
motie-Van der Wal c.s. over onderzoek naar variaties van het dienstjaar Defensie, ook naar opties waarbij het dienstjaar korter, parttime of door werkenden ouder dan 27 jaar kan worden ingevuld	WGO P&M	36 600-X, nr. 13	24-10-2024	In behandeling		

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief	Datum afdoening motie
motie-Van der Wal c.s. over nagaan of het huidige personeelsbeleid van Defensie voldoende past bij de huidige tijd	WGO P&M	36 600-X, nr. 14	24-10-2024	In behandeling		
motie-Van der Werf c.s. over concrete stappen op het gebied van personeelsbehoud met als doel jongere en toekomstige generaties langer aan de krijgsmacht te binden	WGO P&M	36 600-X, nr. 15	24-10-2024	In behandeling		
motie-Van der Werf c.s. over de Defensietestfaciliteiten toegankelijk maken voor mkb- bedrijven en start-ups	WGO P&M	36 600-X, nr. 16	24-10-2024	Uitgevoerd	Kamerstuk 36592 nr.12	31-01-24
motie-Wijen-Nass/Heite over bij toekomstige uitbreiding van onze luchtverdedigingscapaciteit rekening houden met het beschermen van bevolkingscentra	WGO P&M	36 600-X, nr. 18	24-10-2024	Uitgevoerd	Kamerstuk 36 600- X, nr 458)	13-11-2024
Motie-Van der Werf c.s. over zich coöperatief opstellen bij de eventuele totstandkoming van een geclausuleerde Oekraïense toetreding	Tweeminutendebat CD NAVO	28 676, nr. 468	15-10-2024	In behandeling		
Motie-Ceder/Kamminga over in het juridische kader voor wapenexportvergunningen de Staat de bevoegdheid geven om in bijzondere omstandigheden een eigen afweging te maken.	Dertigledendebat over de gerechtelijke uitspraak over de uitvoer naar Israël van onderdelen voor F-35	22054, nr. 431	1-10-2024	In behandeling		
Motie Boswijk c.s. over meer trainingen van de krijgsmacht in het straatbeeld	Tweeminutendebat Ruimte voor Defensie	36124-49	24-9-2024	In behandeling		
Motie Van Der Wal c.s. over de informatievoorziening in de regio over uitbreiding van Defensielocaties verbeteren	Tweeminutendebat Ruimte voor Defensie	36124-51	24-9-2024	Uitgevoerd	Kamerstuk 36592 nr. 7	12-11-2024
Motie Krul over onderzoeken hoe de verantwoordelijkheid voor het toezicht op de veiligheid van de Noordzee het best belegd kan worden	Tweeminutendebat Strategie ter bescherming van de Noorzeefrastructuur	33450-130	24-9-2024	In behandeling		
Motie Beckerman en Bushoff over een verbod op het bouwen van munitiedepots in het mijnbouwschadegebied	Debat over de staat van Groningen	33529-1249	24-9-2024	Uitgevoerd	Kamerstuk 36592 nr. 7	12-11-2024
motie-Paternotte/Van der Werf over het optimaal benutten van de vaardigheden van veteranen en reservisten voor het bedrijfsleven en de samenleving als geheel	Notaoverleg veteranen	30 139, nr. 276	24-6-2024	In behandeling		
de motie-Nordkamp/Boswijk over onderzoeken hoe het project terugkeerreizen verbreed kan worden	Notaoverleg veteranen	30 139, nr. 277	24-6-2024	In behandeling		
Motie-Erkens c.s. over de strategie voor de Nederlandse defensie-industrie herijken en duidelijke keuzes maken op het gebied van specialisatie	Notaoverleg inzake de vervanging van onderzeebootcapaciteit 3 juni	34 225, nr. 58	11-6-2024	In behandeling		

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief	Datum afdoening motie
motie-Erkens c.s. over zich committeren aan de samenwerking met Damen en partners voor de oppervlakteschepen	Notaoverleg inzake de vervanging van onderzeebootcapaciteit 3 juni	34 225, nr. 59		11-6-2024 In behandeling		
motie-Van Oostenbruggen c.s. over de programmaorganisatie en programmabeheersing inrichten volgens de aanbevelingen van de ADR en de ADR een rol geven in de monitoring van het ICA	Notaoverleg inzake de vervanging van onderzeebootcapaciteit 3 juni	34 225, nr. 60		11-6-2024 In behandeling		
motie-Tuinman/Erkens over het uitwerken van een onderhoudsstrategie voor de onderzeeboten	Notaoverleg inzake de vervanging van onderzeebootcapaciteit 3 juni	34 225, nr. 61		11-6-2024 In behandeling		
motie-Tuinman/Van Oostenbruggen over zo spoedig mogelijk beginnen met een evaluatiefase van defensiematerieelprojecten en daarin meenemen hoe het gebruik van non- disclosure agreements kan worden geminimaliseerd	Notaoverleg inzake de vervanging van onderzeebootcapaciteit 3 juni	34 225, nr. 62		11-6-2024 In behandeling		
motie-Tuinman over het verwervingsproces van de maritieme projecten versnellen met aandacht voor het economisch belang voor Zeeland en aanpalende regio's	Notaoverleg inzake de vervanging van onderzeebootcapaciteit 3 juni	34 225, nr. 63		11-6-2024 In behandeling		
de motie-Paternotte/Brekelmans over in NAVO-verband pleiten voor een strategie om een robuust luchtafweersysteem op te bouwen voor de lange termijn	Tweeminutendebat Raad Buitenlandse Zaken d.d. 27 mei 2024	21 501-02, nr. 2898		23-5-2024 In behandeling		
Motie-Boswijk c.s. over het decoratiestelsel op passende wijze moderniseren	2-minutendebat Voortgang en evaluatie missies	29 521 nr 485		21-5-2024 Deels uitgevoerd		
Motie-Van Baarle over een verkenning naar de inzet van Nederlandse marineschepen bij humanitaire hulp aan Gaza	Debat over de situatie in Gaza	23432-521		16-5-2024 In behandeling		
Motie Tuinman/Stoffer over proactief verkennen om samen met de Verenigde Staten op te trekken voor de verdediging van Israël tegen luchtaanvallen binnen de geldende kaders van de artikel 100-procedure	Tweeminutendebat Raad Buitenlandse Zaken 18 april 2024	21 501-02, nr. 2885		23-4-2024 In behandeling		
Motie van het lid Brekelmans c.s. over maximale flexibiliteit en creativiteit toepassen om samen met andere partnerlanden meer Patriotsystemen en -raketten aan Oekraïne te leveren	Tweeminutendebat Raad Buitenlandse Zaken 18 april 2024	21 501-02, nr. 2878		18-4-2024 In behandeling		
Motie van de leden Paternotte en Dassen over in EU- en NAVO-verband pleiten voor de versterking van gezamenlijke en geïntegreerde Europese luchtverdediging en een bijbehorende Europese industrie	Tweeminutendebat Raad Buitenlandse Zaken 18 april 2024	21 501-02, nr. 2883		18-4-2024 Uitgevoerd	Kamerstukken 27830, nr. 448 & 27830, nr 458	21-10-2024

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief	Datum afdoening motie
Motie van het lid Dassen c.s. over in overleg met bondgenoten en de industrie zoeken naar oplossingen om levertijden van luchtverdedigingscapaciteiten en -munitie aan Oekraïne te verkorten	Tweeminutendebat Raad Buitenlandse Zaken 18 april 2024	21 501-02, nr. 2884		18-4-2024 In behandeling		
Motie Tuinman c.s. over initiatief nemen om de Europese luchtverdediging te versterken en Oekraïne betrekken bij lopende Europese initiatieven	Debat over de buitengewone Europese Top van 17 en 18 april 2024	21 501-20, nr. 2067		17-4-2024 In behandeling		
Motie-Piri c.s. over de nodige financiële middelen vrij blijven maken voor de strijd van Oekraïne tegen de Russische agressor	Debat over de buitengewone Europese Top van 17 en 18 april 2024	21 501-20, nr. 2073		17-4-2024 In behandeling		
Motie-Eerdmans/Tuinman over de Nederlandse defensie-industrie-initiatieven op nationaal niveau ondersteunen	Debat over de buitengewone Europese Top van 17 en 18 april 2024	21 501-20, nr. 2078		17-4-2024 Uitgevoerd	Kamerstuk 36410-X nr.93	07-06-2024
Motie-Diederik van Dijk c.s. over de wapenexportvergunningen heroverwegen en bezien op welke wijze het doorvoeren van F-35-onderdelen zo spoedig mogelijk kan worden hervat	Debat over de buitengewone Europese Top van 17 en 18 april 2024	21 501-20, nr. 2081		17-4-2024 Uitgevoerd	Kamerstuk 22054 nr. 417	24-4-2024
Motie-Hermans/Bontenbal over zo spoedig mogelijk toelichten wat noodzakelijk is om dreigingen van statelijke actoren tegen onze nationale veiligheid op een adequate manier tegen te gaan	debat over het bericht dat volgens de Tsjechische geheime dienst Rusland cash betaalde aan Nederlandse en Europese politici	30 821 nr 212		9-4-2024 In behandeling		
Motie-Paternotte/Van Campen over standaardisatie zwaarder meewegen bij de aanschaf van militair materieel	Debat over de Europese top van 21 en 22 maart 2024	21 501-20, nr. 2046		20-3-2024 Uitgevoerd	Kamerstuk 36410-X nr.93	07-06-2024
Motie-Paternotte c.s. over een voortrekkersrol spelen in de internationale droncoalitie om de productiecapaciteit in Oekraïne en Nederland te versterken	Debat over de staat van de oorlog in Europa	21 501-20 nr. 2025		19-3-2024 In behandeling		
Motie-Piri/Boswijk over onderzoeken hoe het bilaterale veiligheidsarrangement met Oekraïne verder kan worden bestendigd.	Debat over de staat van de oorlog in Europa	21 501-20 nr. 2026		19-3-2024 In behandeling		
Motie-Dassen c.s. over met het bedrijfsleven komen tot het vergroten van de Nederlandse productiecapaciteit op het gebied van elektronische oorlogsvoering	Debat over de staat van de oorlog in Europa	21 501-20 nr. 2031		19-3-2024 Uitgevoerd	Kamerstuk 36 410-X, nr. 93	07-06-2024
Motie-Dassen c.s. over ervoor pleiten dat de huidige positie van Moldavië gewaarborgd blijft onder de nieuwe plannen van de Europese Defensie Industrie Strategie	Debat over de staat van de oorlog in Europa	21 501-20 nr. 2032		19-3-2024 Uitgevoerd	Kamerstuk 36410-X nr. 93	07-06-2024
Motie-Brekelmans c.s. over een aanjagersrol vervullen bij een plan voor de opschaling van militaire productie in Europese landen	Debat over de staat van de oorlog in Europa	21 501-20 nr. 2033		19-3-2024 Uitgevoerd	Kamerstuk 36410-X nr. 93	07-06-2024

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief	Datum afdoening motie
Motie-Bikker c.s. over bij de voorbereiding van mogelijke scenario's ook plannen opstellen voor de communicatie hiervan richting de bevolking	Debat over de staat van de oorlog in Europa	21 501-20 nr. 2039	19-3-2024	In behandeling		
Motie-Tuinman c.s. over een conceptbrochure over hoe Nederlanders zich kunnen voorbereiden op de gevolgen van een grote crisis of een oorlogssituatie	Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2024	36 410-X, nr. 54	19-3-2024	Uitgevoerd	Kamerbrief 30821 nr. 249	6-12-2024
Motie van het lid Erkens c.s. over het uitwerken van scenario's om Nederland bij verschillende dreigingsniveaus veilig te houden.	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-45	13-2-2024	Uitgevoerd	Kamerstuk 30821 nr. 249	6-12-2024
Motie van het lid Erkens over het vaker openbaar maken van cyberaanvallen en bijbehorende technische werkwijzen	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-46	13-2-2024	Doorlopend		
Motie van het lid Nordkamp c.s. over het in kaart brengen van het aandeel van in NAVO-landen geproduceerde defensieproducten dat naar buiten de NAVO weglekt.	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-47	13-2-2024	Uitgevoerd	Kamerstuk 31125 nr. 129	25-04-24
Motie van het lid Nordkamp c.s. over een onderzoek naar versterking van de stabiliteit en weerbaarheid van de samenleving en de bestrijding van desinformatie.	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-48	13-2-2024	Uitgevoerd	Kamerstuk 30821-249	6-12-2024
Motie van de leden Podt en Boswijk over uitspreken dat het voor de veiligheid en stabiliteit in Europa nodig is om Oekraïne zo lang als nodig en minimaal op hetzelfde niveau militair te steunen	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-49	13-2-2024	Uitgevoerd		
Motie van het lid Podt over het uitwerken van de mogelijkheden van een garantiefonds voor innovaties in de defensie-industrie	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-50	13-2-2024	Uitgevoerd	Kamerstuk 36410-X nr. 93	07-06-2024
Motie van het lid Tuinman c.s. over het inrichten van een leerproces dat continu de Oekraïense oorlog monitort	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-51	13-2-2024	Uitgevoerd	Kamerstuk 36410-X nr.79	08-03-2024
Motie van de leden Tuinman en Diederik van Dijk over het verkennen van de wenselijkheid van een permanente Nederlandse gevechtseenheid aan de oostflank.	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-52	13-2-2024	Uitgevoerd		
Motie van het lid Ceder c.s. over belemmeringen waar reservisten mee te maken kunnen krijgen in kaart brengen en oplossingen in daarvoor aandragen	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-55	13-2-2024	Uitgevoerd	Kamerstuk 6410-X nr. 90	15-05-2024
Motie van het lid Ceder c.s. over het zo snel mogelijk voorbereiden van de plannen voor de oprichting van een tankbataljon	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-56	13-2-2024	Uitgevoerd	Benoemd in 36410-X-76. & opgenomen in 27830, nr. 449).	14-10-2024
Motie van het lid Ceder over bij de ontwikkeling van de eigen satellietcapaciteit ook	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-57	13-2-2024	In behandeling		

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief	Datum afdoening motie
Beschrijving van de motie voorbereidingen treffen voor militaire activiteit in de ruimte tegen satellieten						
Motie van de leden Dobbe en Dassen over de regeling voor chroom-6-slachtoffers ook van toepassing laten zijn voor nabestaanden	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-58		13-2-2024 In behandeling		
Gewijzigde motie van het lid Ergin c.s. over het onderzoeken van de mogelijkheden van een humanitaire luchtbrug en een maritieme corridor	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-75		13-2-2024 In behandeling		
Motie van de leden Dassen en Nordkamp over in kaart te brengen in welke mate Nederland aan de PESCO- doelstelling voldoet om 35% van het defensiematerieel gezamenlijk in te kopen	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-67		13-2-2024 In behandeling		
Motie van het lid Dassen over het intensiveren van gezamenlijke inkoop van defensiematerieel via de Defence Joint Procurement Task Force van het Europees Defensieagentschap	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-68		13-2-2024 Uitgevoerd	Kamerstuk 22112 nr. 3919	28-03-2024
Motie van het lid Boswijk c.s. over het inventariseren en wegnemen van regels en procedures die het opschalen van externe opleidingscapaciteit belemmeren	WGO personeel en Materieel	36410-X-27		6-2-2024 Uitgevoerd	Kamerstuk 36410 X nr.90	15-5-24
Motie van het lid Boswijk over de personele knelpunten en scenario's rond het NATO Force Model inventariseren	WGO personeel en Materieel	36410-X-28		6-2-2024 Uitgevoerd	Kamerstuk 28676 nr.461	28-06-2024
Motie van het lid Tuinman c.s. over alle medewerkers van Defensie die geen militair of reservist zijn vrijblijvend uitnodigen om reservist te worden	WGO personeel en Materieel	36410-X-31		6-2-2024 In behandeling		
Motie van de leden Tuinman en Boswijk over het onderzoeken van voorstellen met betrekking tot het internationaal aanbesteden van militaire projecten	WGO personeel en Materieel	36410-X-32		6-2-2024 Uitgevoerd	Kamerstuk 31125 nr.130	23-05-2024
Nader gewijzigde motie van het lid Erkens c.s. over het dienstjaar zo snel mogelijk fors opschalen	WGO personeel en Materieel	36410-X-42		6-2-2024 In behandeling		
Motie van het lid Podt over in kaart brengen hoe innovatieve technieken kunnen bijdragen aan de vormgeving van de krijgsmacht van de toekomst	WGO Personeel en materieel 29 jan 2024	36410-X-36		6-2-2024 Uitgevoerd	Kamerstuk 3 1125 nr.130	23-05-2024
Motie Dassen c.s. over oproepen in Europees en NAVO verband tot voorbereiding op worst case scenario én voor Nederland hetzelfde voor te bereiden; inclusief maatschappelijke gevolgen, en benodigde investeringen op economische en veiligheidsgebied.	RAZ/RBZ	21501-02-2825		6-2-2024 Uitgevoerd	Kamerstuk 30821 nr.249	06-12-2024
Motie van het lid Dassen (Volt): «voorstel uitwerken om versneld te komen tot het	WGO 29-01-2024	36410, nr. 35		29-1-2024 In behandeling		

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief	Datum afdoening motie
Behalen van de 2% EDA-norm voor kennis en innovatie in het defensiedomein».						
Motie van het lid Dassen (Vlt): «Europese samenwerking, alternatief voorstel voor betrouwbare indicator voor de gezamenlijke aanschaf en instandhouding van (wapen)systemen en munitie in bilateraal en multilateraal verband».	WGO 29-01-2024	36410, nr. 33		29-1-2024 In behandeling		
Motie van het lid Tuinman (BBB): «Voorstellen en/of ruimere interpretatie te onderzoeken met betrekking tot internationaal aanbesteden voor militaire projecten met een groot CD&E-element».	WGO 29-01-2024	36410, nr. 32		29-1-2024 Uitgevoerd	Kamerstuk 31125 nr.130	23-05-2024
Motie van het lid Boswijk (CDA) over de Kamer uiterlijk 1 juli informeren over de behoeftstelling voor de oprichting van een tankbataljon	WGO 29-01-2024	36410, nr. 29		29-1-2024 Uitgevoerd	Kamerstuk 36410 X nr. 76	13-03-2024
Motie van lid Erkens (VVD): "Defensiematerieel, Nederlandse industrie, onderzoeken hoe de industrie beter betrokken kan worden bij munitieproductie, strategie een leidende rol van onbemande systemen en strategische munitie".	WGO 29-01-2024	36410, nr. 26		29-1-2024 Uitgevoerd	Kamerstuk 36410 X nr.93	07-06-2024
Motie van leden Tuinman (BBB) en van Campen (VVD): «verzoekt de regering zo spoedig mogelijk samen met Europese partners orders te plaatsen voor de gangbare munitiesoorten passende bij de vraag van Oekraïne en ook die van de Nederlandse krijgsmacht en daarmee de productiecapaciteit door Nederland en de EU te vergroten».	Plenair debat 12 december 2023 over Europese Raad	21501-20-1978		12-12-2023 Uitgevoerd	Kamerstuk 27830 nr. 434	14-05-2024
Motie van de leden Piri en Veldkamp over uitspreken dat Nederland een voortrekkersrol moet blijven spelen in het steunen van Oekraïne	Plenair debat over de Europese Raad	21501-20-1993		12-12-2023 Doorlopend	O.a.gerapporteerd in Kamerstukken 21501-20 nr. 2019 , 21501-28 nr. 262 , 21501-28 nr. 263	07-03-2024
Motie van het lid Piri c.s. over EUPOL-bewakers en tolken die werkzaamheden hebben verricht voor een Nederlandse EUPOL-functionaris betrekken bij het traject voor de ambassadebewakers	2023A06865	27925-949		26-10-2023 Uitgevoerd	Kamerstuk 36410 V nr.88	28-06-2024
Gewijzigde motie van het lid Hammelburg c.s. over na inwerkingtreding van de tijdelijke wet een uitvoeringstoets uitvoeren die ziet op de balans tussen passende waarborgen en effectieve taakuitvoering (t.v.v. 36263-25)	WGO Tijdelijke wet onderzoeken AIVD en MIVD naar landen met een offensief cyberprogramma, bulkdatasets en overige specifieke voorzieningen	36263, nr. 32		24-10-2023 In behandeling		

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief	Datum afdoening motie
Motie van de leden Krul en Valstar over samen met de centrales van overheidspersoneel mogelijkheden onderzoeken om URD-trajecten sneller te doorlopen.	2023A04696	36410-X-9	24-10-2023	Uitgevoerd	Kamerstukken 36410 X nr.24 & 36410 X nr.90	15-5-24
Motie van het lid Valstar c.s. over inzichtelijk maken wat er nodig is om binnen de Duitse-Nederlandse samenwerking een eigen tankbataljon op te richten.	Tweeminutendebat Materieel	27830, nr. 410	6-7-2023	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 27830 nr.422	19-12-2023
Motie van de leden Stoffer en van Haga over stappen blijven zetten om te bevorderen dat de inzetvoorraad voor de eerste hoofdtaak het gewenste niveau bereikt.	Tweeminutendebat Materieel	27830, nr. 411	6-7-2023	Uitgevoerd	Kamerstuk 27830 nr. 434	14-05-2024
Motie van de leden Stoffer en van Haga over onderzoeken hoe Nederland actief kan aansluiten bij het initiatief voor de bescherming van onderzeese kritieke infrastructuur.	Tweeminutendebat Materieel	27830, nr. 412	6-7-2023	In behandeling		
Motie van de leden Hammelburg en Krul over na vijf jaar de inzet van de bewapende MQ-9-drone evalueren.	Tweeminutendebat Materieel	27830, nr. 415	6-7-2023	In behandeling		
Motie van de leden Rajkowski en Bisschop over een voortgangsrapportage over inrichting en uitrol van de ABRO-regeling	Tweeminutendebat IVD-Aangelegenheden	29924, nr. 246	6-7-2023	In behandeling		
Motie van de leden Boswijk en Valstar over veteranen in detentie die specifiek veteranenzorg nodig hebben, niet slechts bij uitzondering in aanmerking laten komen voor de plaatsing in het MPC	Notaoverleg Veteranen	30139, nr. 265	27-6-2023	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 30 139 Nr. 274	13-06-2024
Motie van de leden Boswijk en Valstar over 24/7 toegang tot gespecialiseerde crisishulp voor veteranen in acute psychische nood	Notaoverleg Veteranen	30139, nr 266	27-6-2023	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 30 139 Nr. 272	1 februari 2024
Motie van het lid Hammelburg over met het Veteraneninstituut onderzoeken hoe veteranen buiten dienst die later PTSS ontwikkelen in beeld kunnen komen	Notaoverleg Veteranen	30139, nr. 267	27-6-2023	Uitgevoerd	Kamerstuk 30139 Nr.274	13-06-2024
De motie Sjoerdsma c.s. over het lokaal bekend stellen van het NIMH-overzicht en het in behandeling nemen van claims van slachtoffers van martelingen en verkrachtingen	Plenair debat over het onderzoeksprogramma 'Onafhankelijkheid, dekolonisatie, geweld en oorlog in Indonesië 1945-1950'	26049, nr. 101	14-6-2023	In behandeling		
De motie-Brekelmans/Boswijk over expliciet benoemen dat het merendeel van de Nederlandse militairen in Indonesië niet schuldig of medeplichtig was aan extreem geweld.	Plenair debat over het onderzoeksprogramma 'Onafhankelijkheid, dekolonisatie, geweld en oorlog in Indonesië 1945-1950'	26049, nr. 107	14-6-2023	Deels uitgevoerd		

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief	Datum afdoening motie
de motie-Agnes Mulder/Boswijk over het in kaart brengen van de gevolgen van de militaire leveranties aan Oekraïne voor de operationele gereedheid van de krijgsmacht	Tweeminutendebat Raad Buitenlandse Zaken (CD 19/1)	21501-02, nr. 2592	19-1-2023	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstukken 21501 28, nr. 250; 36045, nr. 151 en 21501 28, nr. 252	20-02-2023
de motie-Brekelmans c.s. over een plan om de munitieproductie in Europa te verhogen ten behoeve van steun aan Oekraïne	Tweeminutendebat Raad Buitenlandse Zaken (CD 19/1)	21501-02, nr. 2593	19-1-2023	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstukken 21501 28, nr. 250; 21501 02, nr. 2622 en 21501 28, nr. 252	20-02-2023
Motie van het lid Fritsma over zekerstellen dat geen cent van de door Nederland betaalde schadevergoedingen aan de gemeenschap van Hawija, terecht komt bij (oud) IS- ers	Moties ingediend bij het tweeminutendebat Voortgang/ evaluatie missies	29521, nr. 453	22-12-2022	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 27925, nr. 937	17-05-2023
Motie van het lid Valstar c.s. over op basis van een aantal aangegeven punten uniformiteit aanbrengen in defensienota's	Tweeminutendebat Defensienota 2022	36124, nr. 13	22-12-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 36592 Nr. 1	05-09-2024
Motie van het lid Valstar c.s. over de transitie van de marine inzichtelijk maken	Tweeminutendebat Defensienota 2022	36124, nr. 14	22-12-2022	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 36124, nr. 31	17 mei 2023
Motie van het lid Dassen c.s. over in overleg met Duitsland en België onderzoeken hoe de gezamenlijke productiecapaciteit voor kapitale munitie kan worden vergroot	Tweeminutendebat Defensienota 2022	36124, nr. 19	22-12-2022	Deels uitgevoerd	Gerapporteerd in Kamerstukken 28676, nr's. 246 en 427	21-2-2023
Motie van het lid Dassen over in Europees verband gezamenlijk munitie inkopen	Tweeminutendebat Defensienota 2022	36124, nr. 20	22-12-2022	Deels uitgevoerd	Gerapporteerd in Kamerstukken 28676, nr's 426 en 427 en 27830, nr. 406	5 juni 2023
Motie van het lid Boswijk c.s. over uiterlijk 1 oktober 2023 inzichtelijk maken hoe de integratie van de Duitse en Nederlandse landmachten vorm gaat krijgen	Tweeminutendebat Defensienota 2022	36124, nr. 23	22-12-2022	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 33279, nr. 37	23 februari 2023
Motie van het lid Hammelburg c.s. over culturele diversiteit een pijler maken in het personeelsbeleid van Defensie	Tweeminutendebat Personeel Defensie	36200 X, nr. 56	22-12-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 36410- X	15-05-2024
Motie van de leden Kuzu en Hammelburg over bewerkstelligen dat de manschappen zo veel mogelijk vrijheid hebben om in hun verblijfsruimte hun eigen inrichting te kiezen	Tweeminutendebat Personeel Defensie	36200 X, nr. 57	22-12-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 36200 X, nr. 86	1-6-23
Motie van het lid Kuzu over bewerkstelligen dat voldoende manschappen inzetbaar blijven ter versterking en ter verdediging van de Oostflank van de NAVO.	debat over de verlenging van de Nederlandse bijdrage aan de anti-ISIS-coalitie en de brede veiligheidsinzet in Irak in 2023 (Artikel 100- procedure)	27925, nr. 923	22-12-2022	Uitgevoerd		
Motie van het lid Jasper van Dijk over de stand van zaken rond nucleaire ontwapening en modernisering van kernwapens in Nederland.	Begrotingsbehandeling Buitenlandse Zaken 2023	36200 V, nr. 30	29-11-2022	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 36200 V, nr. 73	22 december 2022

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief	Datum afdoening motie
Motie van het lid Valstar c.s. over voorkomen dat voormalige Defensiemedewerkers trainingen geven aan landen die een offensief cyberprogramma tegen Nederland voeren.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 25	22-11-2022	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 2023Z13362	6 juli 2023
Motie van het lid Valstar c.s. over binnen de Joint Expeditionary Force de samenwerking versterken voor de beveiliging van de Noordzee en Baltische Zee	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 26	22-11-2022	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 33450, nr. 118	14-02-2023
Motie van het lid Valstar c.s. over in gesprek gaan met banken en pensioenfondsen om barrières voor de defensiesector weg te nemen	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 27	22-11-2022	In behandeling		
Motie van het lid Valstar c.s. over gratis reizen met de trein voor militairen in uniform en vaker oefeningen houden door Defensie in de steden.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 28	22-11-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 36200 X, nr. 86 Kamerstuk 36 410 X nr. 7	1-6-23 en 27-9-23
Motie van het lid Boswijk c.s. over onderzoeken of huidige kwalificaties van oefeningen en uitzendingen nog aansluiten bij de huidige situatie.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 36	22-11-2022	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 36200 X, nr. 86	01-06-2023
Motie van het lid Boswijk c.s. over binnen de NAVO pleiten voor het in de DPCR meewegen van de geïntegreerde strijdkrachten in Europa.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 37	22-11-2022	Deels uitgevoerd	Kamerstukken 28676, nr's 425; 426 en 427	21-02- 2023
Motie van het lid Segers c.s. over de NATO Capability Targets als referentiepunt gebruiken bij het opstellen van de Defensienota en begroting	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 38	22-11-2022	Uitgevoerd	28676-464	5-8-2024
Motie van de leden Segers en Boswijk over mogelijkheden onderzoeken om het dienstjaar sneller op te schalen en belangstellende snel uitsluitel te geven.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 39	22-11-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 36 410-X-Nr. 7 & Kamerstuk 36124 Nr. 45	27-9-23 en 3-6-24
Motie van het lid Stoffer c.s. over de ICA conditioneel maken voor de gunning en meewegen in de besluitvorming.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 41	22-11-2022	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 34225, nr. 42	25 januari 2023
Motie van het lid Kuzu c.s. over exitgesprekken analyseren en omzetten in concrete verbeteringen om meer militairen duurzaam aan Defensie te binden.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 43	22-11-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 36200 X, nr. 86	1 juni 2023
Motie van de leden Kuzu en Valstar over bezien of de maximale termijn voor functies bij Defensie kan worden losgelaten of verruimd.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 44	22-11-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 36200 X, nr. 86	1 juni 2023
Motie van de leden Kuzu en Boswijk over meer welwillendheid bij het uitreiken van medailles aan reservisten bij de operationele commando's	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 45	22-11-2022	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 36200 X nr.72	13 april 2023

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief	Datum afdoening motie
Motie van de leden Koekkoek en Boswijk over bij onderhandelingen over het European Sky Shield Initiative de Europese strategische autonomie laten meewegen bij de keuze van systemen	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 46	22-11-2022	Uitgevoerd	Gerapporteerd in Kamerstuk 27830, nr. 395, 27830, nr. 448, 27830, nr 458 & 36560-X, nr. 10	01-05-2023
Motie van de leden Valstar en Stoffer over een evaluatie vijf jaar na plaatsing van de radar in Herwijnen.	Tweeminutendebat Materieel	27830, nr. 369	7-7-2022	In behandeling		
Gewijzigde motie van de leden Eppink en Van der Plas over bij de aanschaf van onderzeeboten oog hebben voor het strategische belang en de noodzaak van de Nederlandse maritieme maakindustrie	Tweeminutendebat Materieel	27830, nr. 371	7-7-2022	Deels uitgevoerd	Gerapporteerd in Kamerstukken 34225, nr's. 40 en 41	03-10-2022
Gewijzigde motie van de leden Eppink en Van der Plas over de voorraad in Nederland evenredig aanvullen bij de levering van militaire goederen aan Oekraïne.	Tweeminutendebat Materieel	27830, nr. 370	7-7-2022	Doorlopend		
Motie van de leden Fritsma (PVV) en van Haga (groep van Haga) over zorg dragen voor voldoende en directe toegang tot noodopvang voor veteranen	Notaoverleg Veteranen	30139, nr. 259	20-6-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 30139, nr. 262 & Kamerstuk 30139 nr. 272	27-03-2023 & 01-02-24
Motie van de leden Hammelburg en Boswijk over versterking van gezamenlijke inkoop, interoperabiliteit en samenwerking met andere EU-landen op het gebied van onderhoud	Tweeminutendebat Hoofdpijnen Defensiebeleid	35925 X, nr. 65	21-4-2022	In behandeling		
Motie van het lid Valstar c.s. over pilots voor het versneld overgaan tot aanschaf van materieel.	Tweeminutendebat Hoofdpijnen Defensiebeleid	35925 X, nr. 70	21-4-2022	Uitgevoerd	Kamerstukken 35925 X, nr. 74; 27830, nr. 376 en 35925 X, nr. 84	18 oktober 2022
Motie van het lid Valstar c.s. over steun voor bewapening van de MQ-9 Reaper.	Tweeminutendebat Hoofdpijnen Defensiebeleid	35925 X, nr. 69	21-4-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 27830, nr 399	23 mei 2023
Motie van het lid Boswijk c.s. over voorstellen voor innovatieve vormen van diensttijd	Tweeminutendebat Hoofdpijnen Defensiebeleid	35925 X, nr. 67	21-4-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 36200, nr. 8 & Kamerstuk 36124 Nr. 45	1-9-22 en 3-6-24
Motie van de leden Piri en Valstar over de Afghaanse oud-medewerkers uit dankbaarheid voor bewezen diensten op passende wijze eren	Debat over de stand van zaken rondom de evacuatie in Afghanistan	27925, nr. 893	31-3-2022	Deels uitgevoerd		
Motie van het lid Van der Staaij c.s. over het wegnemen van knelpunten die diensten verhinderen Nederland te beschermen tegen landen met een offensief cyberprogramma	Plenair debat over de situatie in Oekraïne	36045, nr. 16	28-2-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 36263 (intreding Wiv)	01-07-2024
Motie Hermans c.s. over concrete voorstellen om ondernemers beter te beschermen tegen digitale dreigingen en cybercriminelen.	Debat over de Regeringsverklaring	35788, nr. 120	19-1-2022	Uitgevoerd	Gerapporteerd in Kamerstuk 35925 VI, nr. 136	26-05-2022
Motie van het lid van Wijngaarden c.s. over nauw optrekken met NAVO-bondgenoten bij volkenrechtelijke standpunten	Notaoverleg Autonome Wapensystemen 13 december	35848, nr. 10	14-12-2021	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 36100 V, nr. 9	04-07-2022

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief	Datum afdoening motie
Beschrijving van de motie en militaire R&D als het gaat om autonome dan wel semiautonome wapensystemen. De motie D66 Verzoekt de regering kaders op te stellen omtrent de inzet van lokale medewerkers —zowel onder arbeidscontract als op freelance basis - bij toekomstige militaire missies en op Nederlandse ambassades en consulaten en daarbij vast te leggen welke verantwoordelijkheden de Nederlandse staat wel of niet heeft ten opzichte van dit personeel	Begrotingsbehandeling	36200-X, nr. 29	11-11-2021	Doorlopend	Kamerstuk 36200-X, nr. 85	15-05-2023
De motie VVD Verzoekt de regering het Defensie Cyber Commando na afronding van de HR-transitie een eigen aanstellingsmandaat te geven, zodat het op vergelijkbare wijze als de huidige operationele commando's militairen kan aanstellen en laten doorstromen.	Begrotingsbehandeling	36124-X, nr. 25	11-11-2021	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 36124, nr. 2	05-09-2022
De motie van Wijngaarden VVD Verzoekt de regering te zorgen voor borging van het wezenlijk nationaal veiligheidsbelang en strategische autonomie, inclusief daarvoor benodigde betrokkenheid van de Gouden Driehoek, bij de gehele levensfase van de onderzeeboot; daartoe in de offerteaanvraag primaire en secundaire eisen te formuleren, en de Kamer voorafgaand aan het doen uitgaan van de offerteaanvraag desnoods vertrouwelijk te informeren over de afweging tussen primaire en secundaire eisen in het beoordelingskader en gevolgen voor strategische autonomie die voortvloeien uit de gemaakte keuzes; de Kamer tevens te informeren over de gevolgen hiervan voor de levensduurkosten van de onderzeeboten in relatie tot de return on investment.	Begrotingsbehandeling	34225-X, nr. 24	11-11-2021	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 34225, nr. 40	30 september 2022
Verzoekt de regering, de deelnemende werven te vragen aan te tonen of en hoe zij de Nederlandse maritieme industrie zo veel mogelijk en op hoogwaardig strategisch technologisch niveau zullen betrekken bij ontwerp, ontwikkeling, bouw en instandhouding van de onderzeeboten, de uitkomsten hiervan nadrukkelijk te betrekken bij het zo snel mogelijk voortzetten van het verwervingsproces, en de Kamer hierover nader te informeren.	Begrotingsbehandeling	34225-X, nr. 36	11-11-2021	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 34225, nr. 40	30 september 2022

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief	Datum afdoening motie
De motie Boswijk CDA Verzoekt de regering te kijken naar de mogelijkheden om gezamenlijk met de NAVO en meer in het bijzonder landen gelegen aan de Noordzee zoals Noorwegen, Duitsland, Denemarken, Groot-Brittannië, Frankrijk en België een strategie te ontwikkelen voor de bescherming van onze cruciale infrastructuur gelegen in de Noordzee en de Kamer hierover voor de zomer van 2022 te rapporteren.	Begrotingsbehandeling	35525 X, nr. 22	11-11-2021	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 33450, nr. 118	8 februari 2023
De motie Boswijk CDA Verzoekt de regering strenger te handhaven op de bovengenoemde wetsartikelen en het verbod (toelichting: tijdens meerdere anti-coronademonstraties betoger militaire uniformen dragen en misbuik maken van het Rode Kruis-embleem op helmen, kleding en vlaggen)	Begrotingsbehandeling	35525 X, nr. 23	11-11-2021	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 2022Z00043	17-02-2022
De motie van het lid Piri over onderzoeken of en hoe inzichtelijk gemaakt kan worden hoe investeringen bijdragen aan de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht	Begrotingsbehandeling	35525 X, nr. 44	11-11-2021	Doorlopend		
Motie van de leden Ephraïm en Eerdmans over een uitgebreide analyse en risico-inschatting voorafgaand aan militaire missies en een evaluatie na afloop.	CD Meest recente situatie in Afghanistan	27925, nr. 798	18-8-2021	Uitgevoerd	Kamerstuk 27925, nr. 919	28 oktober 2022
Motie van het lid Dassen c.s. over een voorstel voor een mandaat voor de European External Action Service om een Europees noodplan op te stellen.	CD Meest recente situatie in Afghanistan	27925, nr. 797	18-8-2021	In behandeling		
Gewijzigde motie van het lid Kuzu c.s. over een nationaal herdenkingsmonument voor Srebrenica (t.v.v. 26122-54)	Tweeminutendeбат Dutchbat-III	26122, nr. 58	23-6-2021	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 30139, nr. 254	10 juni 2022
Motie van het lid Belhaj c.s. over een onafhankelijk onderzoek naar de besluitvorming rond het LIMC	Debat over het leger dat informatie verzamelt over de Nld samenleving	32761, nr. 186	26-5-2021	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 32761, nr. 258	13 januari 2023
Motie lid van Dijk: wenst een onafhankelijk onderzoek naar de betrokkenheid van NAVO landen bij de oorlog in Afghanistan	Plenaire debat art. 100 Afghanistan	27925, nr. 772	22-4-2021	Deels uitgevoerd	Gerapporteerd in Kamerstukken 27925, nr's 872; 885 en 912	31-12-2021
v Helvert CDA, CU, SP, PVV en PvdA: Roept het kabinet op om de RCR te stoppen en een alternatieve locatie te zoeken voor de SMART-L Radar.	Nota Overleg Materieel	27830, nr. 332	3-2-2021	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 31936, nr. 940	3 juni 2022
Stoffer SGP en VVD: Verzoekt de regering, de defensievisie aan te vullen met een nader uitgewerkt kader voor de wijze waarop taakspecialisatie kan vormgegeven inclusief de voor- en nadelen daarvan.	Begrotingsbehandeling 2021	35570 X, nr. 54	1-12-2020	Uitgevoerd	Kamerstuk 33279, nr. 36	22 december 2022

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief	Datum afdoening motie
Motie vd Nieuwenhuizen GL, VVD, D66, CDA: Verzoekt de regering, de bij de naamgeving van marineschepen betrokken instanties binnen defensie de uitdrukkelijke wens vanuit de Kamer mee te geven dat tenminste twee van de nieuw te verwerven marineschepen, waaronder fregatten, naar vrouwen met een grote betekenis voor de Nederlandse vrijheid worden vernoemd.	Begrotingsbehandeling 2021	35570 X, nr. 40	1-12-2020	Uitgevoerd	Kamerstuk 35925 X, nr. 47 en 27830, nr. 393	12-04-2023
Fritsma (PVV) Verzoekt de regering om een einde te maken aan de praktijk dat middels door Defensie verstrekte leningen de kas van het Turkse leger wordt gespekt.	Begrotingsbehandeling 2021	35570 X, nr. 36	1-12-2020	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 35925 X, nr. 17	15-11-2021
Stoffer (SGP) c.s. Verzoekt de regering, bij evaluatie van de Wet defensiematerieelbegrotingsfonds (DMF) te betrekken hoe daarin de motie kan worden opgenomen dat mede ten behoeve van investeringen in en instandhouding van materieel gestreefd wordt naar het realiseren van de NAVO-norm.	Begrotingsbehandeling 2021	35570 X, nr. 55	1-12-2020	In behandeling		
Kerstens (PvdA) c.s.: Verzoekt de regering ervoor zorg te dragen dat ten aanzien van de inmiddels herhaaldelijk door de Veteranenombudsman in dezen gedane aanbevelingen bij zijn eerstvolgende Klachtmonitor duidelijke verbeteringen te zien zijn.	Begrotingsbehandeling 2021, 1-12-2020	35570 X, nr. 48	1-12-2020	Doorlopend		
Motie Belhaj c.s. over behoud van het Mariniersmuseum in Rotterdam.	WGO Personeel/ Materieel	35570 X, nr. 27	30-11-2020	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstukken 35570 X, nr. 76; 35925 X, nr. 15 en 36200 X, nr. 61	28-01-2021
Motie Stoffer c.s. over optimaal gebruikmaken van een zelfschepend Nederlands marinebouwcluster	WGO Personeel/ Materieel	35570 X, nr. 30	30-11-2020	Deels uitgevoerd	Gerapporteerd in kamerstuk 34225, nr. 28	30 september 2022
Gewijzigde motie van het lid Diks over onderzoeken van incidenten bij militaire inzet in coalitieverband (t.v.v. 35363, nr. 3)	Plenair debat transparantie burgerslachtoffers	35363, nr. 4	19-12-2019	Deels uitgevoerd	Gerapporteerd in Kamerstuk 29521, nr. 442	7 april 2022
Kerstens over de randvoorwaarden van een nieuw functie- en beloningsgebouw tot stand brengen en zo bij te dragen aan de aantrekkelijkheid van Defensie als werkgever	VAO Personeel	35300, nr. 50	19-12-2019	Uitgevoerd	Kamerstukken 35925 X, nr. 82 en 36200 X, nr. 8,	1-9-2022 & 31-5-24
Motie Diks en Kerstens over het monitoren van mogelijke gezondheidsgevolgen voor het Defensiepersoneel.	VAO militair radarstation Herwijnen	31936, nr. 654	11-9-2019	In behandeling		
Belhaj: verzoekt de regering, alle mogelijke maatregelen te treffen om blootstelling	AO Personeel	35000 X, nr. 113	9-4-2019	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 35570, X, nr. 103	11-05-2021

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief	Datum afdoening motie
Beschrijving van de motie aan en gezondheidsschade veroorzaakt door uitstootgassen van burnpits zo veel als mogelijk te voorkomen.						
Motie Belhaj (D66): verzoekt de regering, om de nota Defensie Industrie Strategie en de Innovatiestrategie Defensie aan te vullen met voorstellen die volgen uit het plan van aanpak Defensie Operationele Energiestrategie.	NO DIS	31125, nr. 98	18-2-2019	Doorlopend	Gerapporteerd in kamerstuk 34919, nr. 74	02-12-2020
Bruins Slot: verzoekt de regering, de Defensie Cyber Strategie te verbreden met de inzet van cybersoldaten om Nederland te beschermen als cyberaanvallen in de ruimte dreigen de samenleving te ontwrichten, en de Kamer daarover te informeren.	Begrotingsbehandeling 2019	35000 X, nr. 52	21-11-2018	Deels uitgevoerd	Gerapporteerd in Kamerstuk 36124, nr. 10	25 -11-2022
Kerstens: over gezamenlijk aanbod op de arbeidsmarkt door Defensie, de brandweer en de politie.	WGO Personeel	35000 X, nr. 30	12-11-2018	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 2020D24993	22-06-2020
Motie Kerstens (PvdA): verzoekt het kabinet in het kader van bedoelde zorgvuldigheid in overleg met betrokkenen zoals hiervoor genoemd te bezien op welke wijze tot een gedragen besluit kan worden gekomen en de Kamer hierover te informeren.	Plenair debat luchthavenbesluit	34932, nr. 11	5-7-2018	Uitgevoerd	Kamerstuk 31936, nr. 877	21-09-2021
Belhaj: verzoekt de regering, te allen tijde de Kamer actief te informeren, mocht de taak die opgenomen is in een instellingsbesluit voor het oprichten van een (tijdelijke) commissie onverhoopt geheel of gedeeltelijk wijzigen.	AO Veiligheid en integriteit	34775 X, nr. 110	16-5-2018	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 34919, nr. 41	09-09-2019
Belhaj: verzoekt de regering, na het voltooien van het strafrechtelijk onderzoek door het OM, onderzoek te doen naar de mogelijkheid om tot (aanvullende) interne disciplinaire maatregelen over te gaan indien er op enig moment sprake is geweest van nalatig en/of verwiltbaar handelen.	AO Veiligheid en integriteit	34775 X, nr. 109	16-5-2018	In behandeling		
Van Dijk: verzoekt de regering, alle mogelijke middelen in te zetten om het beantwoorden van de schuldvraag mogelijk te maken en daaraan consequenties te verbinden.	AO Veiligheid en integriteit	34775 X, nr. 112	16-5-2018	Doorlopend		
Gewijzigde motie van het lid Diks over communicatie met externen over misbruikzaken (t.v.v. 34775 X, nr. 155)	AO Veiligheid en Integriteit	34775 X, nr. 119	16-5-2018	Uitgevoerd	Kamerstuk 36124, nr. 8	07-10-2022
Voordewind: verzoekt de regering, te onderzoeken op welke wijze in het toetsingskader voor deelname aan internationale missies duidelijke, controleerbare criteria voor de veiligheid	Begrotingsbehandeling 2018	34775 X, nr. 52	23-11-2017	Uitgevoerd	Kamerstuk 36200 X Nr.62	22-12-2022

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Afgedaan met Kamerbrief	Datum afdoening motie
en de medische zorg voor Nederlandse militairen tijdens internationale missies opgenomen kunnen worden, en de Kamer hierover te informeren,						

Tabel 46 Door bewindslieden gedane toezeggingen

Directie	Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
DIA/HDP	De vraag van dhr. Boswijk over de inzet van veteranen bij de NAVO-top, wordt door de minister doorgeleid naar de betreffende bewindspersoon.	CD Politie 19 dec	TZ202412-154	19-12-2024	Afgedaan		19-12-2024
DJZ	De minister informeert de Kamer medio november over de oplossingen ten aanzien van de huisvesting van de CTIVD.	CD Hoofdpijnennotitie herziening Wiv 2017		23-10-2024	Openstaand		
DJZ	De minister verstuurt in juni 2025 een stand-van-zakenbrief inzake het wetgevingstraject, waarin tevens de resultaten van de invoeringstoets zullen zijn verwerkt. De eerder voor eind 2024 aangekondigde startbrief komt daarmee te vervallen.	CD Hoofdpijnennotitie herziening Wiv 2017		23-10-2024	Openstaand		
DJZ	De minister-president informeert de Kamer over de uitkomst van de bespreking binnen het kabinet over de uitvoering van de motie-Van Nispen inzake het op peil houden van het budget van de CTIVD de	CD Hoofdpijnennotitie herziening Wiv 2017		23-10-2024	Openstaand		

Directie	Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
	komende jaren met het geld dat beschikbaar komt uit de enveloppe nationale veiligheid en het amendement-Van Nispen/Six Dijkstra nog voor de stemmingen over de begrotingen begin december. Dat is een toezegging aan de heer Van Nispen. De minister van BZ zegt toe om samen met de minister van Defensie een zogeheten Samenhangbrief over de visie van het kabinet over de samenhang van missies op te stellen, te ontvangen in Q1 van 2025.	CD Voortgang en Evaluatie missies	TZ202410-176	22-10-2024	In behandeling		
DIA	De minister zegt toe om in de geannoteerde agenda van de NAVO-ministeriële in februari 2025 in te gaan op de inzet van Nederland voor een mogelijke NAVO-oefening op de Noordzee.	CD Voortgang en Evaluatie missies	TZ202410-177	22-10-2024	Afgedaan	D2025-001261	31-01-2025
DIA	Minimaal jaarlijks wordt er gerapporteerd over meldingen van vermoedens van burgerslachtoffers.	CD Voortgang en Evaluatie Missies en Operaties		22-10-2024	In behandeling		

Directie	Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
	t.g.v. Nederlandse gewelddaanwending. De staatssecretaris zegt toe voor eind 2024 de Kamer een opzet voor de periodieke rapportage mensen toe te zullen sturen en bij de gelegenheid ook in te gaan op een aantal vragen gesteld door de rapporteurs over de strategische evaluatie agenda.	WGO Personeel en Materieel	TZ202411-068	21-10-2024	Openstaand		
DBE	De staatssecretaris zegt toe dat de Kamer in Q1 2025 een strategische P-agenda ontvangt waarin de adviezen van de externe adviseur betrokken worden.	WGO Personeel en Materieel	TZ202411-069	21-10-2024	Openstaand		
HDP	De staatssecretaris zegt toe de Kamer voor de plenaire begrotingsbehandeling (13-14 nov) een brief te zullen sturen waarin hij in kaart brengt welke voorbereidingen en maatregelen worden getroffen op medisch gebied in een artikel 5 scenario.	WGO Personeel en Materieel	TZ202411-070	21-10-2024	Afgedaan	36600-X nr. 23	12 november 2024
HDP	De minister van Defensie zegt toe bij bij komende gelegenheden schriftelijk aan de Kamer te zullen melden welke nieuwe	CD Nederlandse en Europese Defensie Industrie	TZ202411-066	15-10-2024	In behandeling		
DMLVD							

Directie	Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
	stappen zijn gezet met betrekking tot de Europese gezamenlijke inkoop van defensiematerieel						
	De minister van Defensie zegt toe om de Kamer te zullen informer over de voortgang van de gesprekken met de Nederlandse industrie over munitieproductie wanneer het moment opportuun is	CD					
DMLVD	(zodra het concreet is en er iets over te melden valt).	Nederlandse en Europese Defensie Industrie	TZ202411-067	15-10-2024	Afgedaan		
	De minister van Defensie zal in het verslag van de aankomende NAVO-top een update geven inzake de coördinerende rol van de NAVO bij het command center	CD NAVO 3 juli 24					
DIA				3-7-2024	Afgedaan	BZ2403413, Werksessie III	13-08-2024
	De minister van Defensie zal tijdens de bespreking van de Defensiebegroting ingaan op wat de extra capaciteitsbehoefte betekent voor de Nederlands krijgsmacht. Dit is een toezegging aan de heer Boswijk.	CD NAVO 3 juli 24					
DIA				3-7-2024	Afgedaan	Verslag TK 32-2024-2025- I	10-02-2025
	De Minister zegt toe om de cijfers over het aantal dakloze veteranen nader te onderzoeken en deze cijfers te betrekken	Notaoverleg veteranen	TZ202406-045	24-6-2024	Afgedaan	30139-279	6 november 2024
HDP							

Directie	Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
	bij de aanpak. Toezegging aan het lid Pool (PVV). De minister zegt toe om de bestaande initiatieven met betrekking tot het waarderen van veteranen in kaart te brengen en te onderzoeken welke verdere stappen en uitbreiding mogelijk zijn.						
HDP	Toezegging aan het lid Erkens (VVD).	Notaoverleg veteranen	TZ202406-044	24-6-2024	Openstaand		
	Toezegging bij Ruimte voor Defensie. Toezegging om de ontwerp beleidsvisie Ruimte voor Defensie bij de start van de inzage legging aan de Kamer te sturen in het eerste kwartaal van 2025, inclusief de verwachte tijdslijnen van processen.	CD Ruimte voor Defensie	TZ202406-036	19-6-2024	Afgedaan	D2025-000352	29-01-2025
DMLVD	Toezegging om voor het einde van het jaar 2024 de Kamer te informereren over de belevingen over de schade- en klachtenafhandeling in Reek.	CD Ruimte voor Defensie	TZ202406-037	19-6-2024	Afgedaan	BS2024031462	28 oktober 2024
DMLVD	De staatssecretaris zegt toe in de eerstvolgende verzamelbrief personeel ook nader zou worden ingegaan op de mogelijkheden tot verbetering	CD Personeel & Materieel	13-6-24 TZ202406-047	13-6-2024	Afgedaan	33 763 Nr. 157	15 oktober 2024
HDP							

Directie	Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
	van de uitwisselbaarheid van civiele verpleegkundigen en militaire verpleegkundigen. Toezegging aan het lid Boswijk (CDA)						
HDP	De staatssecretaris zegt toe in de volgende verzamelbrief personeel nader in te gaan op de mogelijkheid dat reservisten alle benodigde opleidingen binnen, of in opdracht van, Defensie krijgen. Toezegging aan het lid Boswijk (CDA).	CD Personeel & Materieel 13-6-24	TZ202406-048	13-6-2024	Afgedaan	33 763 Nr. 157	15 oktober 2024
DMLVD	De staatssecretaris zegt toe dat in de komende DPO ,waar mogelijk, er per project wordt gemotiveerd waarom er vertraging is opgelopen.	CD Personeel & Materieel 13-6-24	TZ202406-049	13-6-2024	In behandeling		
	De staatssecretaris zegt toe in de eerstvolgende voortgangsrapportage inzake de aanschaf onderzeeboten een mogelijke manier van toerekening van hulpsystemen (LCC) aan het onderzeebotenproject op te zullen nemen. Ter beoordeling voor de Kamer.	CD Personeel & Materieel 13-6-24	TZ202406-050	13-6-2024	Openstaand		
HDFC	De staatssecretaris zegt toe de toelichting en juridische aspecten van	CD Veiligheid en Integriteit	TZ202404-206	24-4-2024	Openstaand		
HDP							

Directie	Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
HDP	argumentatie tegen het uitvoeren van de motie Dobbe (6410-X-58), met daarbij een omschrijving van de barrières die de staatssecretaris ziet toe te lichten in een KB	CD Veiligheid en Integriteit	TZ202404-207	24-4-2024	Afgedaan	33 763 Nr. 157	15 oktober 2024
DIA	De staatssecretaris zegt toe een update van de activiteiten met betrekking tot het drugs- en drankbeleid bij Defensie toe te sturen.	Commissiedebat voortgang en evaluatie missies 26-3	TZ202406-058	26-3-2024	In behandeling		
DIA	De minister zegt toe schriftelijk te zullen rapporteren over leer cyclus van uitgevoerde missies en lopende conflicten	Debat over de staat van de oorlog in Europa	TZ202403-081	14-3-2024	In behandeling		
HDP	De minister van Defensie zal de Kamer binnenkort informeren over de financiële bijdrage van Nederland aan de International Drone Coalition en de daarbij behorende tijdslijn.	Begroting Defensie	TZ202402-087	7-2-2024	Deels afgedaan	2024Z08313	

Directie	Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
	gegeven dat werknemers ook reservist kunnen zijn. De staatssecretaris zegt toe om voor de zomer 2024 per brief aan de Kamer te rapporteren over de uitkomsten van de gesprekken met VDL over industriële capaciteit t.b.v. Defensie.	Begroting Defensie	TZ202402-090	7-2-2024	Openstaand		
DMLVD	De staatssecretaris zegt toe rond de zomer van 2024 een brief aan de Kamer te zenden over het in beeld brengen van wat er nodig is om de maatschappij voor te bereiden op een militaire dreiging en welke beleidskeuzes er zijn.	Begroting Defensie	TZ202402-089	7-2-2024	Afgedaan	30 821, nr 249.	06-09-2024
DSK	De staatssecretaris zegt toe om voor Kerst 2024 een brief aan de Kamer te zenden met informatie over de verschillende aspecten van een wetswijziging om het mogelijk te maken dat mensen zonder Nederlandse nationaliteit kunnen dienen in het Nederlandse leger.	Begroting Defensie	TZ202402-086	7-2-2024	Afgedaan	33 763 Nr. 157	15 oktober 2024
HDP	De staatssecretaris zegt toe dat in WGO DMP-brieven ook aandacht	Personeel & Materieel	TZ202402-003	29-1-2024	Doorlopend		
DMLVD							

Directie	Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
	aan benodigd personeel zal worden besteed. De staatssecretaris zegt toe de Kamer uiterlijk 21 juni 2024 een plan toe te sturen om de interne regeldruk in kaart te brengen.	WGO Personeel/ Materieel	TZ202402-001	29-1-2024	Afgedaan	2024D35008	25-09-2024
DGB	De staatssecretaris zegt toe tijdig voor het komende (nog ongeplande) personeelsdebat Defensie een brief aan de Kamer te sturen inzake de verschillen tussen de positie van beroepsmilitairen en dienjaar	WGO Personeel/ Materieel	TZ202402-005	29-1-2024	Openstaand		
HDP	De minister van Defensie zegt toe om in de komende versies van de stand van Defensie waar mogelijk historische cijfers op te nemen.	WGO Jaarverslag en Slotwet	TZ202307-051	21-6-2023	Doorlopend		
DOBP	De minister van Defensie zegt toe om per krijgsmacht deel trends (wordt nog gekeken naar de specifieke vormgeving) in zwaarwegende knelpunten m.b.t. gereedheid en inzetbaarheid in de stand van Defensie op te nemen.	WGO Jaarverslag en Slotwet	TZ202307-053	21-6-2023	Doorlopend		
DOBP	De minister van Defensie en staatssecretaris van Defensie	WGO Jaarverslag en Slotwet	TZ202307-056	21-6-2023	In behandeling		
DBE							

Directie	Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
	zeggen toe om in de komende rapportages over de door de Algemene Rekenkamer geconstateerde onvolkomenheden ook in te zullen gaan op de te verwachte tijdspaden waarbinnen deze onvolkomenheden zullen zijn opgelost en met welke onderliggende plannen. De staatssecretaris van Defensie zegt toe om de Kamer voor de komende begrotingsbehandeling nader te zullen informeren over de verzameling van acties om de administratieve lastendruk en complexe regelgeving in het inkoopproces te bestrijden.	WGO Jaarverslag en Slotwet	TZ202307-058	21-6-2023	In behandeling	BS2023027304	
DBE	De staatssecretaris van Defensie zegt toe om voor het komende vastgoeddebat de Kamer te zullen informeren over de mate van inzicht in de huidige stand van het vastgoed.	WGO Jaarverslag en Slotwet	TZ202307-060	21-6-2023	Openstaand		
DMLVD	De staatssecretaris van Defensie zegt toe dat de Kamer tijdig voor het komende debat inzake Vastgoed vertrouwelijk zal worden geïnformeerd over	WGO Jaarverslag en Slotwet	TZ202307-062	21-6-2023	Openstaand		
DMLVD							

Directie	Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
	het onderliggende plan voor de Vastgoedtransitie, mogelijk aangevuld met een vertrouwelijke briefing. De minister zegt toe in de komende veteranennota's ook meer in te zullen gaan op de particuliere initiatieven in relatie tot de reguliere activiteiten van Defensie en het Veteraneninstituut NLVI met betrekking tot de hulp aan Veteranen	Notaoverleg Veteranen	TZ202307-074	19-6-2023	Doorlopend	Kamerstuk 30 139 nr. 274	
HDP	De minister van Defensie zegt toe in de toekomstige veteranennota's meer in te gaan op de verschillende deelgroepen van veteranen, mede aan de hand van een daarvoor relevant onderzoek van het veteraneninstituut dat loopt.	Notaoverleg Veteranen	n.t.b.	19-6-2023	Doorlopend		
HDP	De minister van Defensie zegt toe om in overleg met het ministerie van Buitenlandse Zaken te zullen bezien hoe de Kamer kan worden meegenomen in het proces van concretiseren van veiligheidsgaranties voor Oekraïne en de Kamer hierover, zo mogelijk, in de geannoteerde agenda voor	CD NAVO DMM	TZ202307-079	8-6-2023	Afgedaan	28676-439	30-06-2023
DIA							

Directie	Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
	de NAVO-top te Vilnius te informeren.						
	In het na de zomer te ontvangen actieplan voor de implementatie van de Noordzee-strategie zal ook specifiek worden ingegaan op het al dan niet kiezen voor een nationale autoriteit. Ook zal daarin niet alleen worden ingegaan op nieuwe initiatieven maar op de samenhang met bestaande acties en structuren.	Commissiedebat Strategie ter bescherming van de Noordzee-infrastructuur	TZ202305-128	25-5-2023	Afgedaan	33450-128	10-6-2024
DSK	In de geïntegreerde rapportage zal ook in beeld worden gebracht wat de effecten van concrete projecten - zoals Assen/ Havelte - zijn op de financiële doelstellingen van het Strategisch Vastgoedplan.	CD Vastgoed	TZ202302-196	23-2-2023	In behandeling		
DMLVD	Er zullen geen onomkeerbare stappen gezet worden bij de overdracht van het vastgoedstelsel naar het Rijksvastgoedbedrijf voordat de Kamer is geïnformeerd en heeft gesproken over het mitigeren van de risico's. Dit zal ook in het perspectief worden	CD Vastgoed	TZ202302-197	23-2-2023	In behandeling		

Directie	Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
	geplaatst van de ervaringen met het Rijksvastgoedbedrijf sinds 2014. De minister van Defensie zal de Kamer periodiek informeren over Europese samenwerking in de defensie-industrie, waarbij zij zal overleggen met de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking of zij de Kamer kan informeren over vormen van bilaterale samenwerking	Commissiedebat Defensie Industrie Strategie	TZ202302-019	1-2-2023	Doorlopend	36410-X-93 (14 06 2024)	
DMLVD en DIA	De minister van Economische Zaken en Klimaat en de staatssecretaris van Defensie zullen de Kamer in het najaar informeren over de mogelijkheden van een revolverend fonds voor financiering van de Defensie Industrie Strategie, zo mogelijk vóór de begrotingsbehandeling EZK.	Commissiedebat Defensie Industrie Strategie	2023D04662	1-2-2023	Deels afgedaan	36410-X-93	14 06 2024
DMLVD	De staatssecretaris van Defensie zegt toe dat bij de aanbidding van het DPO 2024 een evaluatie van de nu voorgestelde aanpassing van het huidige DMP	Verzamelcommissiedebat Defensie	TZ202302-120	26-1-2023	Afgedaan	2024D33610	17-09-2024

Directie	Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
DIA	aan de Kamer zal worden aangeboden. Als de NAVO cyclus aansluit op de begrotingsbehandeling, ontvangt de Kamer voorafgaand daaraan de Defence Planning Capability Review	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	TZ202211-236	17-11-2022	In behandeling		
HDP	Voor de zomer van 2023 ontvangt de Kamer een brief over het verschil in de uitzendbescherming bij uitzendingen en oefeningen en de nazorg voor medewerkers	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	TZ202211-239	17-11-2022	Deels afgedaan	36 200 X 86 van 1 juni 2023	
DMLVD	In de periodieke voortgangsrapportages over de vervanging onderzeebootcapaciteit zal ook aandacht worden besteed aan risico's en scenario's met betrekking tot een capability gap.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	TZ202211-240	17-11-2022	Doorlopend		
DIA	Bij de inzet van inlichtingencapaciteit voorafgaand aan de missie een analyse maken van de inlichtingenbehoefte en -actoren binnen de missie en het vaststellen van de behoefte en taakverdeling civiel/militair.	Kabinetsreactie eindevaluatie MINUSMA 2014-2019	Kamerstuk 29521, nr. 451	30-9-2022	Doorlopend		
DIA	Nederlands personeel moet voorafgaand aan een inzet van	Kabinetsreactie eindevaluatie MINUSMA 2014-2019	Kamerstuk 29521, nr. 451	30-9-2022	Doorlopend		

Directie	Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
	inlichtingencapaciteit in VN-verband worden geïnstrueerd over gangbare VN-werkwijzen op het gebied van informatie- en inlichtingendeling.						
HDP	Mogelijkheden bezien om taalvaardigheid onder militairen te verbeteren.	Kabinetsreactie eindevaluatie MINUSMA 2014-2019	Kamerstuk 29521, nr. 451	30-9-2022	In behandeling		
DIA	Bij een toekomstige inzet is het van belang de samenhang van NLse inzet met de bredere missie te optimaliseren.	Kabinetsreactie eindevaluatie MINUSMA 2014-2019	Kamerstuk 29521, nr. 451	30-9-2022	Doorlopend		
DIA	Organisatorisch borgen van de kennis over VN-missies die is opgedaan binnen MINUSMA	Kabinetsreactie eindevaluatie MINUSMA 2014-2019	Kamerstuk 29521, nr. 451	30-9-2022	In behandeling		
DIA	Defensie zal bezien of de voorbereiding van militairen op VN-werkwijzen en methoden momenteel toereikend is of verbeterd moet worden.	Kabinetsreactie eindevaluatie MINUSMA 2014-2019	Kamerstuk 29521, nr. 451	30-9-2022	Doorlopend		
DIA	Meenemen van de IOB-aanbevelingen m.b.t. de geïntegreerde benadering in de ontwikkeling van het interdepartementale beleid hieromtrent en in de toekomstige voorbereiding en uitvoering van bijdragen aan missies.	Kabinetsreactie eindevaluatie MINUSMA 2014-2019	Kamerstuk 29521, nr. 451	30-9-2022	In behandeling		

Directie	Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
DIA	Een duidelijke formulering van missiemandaat, en NL doelstellingen in artikel 100-brieven conform de IOB aanbeveling.	Kabinetsreactie eindevaluatie MINUSMA 2014-2019	Kamerstuk 29521, nr. 451	30-9-2022	Doorlopend		
HDP	De minister zegt toe de volgende veteranennota's uiterlijk op 1 juni van dat jaar en van trends voorzien, aan de Tweede Kamer zal worden aangeboden.	Notaoverleg Veteranen	2022D25994	20-6-2022	Doorlopend		
HDP	De minister zou willen onderzoeken of wij een bredere groep van medewerkers van Defensie, de de bredere groep die ook onder de tolkenregeling valt, van een blijk van waardering zouden kunnen voorzien (bijvoorbeeld tolkenpenning)	Debat over de stand van zaken rondom de evacuatie in Afghanistan	Plenair verslag 67e vergadering 31 maart 2022	31-3-2022	Deels afgedaan		
DIA	De minister zegt toe de Kamer te informeren over het gebruik van verboden wapens/ munitie in de oorlog Oekraïne-Rusland. Openbaar als het kan, vertrouwelijk als het moet.	Debat over de situatie in Oekraïne	2022D07985	28-2-2022	Afgedaan	Gerapporteerd in Kamerstuk 21501 20, nr. 1796	15-04-2022
DSK	De minister zegt toe om de Kamer (via de geëigende kanalen) te informeren over het gegeven of men binnen	Debat over de situatie in Oekraïne	2022D07985	28-2-2022	Doorlopend		

Directie	Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
	de NAVO meer inlichtingen met elkaar kan delen.						
DV	Staatssecretaris zegt toe 1x per jaar terug te koppelen welke aanbevelingen we van de IVD hebben overgenomen en welke niet (onderdeel jaarverslag).	CD Veiligheid en Integriteit	2022D06579	16-2-2022	Doorlopend		
	In het operationele planningsproces (voor een art. 100 missie) dient meer aandacht uit te gaan naar het onderkennen en begrijpen van de militair-diplomatieke relaties en de lokale bureaucratie processen. De mogelijkheid tot het verkrijgen van diplomatieke goedkeuring voor toegang vormt hierin een belangrijk component. Toezegging dat er de toekomst indien mogelijk concretere afspraken gemaakt moeten worden voorafgaand aan een missie, zodat een uitgezonden eenheid wordt ontlast.	Kabinetsreactie eindevaluatie EMASOH	29521, nr. 438	6-12-2021	In behandeling		
DOPS	F-35 tekortkomingen						
	De minister zal in het geval dat als gevolg van tekortkomingen	Begrotingsbehoefte november 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 26488, nr. 473	
DMLVD							

Directie	Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
	er over de kwaliteit van het vliegtuig getwijfeld wordt, dit uit de voortgangsrapportage halen die het TNO maakt en dit met de kamer delen.						
	De minister zal de personeelsadministratie voor wat betreft voor ons werkend lokaal personeel in het buitenland beter op orde krijgen. Dit zal gedeeld worden met de kamer.					Gerapporteerd in Kamerstukken 27925, nr. 722 en 2022Z14731	
DIA	[Toezegging herzien na behandeling motie 11 (D66)]	Begrotingsbehoorlijkheid, november 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	Afgedaan		
	De staatssecretaris zendt ieder in het kader van GrIT uitgebracht BIT-advies aan de Kamer.	AO Grensverleggende IT	31125, nr. 117	10-12-2020	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstukken 31125, nr. 119 en 35728, nr. 6	
	De minister informeert de Kamer over de onderzoeksvragen (van de onafhankelijke commissie naar de wapeninzet in Hawija) zodra deze zijn vastgesteld, alsmede over de voortgang van het onafhankelijke onderzoek.	Notaoverleg Burgerslachtoffers	27925, nr. 750	8-10-2020	Afgedaan	Gerapporteerd in Kamerstuk 27925, nr. 754 .	27-01-2025
DIA	Niet in de geannoteerde agenda's, maar in de verslagen van de EU Defensieraden informeert de minister van Defensie de Kamer	AO EU Defensieraad	21501 28, nr. 200	3-3-2020	Doorlopend		

Directie	Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
	de voortgang en stand van zaken van de Europese Defensiesamenwerking.						
	Bij toekomstige missies wordt vooraf duidelijk gemaakt hoe de voortgang van de missie zal worden gemeten en in de artikel 100-brieven wordt standaard een paragraaf opgenomen waarin de aandachtspunten en risico's worden benoemd, en de maatregelen over die we willen nemen om die te beperken.	Plenaire debat over misleiding VS t.a.v. de oorlog in Afghanistan	Plenaire verslag (stenogram)				
DIA	De ontwikkeling van de prijzen voor exploitatie en investeringen zal de minister van Defensie – conform de aanbeveling van het CBS – ook de komende jaren blijven volgen. In het jaarverslag en de begroting zal de minister u hierover informeren.	Nota naar aanleiding van het verslag	35280, nr. 7		6-2-2020 Doorlopend	o.a. gerapporteerd in Kamerstukken 29521, nr. 417 en 27925, nr's 755; 785; 868 en 919	
HDFC	De staatssecretaris van Defensie informeert de Kamer op reguliere momenten, bijvoorbeeld in het kader van het jaarverslag, over de invulling van de motie Van Helvert m.b.t. inzet					O.a. over gerapporteerd in Kamerstuk 36200 X	
DMLVD	klimaatgelden	AO Vastgoed	34919, nr. 49		26-11-2019 Doorlopend	gerapporteerd in Kamerstuk 36100 X, nr. 1	

Directie	Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
DSK	voor verduurzaming Defensievastgoed. De Staatssecretaris van Defensie zegt toe de Kamer bij de begrotingen en bij de verantwoordingsstukken te zullen informeren over de experimenten en ervaringen m.b.t. innovatief partnerschap.	Notaoverleg Defensie Industrie Strategie	31125, nr. 102	18-2-2019	Doorlopend	gerapporteerd in Kamerstukken 27830, nr. 303; 34919, nr. 46; 36100 X, nr. 1	
DIA	De minister van Defensie zegt toe in de komende voortgangsrapportages en evaluaties van militaire missies nader in te zullen gaan op de effecten van lopende missies op de gereedheid van de Defensieorganisaties in brede zin.	AO voortgang missies/operaties	29521, nr. 366	27-6-2018	Doorlopend	o.a. gerapporteerd in Kamerstuk 34919, nr. 90	
HDP	De minister van Defensie zegt toe in de komende Veteranennota meer in te zullen gaan op de langere termijn, en dit tweejaarlijks te zullen herhalen. (Start 2019).	Notaoverleg Veteranen	30139, nr. 201	26-6-2018	Doorlopend	O.a. gerapporteerd in Kamerstukken 30139, nr. 220; 30139, nr. 243 en 30139, nr. 254	
DIA	De minister van Defensie zegt toe om in de Jaarverslagen het stoplichtmodel te implementeren voor de maatregelen ter	AO Evaluatie missies/operaties	29521, nr. 350	13-9-2017	Doorlopend	O.a. gerapporteerd in Kamerstuk 29521, nr. 444	
DOBP		WGO Jaarverslag Ministerie van Defensie 2016	34725 X, nr. 11	14-6-2017	Afgedaan	Laatst gerapporteerd in Kamerstuk 34919, nr. 90	24-5-2022

Directie	Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
HDP	versterking van de basisgereedheid. De minister gaat nog duidelijker aangeven in rapportages en brieven wat het aandeel van pensioenen en uitkeringen is.	WGO Slotwet Ministerie van Defensie 2015	34475 X, nr. 15	16-6-2016	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstukken 35570 X, nr. 1 en 35570 X, nr. 2	
DIA	De minister van Defensie zegt toe voortaan documenten van algemeen defensiebelang, zoals de <i>NATO Defence Planning Capability Review</i> , ook aan de Eerste Kamer te sturen.	Plenaire vergadering T02301	Verslag EK 2015/2016, nr. 32, item 4	31-5-2016	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 28676, nr. 299	
HDFC	De Kamer ontvangt bij de begroting jaarlijks inzicht in de effecten van het wel/niet toekennen van prijscompensatie voor het jaar door de minister van Financiën.	WGO vaststelling begrotingsstaten voor het jaar 2016 onderdeel materieel	34300 X, nr. 68	2-11-2015	Doorlopend	O.a. gerapporteerd in Kamerstukken 36100 X, nr. 1 en 36200 X	
DMLVD	De minister zal in de volgende Materieelprojectenoverzichten nadere toelichting geven op de keuzes die voor bepaalde materieelprojecten gemaakt zijn. Daarbij wordt ingegaan op de overwegingen en de mogelijke gevolgen voor andere materieelprojecten.	WGO vaststelling begrotingsstaten voor het jaar 2016 onderdeel materieel	34300 X, nr. 68	2-11-2015	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 27830, nr. 374	
DSK	De minister van Defensie zal de Kamer informeren over de	AO MIVD	29924, nr. 135	9-9-2015	In behandeling		

Directie	Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
DIA	gevolgen voor de nationaliteit van de actief dienende militair, die recent is vertrokken naar Syrië en zich waarschijnlijk heeft aangesloten bij ISIS (betreft vraagstuk van statelijke/niet-statelijke actoren). De minister van Defensie neemt voortaan bij artikel-100 brieven op wat de materiële gereedheid is alsmede de gevolgen voor de operationele gereedheid, inclusief de financiële aspecten daarvan.	WGO Jaarverslag en Slotwet 2014	34200, nr. 15	17-6-2015	Doorlopend	o.a. gerapporteerd in Kamerstukken 29521, nr. 417 en 27925, nr's 755; 785; 868 en 919	
DMLVD	De minister van Defensie zegt, naar aanleiding van een vraag van het lid Franken (CDA), toe om de voortgangsrapportages over de F-35 ook aan de Eerste Kamer te zenden, en bij deze rapportages in te gaan op de ontwikkelingen in de stealthtechnologie en de sensoren.	Voortzetting beleidsdebat	Verslag EK 2014/2015, nr. 25 item 8	24-3-2015	Doorlopend		
DIA	De ministers van Defensie en buitenlandse Zaken zeggen toe het gender-aspect, daar waar relevant, bij missies mee	AO kleine operaties	29521, nr. 282	26-11-2014	Doorlopend	O.a. gerapporteerd 27925, nr. 755; 27925, nr. 732; 29521, nr. 451	

Directie	Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
	te nemen in een volgende evaluatie. De minister van Defensie zegt de Eerste Kamer toe jaarlijks een totaaloverzicht (dezelfde als de Tweede Kamer reeds ontvangt) te sturen van de stappen die zijn gezet op het terrein van internationale militaire	Mondeling	33 750 X, F - blz. 15-16	25-11-2014	Doorlopend		
DIA	De Kamer wordt bij toekomstige operaties/missies voortaan geïnformeerd over de mogelijke gevolgen van de betreffende missie voor de personeelscapaciteit bij de (ondersteunende) onderdelen van de Krijgsmacht.	AO Personeel	33750, nr. 69	27-5-2014	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 29521, nr. 426	15-10-2021
DIA	De inzet van de minister is om de toekomstige geannoteerde agenda's en verslagen van NAVO-bijeenkomsten te verbeteren qua informatie over inhoud van de agendapunten en het Nederlandse standpunt.	AO NAVO Defensie Ministeriële	28676, nr. 200	18-2-2014	Doorlopend	Laatst gerapporteerd in Kamerstuk 28676, nr. 426	
	Per missie zal in het vervolg op voorhand een inschatting van de kosten voor de zorg worden aangegeven. De kosten voor nazorg	AO Personeel	31700 X, nr. 109	25-3-2009	Doorlopend	O.a. gerapporteerd in Kamerstukken 27925, nr. 755; 27925, nr. 732; 27925, nr. 868	
HDP							

Directie	Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief	Datum toezegging afgedaan
	zullen ook worden meegenomen in de evaluatie van missies.						
	In de toekomst zal de minister van Defensie in artikel-100 brieven en stand van zakenbrieven, wanneer van toepassing, ingaan op civiele dienstverlening tijdens	AO Civiele	31700 X, nr. 58			Laatst gerapporteerd in Kamerstukken 27925, nr. 755; 27925, nr. 732;	
DIA	uitzendingen.	Dienstverlening		23-10-2008	Doorlopend	27925, nr. 868	

Bijlage 3: Afgerond evaluatie- en overig onderzoek

Conform de Regeling Rijksbegrotingsvoorschriften (RBV) staan in deze bijlage:

1. De (evaluatie)onderzoeken die op de SEA geprogrammeerd waren met 2024 als afrondingsjaar.
2. De afgeronde (evaluatie)onderzoeken uit de jaarverslagen 2021, 2022 en 2023.

Tabel 47 Thema 1. Koers voor versterking

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Status	Begrotingsartikel	Vindplaats/toelichting onderzoek
NLD-DEU samenwerkingsverbanden	Synthese (beleidsdoorlichting)	2024	Afgerond	H 10, artikel 3 DMF, artikel 3	Kamerstuk 31516, nr. 44
Benutten EU-instrumenten capaciteitsontwikkeling	Ex-durante evaluatie	2025 i.p.v. 2024	Uitgesteld	Artikeloverstijgend	Europese defensiesamenwerking op het terrein van capaciteitsontwikkeling te kunnen vergroten, is het van belang dat EU-instrumenten en processen (CDP, CARD, PESCO, EDA, EDF) optimaal worden benut. Tijdens de evaluatie wordt gekeken naar de mate waarin instrumenten geïmplementeerd zijn in de eigen planprocessen, wat dit tot nu toe concreet heeft opgeleverd en hoe hier verdere stappen in genomen kunnen worden. In 2025 voert Defensie een evaluatie rondom het Europees Defensiefonds uit. De rapportage van de EDF-evaluatie wordt als input voor deze evaluatie gebruikt. De EDF-evaluatie vindt pas in 2025 plaats, daarom is deze evaluatie een jaar opgeschoven.

Tabel 48 Thema 2. Gevechtskracht

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Status	Begrotingsartikel	Vindplaats/toelichting onderzoek
Fleet Operational Standards and Training (FOST)	Synthese (beleidsdoorlichting)	2024	Afgerond	H 10, artikel 2	Kamerstuk 31516, nr. 43
EMASOH	Ex-post evaluatie	2021	Afgerond	H 10, artikel 1	Kamerstuk 29521, nr. 438
De evacuatie uit Afghanistan	Quick scan	2021	Afgerond	H 10, artikel 1	Link naar onderzoek
CMX'22 / Resilient Lion '22	Ex-post evaluatie	2022	Afgerond	Artikeloverstijgend	De NAVO organiseert periodiek een politiek-militair strategische crisismanagementoefening (Crisis Management Exercise, CMX) om besluitvorming in NAVO-verband te beoefenen. De editie van 2022 is afgelast in verband met de inval van Rusland in Oekraïne. Om alsnog relevante vraagstukken te bespreken in de daarvoor bestemde overleggen is de oefening Resilient Lion gehouden. Na afloop is de voorbereiding op – en deelname aan de oefening geëvalueerd en zijn aanbevelingen ter verbetering geformuleerd.
Een missie in een missie. De Nederlandse bijdrage aan de VN Multidimensionale Geïntegreerde Stabilisatie Missie in Mali (MINUSMA) 2014-2019	Ex-post evaluatie	2022	Afgerond	H 10, artikel 1	Kamerstuk 29521, nr. 451
Vlucht verzekerd. Eindevaluatie Nederlandse C-130 bijdrage aan VN-missie MINUSMA in Mali 2021-2022.	Ex-post evaluatie	2023	Afgerond	H 10, artikel 1	Link naar onderzoek

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Status	Begrotingsartikel	Vindplaats/toelichting onderzoek
Tussen wens en werkelijkheid. Eindevaluatie van de Nederlandse Bijdrage aan Resolute Support.	Ex-post evaluatie	2023	Afgerond	H 10, artikel 1	Link naar onderzoek
Reconstructie en analyse van de evacuatie uit Kaboel in augustus 2021	Ex-post evaluatie	2023	Afgerond	H 10, artikel 1	Kamerstuk 27925, nr. 955
Intensivering zoektocht vermist Special Report Afghanistan	Ex-post onderzoek	2023	Afgerond	H 10, artikel 1	Kamerstuk 27925, nr. 945
Vervolg zoekslag vermeend rapport Afghanistan (SR 2.0)	Ex-post onderzoek	2025	Anders (loopt)	H 10, artikel 1	Sinds de Kamer is geïnformeerd over de voortgang van het actieplan missie-archieven Afghanistan (Kamerstuk 27925 nr. 945), is Defensie verder gegaan met het op orde brengen van de missie-archieven (Kamerstuk 27925, nr. 965). Tijdens deze werkzaamheden zijn gegevensdragers aangetroffen met daarop operationele rapporten van de Task Force Uruzgan uit de periode 2006 t/m 2010, waaronder het gerubriceerde rapport waarop de zoekslag betrekking had. De Minister van Defensie heeft opdracht gegeven om de feiten rondom het nu aangetroffen rapport op een rij te zetten en door te gaan met het onderzoeken van de nu aangetroffen gegevensdragers. Het onderzoek loopt nog en wordt naar verwachting in 2025 afgerond.
Wapeninzet Hawija	Commissie van onderzoek	2024	Afgerond	Artikeloverstijgend	Link naar onderzoek

Tabel 49 Thema 3. Mensen, subthema Veiligheid

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Status	Begrotingsartikel	Vindplaats/toelichting onderzoek
Regeling Volledige Schadevergoeding (RVS)	Ex-post evaluatie	2021	Afgerond	H 10, artikel 8	Link naar onderzoek
Integraal risicomanagement	Ex-ante evaluatie (nulmeting)	2021	Afgerond	Artikeloverstijgend	Binnen Defensie loopt het programma IRM. Dit onderzoek is uitgevoerd om de startsituatie in kaart te brengen (nulmeting) alsook ontwikkelambities en de daarvoor benodigde stappen te inventariseren. Het onderzoek is uitgevoerd door het Koninklijk Nederlands Lucht- en Ruimtevaartcentrum (NLR).
PvA Veiligheid	Ex-durante evaluatie	2022	Afgerond	Artikeloverstijgend	Link naar onderzoek
Meldpunt Integriteit Defensie en Centrale Organisatie Integriteit Defensie	Ex-post	2022	Afgerond	Artikeloverstijgend	Kamerstuk 35925, nr. 88
Validatie Wet bescherming Klokkenluiders	Ex-post	2023	Afgerond	Artikeloverstijgend	Kamerstuk 36 410 X, nr. 82 en Kamerstuk 36410 X, nr. 85 .
Mortierongeval Mali	Ex-post (commissie van) onderzoek	2024	Anders (loopt)	Artikeloverstijgend	Onderzoek gericht op de mogelijkheid tot het vaststellen van individueel nalatig en/of verwijtbaar handelen bij het mortierongeval in Mali (op 6 juli 2016). Daarnaast wordt onderzocht hoe binnen het Ministerie van Defensie de besluitvorming is verlopen rond de totstandkoming, invulling en uitvoering van de opdracht aan de Tijdelijke Commissie onderzoek naar geconstateerde tekortkomingen mortierongeval Mali (commissie Van der Veer). Dit onderzoek wordt uitgevoerd door een onafhankelijke onderzoekscommissie van tijdelijke aard die onder leiding staat van Peter den Oudsten. Over het voornemen om deze commissie in te stellen heeft de Minister van Defensie met de Tweede Kamer gesproken tijdens het commissiedebat Veiligheid en Integriteit Defensie op 20 oktober 2022 (Kamerstuk 36 200 X nr. 19). De rapportage wordt in het eerste halfjaar van 2025 opgeleverd.

Tabel 50 Thema 3. Mensen, subthema Personeel

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Status	Begrotingsartikel	Vindplaats/toelichting onderzoek
Militaire gezondheidszorg	Beleidsdoorlichting	2024 i.p.v. 2022	Uitgesteld	H 10, artikel 8	H 10, artikel 8 Met deze beleidsdoorlichting wordt onderzocht in hoeverre het MGZ-beleid in de periode 2011 tot 2021 doelmatig en doeltreffend is geweest. In de onderzoeksperiode hebben binnen de MGZ een aantal significante beleidswijzigingen plaatsgevonden en heeft de MGZ een ingrijpende herstructurering doorgemaakt. De onderzoeksfase van de beleidsdoorlichting is reeds afgerond. Voor de Kabinetsreactie heeft de toenmalige Staatssecretaris van Defensie de opdracht gegeven om niet alleen op de resultaten van de doorlichting te reflecteren, maar ook naar de toekomst te kijken. Om dit goed te onderbouwen, bleek aanvullend onderzoek nodig. Hierdoor heeft het proces van de beleidsdoorlichting vertraging opgelopen. De Kamer is op 25 september 2023 over de vertraging geïnformeerd (Kamerstuk 31516, nr. 40). De Kabinetsreactie wordt in het eerste kwartaal van 2025 opgeleverd.
Barrières uitzenden vrouwelijke militairen	Ex-durante / ex-post evaluatie	2025 i.p.v. 2024	Anders (loopt)	Artikeloverstijgend	H 10, artikel 8 Met deze beleidsdoorlichting wordt onderzocht in hoeverre het MGZ-beleid in de periode 2011 tot 2021 doelmatig en doeltreffend is geweest. In de onderzoeksperiode hebben binnen de MGZ een aantal significante beleidswijzigingen plaatsgevonden en heeft de MGZ een ingrijpende herstructurering doorgemaakt. De onderzoeksfase van de beleidsdoorlichting is reeds afgerond. Voor de Kabinetsreactie heeft de toenmalige Staatssecretaris van Defensie de opdracht gegeven om niet alleen op de resultaten van de doorlichting te reflecteren, maar ook naar de toekomst te kijken. Om dit goed te onderbouwen, bleek aanvullend onderzoek nodig. Hierdoor heeft het proces van de beleidsdoorlichting vertraging opgelopen. De Kamer is op 25 september 2023 over de vertraging geïnformeerd (Kamerstuk 31516, nr. 40). De Kabinetsreactie wordt in het eerste kwartaal van 2025 opgeleverd.
Culturele diversiteit	Ex-durante / ex-post meting	2024	Afgerond	Artikeloverstijgend	Het Ministerie van Defensie streeft naar een divers personeelsbestand. In 2019 heeft Defensie een eerste nulmeting culturele diversiteit (destijds migratieachtergrond) laten uitvoeren over de periode 2015 t/m 2017. Defensie voert een vervolgmeting uit over de periode 2018-2022. Nadat de vervolgmeting heeft plaatsgevonden, is het doel om deze onafhankelijke meting om het jaar te herhalen waardoor de inzichten geactualiseerd blijven. Het onderzoek wordt uitgevoerd door Trends, Onderzoek en Statistiek (TOS) van DPOD in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) in opdracht van HDP. De Staatssecretaris heeft toegezegd de Kamer over de resultaten te informeren. Dit onderzoek is in 2024 afgerond en de eerste resultaten zijn in de Stand van Defensie van september 2024 met de Kamer gedeeld. De meer uitgebreide terugkoppeling aan de Kamer staat gepland voor begin 2025.
Beleving van inclusie	Ex-durante evaluatie	2025 i.p.v. 2024	Uitgesteld	Artikeloverstijgend	In 2017 heeft Defensie door het SCP laten onderzoeken hoe medewerkers D&I beleven en waarderen (rapport 'Grenzen aan de Eenheid', januari 2017). Het is gezien de doorontwikkeling van het D&I beleid en aanverwante maatschappelijke ontwikkelingen van belang om met enige regelmaat de beleving en waardering van D&I onder defensiemedewerkers te toetsen. Er wordt binnen Defensie sindsdien al op meerdere vlakken veel gemeten, maar er is diepgaander onderzoek nodig naar de beleving van inclusie bij verschillende specifieke doelgroepen. Dit onderzoek start naar verwachting in Q1 2025 en zal op z'n vroegst eind 2025 worden afgerond.

Tabel 51 Thema 4. Materieel					
Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Status	Begrotingsartikel	Vindplaats/toelichting onderzoek
COTS/MOTS	Beleidsdoorlichting	2021	Afgerond	H 10, artikel 6 & 7	Kamerstuk 31516, nr. 34
E-fase Boxer	Ex-post evaluatie groot project	2024	Afgerond	DMF, artikel 3	Kamerstuk 27830, nr. 445
Voortgang programma vervanging onderzeeboten (VOZBT)	3e voortgangsrapportage	Jaarlijks	Afgerond	DMF, artikel 2	Kamerstuk 34 225, nr. 52 (bijlage A)
Voortgang project verwerving F-35	24ste voortgangsrapportage	Jaarlijks	Afgerond	DMF, artikel 4	Kamerstuk 26488, nr. 476

Tabel 52 Thema 5. Randvoorwaarden, subthema Infrastructuur en Vastgoed					
Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Status	Begrotingsartikel	Vindplaats/toelichting onderzoek
Toekomstvast - goedbeheerd IBO		2021	Afgerond	DMF, artikel 5	Link naar onderzoek

Tabel 53 Thema 5. Randvoorwaarden, subthema IT					
Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Status	Begrotingsartikel	Vindplaats/toelichting onderzoek
Informatiegestuurd optreden bij de Koninklijke Marechaussee (IGO Kmar)	Beleidsdoorlichting	2022	Afgerond	H 10, artikel 5	Kamerstuk 31516, nr. 37
Grondslag gezocht - Onderzoekscommissie Land Information Manoeuvre Centre (LIMC)	Ex-post onderzoek	2023	Afgerond	H 10, artikel 3	Link naar onderzoek
Programma Grensverleggende IT (GrIT)	4e en 5e voortgangsrapportage	Halfjaarlijks	Afgerond	DMF, artikel 6	Kamerstuk 35728, nr. 14 en Kamerstuk 35728, nr. 17

Tabel 54 Overige onderzoeken en evaluaties					
Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Status	Begrotingsartikel	Vindplaats/toelichting onderzoek
Subsidieverstrekingen	Ex-durante evaluatie	2022	Afgerond	H 10, artikel 9	Conform de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) art 4.24 is Defensie verplicht subsidies elke vijf jaar te evalueren. In 2022 zijn meerdere subsidie-evaluaties uitgevoerd (zie bijlage 7.4 subsidieoverzicht, tabel 45). Hieronder vallen bijvoorbeeld subsidieverstrekingen aan vier veteranenorganisaties die nu gezamenlijk onderdeel zijn van een enkele stichting: het Nederlands Veteranen Instituut. Voor het verantwoordingsonderzoek 2021 heeft de Algemene Rekenkamer (AR) o.a. naar het subsidiebeheer van Defensie gekeken. De hieruit voortgekomen aanbevelingen gebruikt Defensie om het subsidiebeheer te verbeteren.
Publieke investeringen in een politieke context	Interdepartementaal beleidsonderzoek (IBO)	2022	Afgerond	Artikeloverstijgend	Link naar onderzoek
Nationaal Comité Herdenking Capitulatie Wageningen 1945	Subsidie-evaluatie	2021	Afgerond	H 10, artikel 9	Conform de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) art 4.24 is Defensie verplicht subsidies elke vijf jaar te evalueren. In 2020 is daarom de subsidie aan het NCHC geëvalueerd. De doelstellingen en activiteiten van NCHC leveren een waardevolle en unieke bijdrage voor Defensie, namelijk het herdenken van de capitulaties en vieren van de verkregen vrijheid alsook aandacht vragen voor de wereldwijde vraagstukken van Vrede, Vrijheid en Veiligheid vanuit Wageningen, Stad der Bevrijding. De subsidie is zowel doeltreffend als doelmatig.
Stichting Nederlandse Veteranendag	Subsidie-evaluatie	2022	Afgerond	H 10, artikel 9	Conform de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) art 4.24 is Defensie verplicht subsidies elke vijf jaar te evalueren. In 2022 is daarom de subsidie aan de Stichting Nederlandse Veteranendag geëvalueerd. De effecten van de activiteiten in het kader van de Nederlandse Veteranendag op het gebied

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Status	Begrotingsartikel	Vindplaats/toelichting onderzoek
					van (maatschappelijke) erkenning en waardering zijn overwegend positief. De activiteiten dragen bij aan de doelstellingen van de stichting en de beleidsdoelstellingen van Defensie. Stichting NLVD weet met een redelijk stabiel budget een steeds groter effect te genereren. De subsidie is zowel doeltreffend als doelmatig.
Stichting Veteraneninstituut (Vi)	Subsidie-evaluatie	2022	Afgerond	H 10, artikel 9	Conform de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) art 4.24 is Defensie verplicht subsidies elke vijf jaar te evalueren. In 2022 is daarom de subsidie aan de Stichting Veteraneninstituut (Vi) geëvalueerd. De activiteiten uitgevoerd door het Vi dragen bij aan beleids- en subsidiedoelstellingen op het gebied van erkenning en waardering voor veteranen. Met het uitvoeren van haar taken leverde het Vi een meerwaarde op het gebied van veteranenwelzijn. Doelmatigheid en doeltreffendheid van sommige activiteiten is in enkele gevallen moeilijk te bepalen vanwege de aard van de activiteiten die het opstellen van prestatie-indicatoren bemoeilijkt.
Stichting de Basis	Subsidie-evaluatie	2022	Afgerond	H 10, artikel 9	Conform de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) art 4.24 is Defensie verplicht subsidies elke vijf jaar te evalueren. In 2022 is daarom de subsidie aan de Stichting de Basis geëvalueerd. De activiteiten van stichting de Basis dragen bij aan het verbeteren van de gezondheid en het welzijn van veteranen en hun relaties. Van niet alle activiteiten zijn duidelijke prestatie-indicatoren opgesteld. Dit komt mede door de aard van de werkzaamheden. Hierdoor is het niet altijd mogelijk om de doeltreffendheid en doelmatigheid vast te stellen. Desondanks leverde de stichting een unieke bijdrage aan het veteranenwelzijn. De stichting is voor het leveren van maatschappelijk werk gebonden aan professionele standaarden en richtlijnen op het gebied van maatschappelijke zorg hetgeen ook bijdraagt aan een doelmatige en doeltreffende zorgverlening.
Vereniging Veteranenplatform	Subsidie-evaluatie	2022	Afgerond	H 10, artikel 9	Conform de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) art 4.24 is Defensie verplicht subsidies elke vijf jaar te evalueren. In 2022 is daarom de subsidie aan de Vereniging Veteranenplatform geëvalueerd. Het Veteranenplatform voert een belangrijke taak uit op het gebied van erkenning, waardering en zorg voor veteranen. Deze taak voor erkenning en waardering is opgenomen in de Veteranenwet en het Veteranenbesluit. Het is echter niet altijd mogelijk om de doeltreffendheid en doelmatigheid van de activiteiten aan te tonen, wat onder andere ligt aan de aard van de activiteiten. De speerpunten van het VP sluiten wel (in bredere zin) aan op de beleidsdoelstellingen van Defensie.
Stichting Nationale Taptoe	Subsidie-evaluatie	2022	Afgerond	H 10 artikel 9	Conform de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) art 4.24 is Defensie verplicht subsidies elke vijf jaar te evalueren. In 2022 is daarom de subsidie aan de Stichting Nationale Taptoe geëvalueerd. De activiteiten van de Nationale Taptoe dragen bij aan de doelstelling van Defensie en de zichtbaarheid van Defensie in de samenleving. Het militaire karakter dient behouden te blijven, ook voor het aantrekken van een breder en nieuw publiek. Defensie kan deze activiteiten zelf niet doelmatiger uitvoeren, omdat dit duurder is en kan leiden tot verdringingseffecten.
Universiteit van Amsterdam (Leerstoel Militair recht)	Subsidie-evaluatie	2022	Afgerond	H 10, artikel 9	Conform de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) art 4.24 is Defensie verplicht subsidies elke vijf jaar te evalueren. In 2022 is daarom de subsidie aan de Universiteit van Amsterdam (Leerstoel militair recht) geëvalueerd. De subsidie voor de Leerstoel is effectief en het subsidie

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Status	Begrotingsartikel	Vindplaats/toelichting onderzoek
					instrument is doelmatig in relatie tot het Defensiebeleid. De Leerstoel levert een waardevolle en unieke bijdrage aan het onderwijs van specialistisch defensiepersoneel en het levert relevant wetenschappelijke onderzoek. Er bestaan geen twijfels over nut, wenselijkheid en doelmatigheid van deze subsidie. De subsidie dient in hoge mate de onderwijsbelangen van het ministerie van Defensie, welke niet elders gediend kunnen worden, en draagt aanzienlijk bij aan het verhogen van het wetenschappelijk niveau op het terrein van het militair recht.
Stichting Maritiem Kenniscentrum	Periodieke subsidie-evaluatie	2022	Afgerond	H 10, artikel 9	Conform de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) art 4.24 is Defensie verplicht subsidies elke vijf jaar te evalueren. In 2022 is daarom de subsidie aan de Stichting Maritiem Kenniscentrum geëvalueerd. Het MKC heeft de volgende activiteiten uitgevoerd: het creëren en onderhouden van een adequate maritieme kennisbasis bij het bedrijfsleven en de overheid en het onderhouden van een kennisinfrastructuur door het creëren van een maximale synergie en interactie tussen de verschillende kennisgebieden. Het MKC heeft door het uitvoeren van de bovengenoemde activiteiten laten zien dat deze bijdragen aan de beleidsdoelen van Defensie. Defensie kan deze activiteiten niet zelf uitvoeren (voor deze minimale middelen) wegens expertise en mogelijke verdringingseffecten.
Stichting Historische Vlucht	Subsidie-evaluatie	2022	Afgerond	H 10 artikel 9	Conform de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) art 4.24 is Defensie verplicht subsidies elke vijf jaar te evalueren. In 2022 is daarom de subsidie aan de Stichting Historische Vlucht geëvalueerd. De subsidie voor de Stichting Koninklijke Luchtmacht Historische Vlucht is effectief en doelmatig in relatie tot het Defensiebeleid. Defensie kan deze activiteiten niet zelf uitvoeren omdat dit leidt tot hogere kosten en mogelijke verdringingseffecten. De instandhouding van de Nederlandse militaire luchtvaarthistorie en het opbouwen van kennis hiervan vinden op relatief goedkope wijze plaats dankzij de vrijwilligers. Aangezien de zichtbaarheid en publieke relaties van Defensie hiermee ondersteund worden is deze subsidie doeltreffend. Een subsidie is daarbij het meest geschikte instrument.
Stichting wetenschappelijk onderwijs en onderzoek (SWOON) NLDA	Subsidie-evaluatie	2022	Afgerond	H 10, artikel 9	Conform de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) art 4.24 is Defensie verplicht subsidies elke vijf jaar te evalueren. In 2022 is daarom de subsidie aan de Stichting wetenschappelijk onderwijs en onderzoek (SWOON) NLDA geëvalueerd. De subsidie voor de Stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek NLDA is effectief en het instrument is doelmatig. De activiteiten van de Stichting dragen bij aan de doelstelling van Defensie tot mogelijk maken van wetenschappelijk onderwijs en onderzoek binnen de Faculteit Militaire Wetenschappen van de Nederlandse Defensie Academie. Defensie kan deze activiteiten niet zelf uitvoeren.
Stichting Phantasy in Blue	Subsidie-evaluatie	2022	Afgerond	H 10, artikel 9	Conform de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) art 4.24 is Defensie verplicht subsidies elke vijf jaar te evalueren. In 2022 is daarom de subsidie aan de Stichting Phantasy in Blue geëvalueerd. De subsidie Stichting PHiB is onvoldoende doeltreffend omdat het aantal activiteiten sterk afnam en daarmee onvoldoende bijdraagt aan de doelen van Defensie (zichtbaarheid). Ondanks dat de subsidie een minimum aan Defensiemiddelen heeft geleverd, is de subsidie onvoldoende doelmatig omdat er te weinig activiteiten voor Defensie zijn uitgevoerd. Daarnaast is de inzet van het instrument subsidies duur en administratief intensief, waardoor een alternatieve wijze van bekostiging meer

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Status	Begrotingsartikel	Vindplaats/toelichting onderzoek
					passend is. Op basis van deze conclusies is het advies om de subsidie niet voort te zetten. De subsidie is daarom niet meer toegekend.
Invictus Games	Subsidie-evaluatie	2022	Anders	H 10, artikel 9	Het wettelijk kader (Awb. 4.24) schrijft voor structurele subsidies eens in de vijf jaar te evalueren. De Invictus Gamessubsidie is een incidentele (of eenmalige) subsidie. Deze subsidie is daarom via een separaat traject verantwoord. De verantwoording van deze subsidie heeft in 2023 plaatsgevonden via een controle van VWS en Defensie.
ASL Bisl	Subsidie-evaluatie	2022	Anders	H 10, artikel 9	Deze evaluatie is niet uitgevoerd. ASL Bisl voert geen activiteiten meer uit in het kader van de subsidie ASL Bisl. Deze subsidie wordt per 2021 niet meer verstrekt.
Stichting Koninklijke Defensiemusea	Subsidie-evaluatie	2025 i.p.v. 2024	Uitgesteld	H 10, artikel 9	Het evaluatieonderzoek naar de subsidie aan de SKD loopt nog. Op 31-12-2023 heeft het Koninklijke Museum der Marechaussee in Buren haar deuren definitief gesloten. De verantwoording over de subsidie uit 2023 vond halverwege 2024 plaats waardoor eind 2024 nog geen afgerond evaluatierapport opgeleverd is. De subsidie-evaluatie zal ook het laatste jaar van het Koninklijke Museum der Marechaussee in Buren bevatten.
PARESTO	Doorlichting agentschap	2025 i.p.v. 2024	Anders (loopt)	H 10, artikel 8 Agentschap, separate begroting	Tijdens deze doorlichting wordt het functioneren van het agentschap PARESTO onderzocht met focus op de governance, financieel beheer, doelmatigheidsbevordering en bekostiging. Deze doorlichting wordt uitgevoerd conform de Regeling agentschappen. Helaas bleek de dataverzameling complexer dan verwacht, hierdoor heeft het onderzoeksproces vertraging opgelopen. De doorlichting van Paresto wordt daardoor in 2025 afgerond i.p.v. 2024.
DEOS	Ex-durante evaluatie	2022	Afgerond	Artikeloverstijgend	Defensie heeft de aanpak zoals ingezet met de Defensie Energie en Omgeving Strategie 2019–2022 (DEOS, Kamerstuk 33763, nr. 152) en het Plan van aanpak energietransitie Defensie (Kamerstuk 34919, nr. 74) in 2022 geëvalueerd. De evaluatie heeft laten zien dat concrete stappen zijn gezet om duurzaamheid binnen Defensie te bevorderen en voornaamste randvoorwaarden zijn ingeregeld. Aandachtspunten zijn een duidelijkere belegging in de lijn en het vaststellen van aanvullende maatregelen om de verduurzamingsdoelen te realiseren. Met de uitvoeringsagenda Duurzaamheid (Kamerstuk 36 124, nr. 25) geven we invulling aan geactualiseerde doelstellingen op het gebied van klimaat, energie en circulariteit met een uitgebreid pakket concrete maatregelen.

[Klik hier](#) om de Defensiebegroting 2024 te downloaden, met in hoofdstuk 2.3 «Strategische Evaluatieagenda» de SEA waarop deze bijlage primair betrekking heeft.

[Klik hier](#) om de Defensiebegroting 2025 te downloaden, met in hoofdstuk 2.4 «Strategische Evaluatieagenda» de actuele programmering van onderzoeken en evaluaties.

Op www.rijksfinancien.nl is een interactieve versie van de SEA te vinden, raadpleeg hiervoor het overzicht [ingepland en uitgevoerd onderzoek](#).

Bijlage 4: Nationaal Groeifonds

Tabel 55 Uitgaven NGF-projecten van het ministerie van Defensie (bedragen x €1000)

Artikel- nummer en -naam	RIS-/IBOS-nummer	U/O	Uitgavenoverzicht NGF-projecten (bedragen x € 1.000)			
				Totaal toegekend NGF- budget	Realisatie	Resterend budget
				2024		t
1 Def. Materieel	2024.66.01.13.94.89	U	Totaal uitgaven NGF-projecten	101.744,5		0
						101.744,5
		U	<i>Subtotaal uitgaven project X</i>	101.744,5		0
						101.744,5
1 Def. Materieel	2024.66.01.13	U	13. Kennis en Innovatie			
1 Def. Materieel	2024.66.01.13.94	U	94. Bekostiging			
1 Def. Materieel	2024.66.01.13.94.89	U	89. Technologieontwikkeling			

Polaris heeft een doorlooptijd van 8 jaar. De voorziene start stond gepland op 1 september 2024 en de verwachte einddatum op 31 augustus 2032. De voorziene startdatum is echter verlegd naar 1 januari 2025 door vertragen die zijn opgelopen tijdens door afstemming van de conceptvoorwaarden. De totale projectkosten voor Polaris bedragen € 165,6 miljoen waarvan € 63,9 miljoen een eigen bedrage is van het Consortium. De NGF bijdrage is € 101,7 miljoen. Het ministerie van Economische Zaken en Klimaat heeft een budgetoverheveling van €101.744.545 geïnitieerd van H13 naar H10. Vervolgens is deze intern binnen Defensie naar H66 (DMF) gemuteerd. Het huidige kasritme komt niet overeen met de vastgestelde begroting van het project en wordt nog herschikt.

Bijlage 5: Inhuur externen

In 2024 geeft Defensie € 474,7 miljoen uit aan externe inhuur binnen haar defensiebegroting en het DMF. Voor het DMF betreft dit met name de inhuur van IT-capaciteit voor projecten. De kosten van inhuur door de batenlastendienst Paresto zijn ook in dit overzicht verwerkt voor een bedrag van € 7,8 miljoen.

De personele uitgaven (inclusief de mindering van de uitgaven van de pensioenen en kosten plaatsing in het buitenland) komen uit op € 6,006 miljard. De totale uitgaven voor externe inhuur zijn € 107,4 miljoen hoger dan vorig jaar. Dit komt voornamelijk door inhuur in de categorie *advisering opdrachtgevers automatisering* die met € 71,6 miljoen is toegenomen.

Het inhuur percentage van Defensie, conform de rijksbrede berekenings wijze, komt uit op 7,9%. Dit percentage is 1,5 procentpunt hoger dan vorig jaar.

Tabel 56 Ministerie van Defensie Verslagjaar 2024 (bedragen x € 1.000)

1. Interim-management	6.809
2. Organisatie- en formatieadvies	6.810
3. Beleidsadvies	14.982
4. Communicatieadvisering	2.068
Beleidsgevoelig	30.669
5. Juridisch advies	215
6. Advisering opdrachtgevers automatisering	328.277
7. Accountancy, financiën en administratieve organisatie	601
(Beleids)ondersteunend	329.092
8. Uitzendkrachten (formatie en piek)	114.961
Ondersteuning bedrijfsvoering	114.961
Totaal uitgaven inhuur externen	474.722

Tabel 57 Inhuur externen buiten raamovereenkomsten 2024

Aantal overschrijdingen maximumuurtarief	Geen
Toelichting	

Bijlage 6: Rijksuitgaven Caribisch Nederland

Tabel 58 Uitgaven Caribisch Nederland

	Taak	Bijdrage	Realisatie				
			2020	2021	2022	2023	2024
Totaal uitgaven							
Artikel 2 Koninklijke Marine							
Opdrachten, Personele en Materiele uitgaven	R	S	Het deel dat ten goede komt aan Caribisch Nederland is niet te bepalen				
Artikel 3 Koninklijke Landmacht							
Opdrachten, Personele en Materiele uitgaven	R	S	Het deel dat ten goede komt aan Caribisch Nederland is niet te bepalen				
Artikel 5 Koninklijke Marechaussee							
Opdrachten, Personele en Materiele uitgaven	R	S	Het deel dat ten goede komt aan Caribisch Nederland is niet te bepalen				
Artikel 8 Defensie Ondersteuningscommando							
Opdrachten, Personele en Materiele uitgaven	R	S	Het deel dat ten goede komt aan Caribisch Nederland is niet te bepalen				

Conform de RBV dient er in de Rijksbegroting op grond van de motie Hachi (Kamerstuk [33 000, nr. 28](#)) een totaaloverzicht te worden opgenomen van alle uitgaven die de Rijksoverheid in Caribisch Nederland heeft gedaan. Daartoe wordt jaarlijks een overzichtstabel in de bijlage van de begroting van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties opgenomen. Bovenstaande tabel is de bijdrage van Defensie aan dit overzicht. De in de tabel opgenomen letter R en S staan respectievelijk voor Rijk en Structureel en zijn conform het RBV-model van de bijlage. De bijdrage van de afzonderlijke departementen dienen in hun eigen begroting te worden opgenomen.

Het ministerie van Defensie voert haar taken structureel in het gehele Koninkrijk uit. Het valt derhalve niet te bepalen welk specifiek deel daarvan wordt besteed in Caribisch Nederland.

Bijlage 7: Rapportage Burgerbrieven

Tabel 59 Bezwaarschriften

Aantal ontvangen in verslagjaar	Afgedaan binnen (verdaagde) wettelijke termijn	Percentage afgedaan binnen (verdaagde) wettelijke termijn	Aantal ontvangen ingebrekestellingen	Bedrag betaalde dwangsommen
112	5	19%	3	0

Tabel 60 Klachten

Aantal ontvangen in verslagjaar	Afgedaan binnen (verdaagde) wettelijke termijn	Percentage afgedaan binnen (verdaagde) wettelijke termijn
466	382	82%

Tabel 61 Woo-verzoeken

Aantal ontvangen in verslagjaar	Afgedaan binnen (verdaagde) wettelijke termijn	Percentage afgedaan binnen (verdaagde) wettelijke termijn	Aantal ontvangen ingebrekestellingen	Bedrag betaalde dwangsommen
172	37	32%	8	€ 28.700,-

Tabel 62 Wiv-verzoeken

Aantal ontvangen in verslagjaar	Afgedaan binnen (verdaagde) wettelijke termijn	Percentage afgedaan binnen (verdaagde) wettelijke termijn	Aantal ontvangen ingebrekestellingen	Bedrag betaalde dwangsommen
28	17	61%	0	0

Tabel 63 Rijksoverheid e-mailberichten en telefonie

Aantal ontvangen via rijksoverheid in verslagjaar	Aantal doorgestuurd naar Defensie	Percentage doorgestuurd naar Defensie
10.508	1.756	17%

Toelichting

In 2024 is het aantal bezwaarschriften sterk toegenomen tot in totaal 112. Deze bezwaarschriften hebben betrekking op de Wet open overheid (21), op de Algemene Verordening Gegevensbescherming (1), op de Wet inlichtingen en veiligheidsdienst (6), op de Militaire Luchtvaart Autoriteit (8) en op de Tolkenregeling (74). Voorts zien 2 ontvangen bezwaarschriften op overige zaken. In dit jaar zijn 27 bezwaarschriften afgedaan met een beslissing op bezwaar. Hiervan zijn er 5 afgedaan binnen de (verdaagde) wettelijke termijn.

Het aantal gerapporteerde klachten over 2024 betreft de klachten in de zin van hoofdstuk 9 van de Algemene Wet Bestuursrecht (52), de klachten over gedragingen van ambtenaren van de Koninklijke Marechaussee bij de uitvoering van hun in de Politiewet 2012 omschreven taken (414) en de klachten binnengekomen bij de Militaire Luchtvaart Autoriteit (0).

De afgelopen jaren is er een stijgende lijn in de hoeveelheid Woo-verzoeken, maar ook in de omvang en complexiteit. In 2024 zijn er 116 Woo-verzoeken afgehandeld met een formeel besluit en 40 Woo-verzoeken afgehandeld zonder een formeel besluit. Van de formele besluiten zijn er 37 Woo-verzoeken afgedaan binnen de (verdaagde) wettelijke termijn.

Naast de bovengenoemde categorieën heeft het ministerie van Defensie in 2024 tevens 217 overige burgerbrieven ontvangen.

Bijlage 8: Veiligheid

Opvolging van toezeggingen naar aanleiding van aanbevelingen van toezichthouders

In deze bijlage vindt u een overzicht van de voortgang op de toezeggingen aan uw Kamer naar aanleiding van aanbevelingen van de Onderzoeksraad voor Veiligheid (OvV) en de Inspectie Veiligheid Defensie (IVD). Een aantal toezeggingen is uitgevoerd en wordt in dit overzicht afgedaan. Deze toezeggingen zullen niet terugkeren in toekomstige overzichten.

Tabel 64 Opvolging toegezegde maatregelen naar aanleiding van aanbevelingen Onderzoeksraad voor Veiligheid (OvV) en Inspectie Veiligheid Defensie (IVD)

	Toezegging	Af	Voortgang
	OVV-rapport Mortierongeval Mali, Kamerstuk 34 775 X, nr. 7 van 28 september 2017		
1	Direct na het uitkomen van het OVV-rapport zijn de nog in voorraad zijnde 60 mm HE 80 granaten van de betreffende granaten geblokkeerd. De gehele voorraad 60 mm mortiergranaten zal worden vernietigd.	Nee	Zoals vorig jaar aan uw Kamer gemeld is in 2024 de voorbereiding van de demilitarisatie van de mortiergranaten voortgezet. Op basis van eerdere onderzoeken, waaronder dat van TNO zoals vorig jaar in het overzicht gemeld, is voor alle locaties waar de granaten zijn opgeslagen een voorkeursoptie vastgesteld om de granaten te demilitariseren. Afgelopen jaar zijn in samenwerking met de Nederlandse Arbeidsinspectie (NLA) en Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) succesvol 20 granaten vernietigd door de Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EODD), als onderdeel van een test om veilig de granaten te detoneren. Defensie werkt komend jaar verder aan het demilitarisatieproces van de mortiergranaten, waarbij de succesvolle testresultaten worden betrokken.
	OVV-rapport Draadaanvaring Apache-helikopter tijdens nachtvliegen, Kamerstuk 34 775 X, nr. 140 van 6 september 2018 en Kamerstuk 35 000 X, nr. 100 van 21 februari 2019		
2	In de komende jaren worden stapsgewijs meer hoogwaardige simulatoren aangeschaft voor zowel Apache- als Chinookhelikopters. Deze nieuwe simulatoren worden aan reeds bestaande simulatoren gekoppeld om een tactische omgeving te kunnen simuleren. Het gaat om hoogwaardige technologie die verder ontwikkeld moet worden. De planning is dat de eerste simulatoren voor de Chinook in 2020 en 2021 instromen, voor de apache is dit 2022 en 2023. Hoewel deze simulatoren een waardevolle aanvulling bieden op het trainingsprogramma, moet de huidige balans met live vliegen in stand gehouden worden voor een professionele gereedstelling.	Ja	Zoals vorig jaar aan uw Kamer gemeld is in 2024 de eerste nieuwe Apache-simulator (E-versie) in gebruik genomen. Het Defensie Helikopter Commando bouwt op dit moment de tweede simulator (LCT-E) op en neemt deze in het eerste kwartaal van 2025 in gebruik. De toezegging zal daarmee dit jaar uitgevoerd zijn, en wordt bij deze afgedaan.
	IVD-rapport Het Markiezaat, Kamerstuk 35 500 X, nr. 7 van 14 oktober 2019		
3	De huidige versie van de MP 40-30 is in 2010 gepubliceerd. Eerder informeerden wij u dat de MP 40-30 in het tweede kwartaal van dit jaar gereed zou zijn (Kamerstuk 35 000 X, nr. 81). De schietinstructie voor speciale eenheden – waaronder het aanpassen van de regels voor CQB-schietinrichtingen – hebben we eerder dit jaar ingevoerd. Dit wordt verwerkt in de MP 40-30. Daarnaast zijn we bezig met het harmoniseren van het schietbeleid tussen de verschillende krijgsmacht delen. Dit moet zorgvuldig gebeuren en dat kost tijd. Dit maakt dat de MP 40-30 op een later moment dan voorzien wordt vastgesteld. Dit voorschrift wordt ook gepubliceerd op een eenvoudig vindbare centrale locatie.	Nee	De herziening van de MP 40-30 («Voorschrift voor de inrichting en het gebruik van schietinrichtingen») heeft in 2024 vertraging opgelopen door het werk aan andere wetgevingsprioriteiten. Er wordt gestreefd naar definitieve vaststelling in 2025.
	IVD-rapport Vervoer gevaarlijke stoffen, Kamerstuk 35 570 X, nr. 78 van 1 december 2020		
4	De Taskforce Logistiek krijgt de opdracht de positie, taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van de veiligheidsadviseur te laten harmoniseren voor alle defensieonderdelen en te bezien hoe de functie van veiligheidsadviseur versterkt moet worden.	Ja	Zoals vorig jaar aan uw Kamer gemeld is er in 2024 een CDS-instructie voor veiligheidsadviseurs opgesteld. Deze instructie wordt medio 2025 vastgesteld, daarmee is deze toezegging afgedaan.
5	De veiligheidsadviseur rapporteert schriftelijk veiligheidsknelpunten (periodiek), waarbij wij deze rapportages een meer bindend karakter geven. Indien de commandant	Ja	Zie punt 4 hierboven. Met het vaststellen van de CDS-instructie wordt deze toezegging afgedaan.

	het advies niet opvolgt legt hij hierover verantwoording af. Knelpunten die niet kunnen worden opgelost door het defensieonderdeel zelf, worden meteen via het regiooverleg geëscaleerd.		
6	Defensie beziet of het niveau van de lagere onderdelen versterkt kan worden met een adviserende veiligheidsfunctionaris. De Taskforce Logistiek monitort de ontwikkelingen en stuurt waar nodig bij.	Ja	Zie punt 4 hierboven. Elk Defensie onderdeel beschikt over een veiligheidsadviseur vervoer gevaarlijke stoffen. Op het niveau van de lagere onderdelen zijn bij CLAS, CLSK, CZSK en COMMIT ook deeltijd veiligheidsadviseurs aangesteld. Met het vaststellen van de CDS-instructie wordt deze toezegging afgedaan.
7	Defensie gaat scherper selecteren op welke medewerker in welke mate opgeleid moet worden om gevaarlijke stoffen veilig te kunnen verzenden. Defensie brengt hiertoe duidelijker in beeld welke medewerkers taken en verantwoordelijkheden hebben bij het vervoer van gevaarlijke stoffen en alleen zij worden vervolgens opgeleid.	Ja	Zoals aan uw Kamer vorig jaar is gemeld, is de capaciteit voor opleidingen aanzienlijk verhoogd. Daarmee is deze toezegging afgerond. Door de implementatie van het programma <i>Kwaliteit in Beeld</i> wordt het proces geautomatiseerd om de behoefte van Defensie op het veiligheidsterrein en de functies en kwalificaties van medewerkers in beeld te brengen.
8	Een voorstel van Defensie om ervaring te behouden door het personeel werkzaam binnen het veiligheidsdomein, waaronder het vervoer van gevaarlijke stoffen, langer op functie te houden zal in het overleg met de vakbonden worden besproken.	Nee	Aan de uitvoering van deze toezegging wordt gewerkt. Mogelijke aanpassingen aan het functieroulatiesysteem hebben niet alleen impact op het veiligheidsdomein maar ook op de bedrijfsvoering van andere domeinen binnen Defensie. Hierdoor moeten eventuele aanpassingen in samenhang worden gezien en is er nog geen uitsluitsel op dit punt.
9	Defensie onderzoekt in het kader van het nieuwe personeelsmodel de mogelijkheid om loopbaansporen binnen het veiligheidsdomein in te richten.	Nee	Aan de uitvoering van deze toezegging wordt gewerkt, het creëren van loopbaanpaden is onderwerp van gesprek en onderdeel van het verder professionaliseren van de veiligheidsorganisatie.
10	De Taskforce Logistiek zal bekijken of in aanvulling op het bovenstaande meer nodig is om de afzender adequaat te ondersteunen.	Nee	Vorig jaar is aan uw Kamer gemeld dat er werd gewerkt aan het voorzien van mobiele scanapparatuur. De benodigde apparatuur is grotendeels het afgelopen jaar aangeschaft. Een aandachtspunt voor aankomend jaar blijft het verzorgen van de juiste opleidingen om de apparatuur te gebruiken, met oog op het kunnen maken van de wiskundige berekeningen die nodig zijn om in het veld de juiste veiligheidsafstanden te bepalen.
IVD-rapport Risico's onderkend? (blikseminslag), Kamerstuk 35 570 X, nr. 81 van 13 januari 2021			
11	Na de herziening van de Aanwijzing 'SG-007' – gepland voor 2021 – wordt de onderliggende documentatie hiermee in lijn gebracht. Lagere regelgeving wordt daardoor in 2022 aangepast.	Nee	De herziening van de SG-007 (de Aanwijzing over veiligheid, gezondheid en milieu bij Defensie) wordt in 2025 afgerond. Als de onderliggende documentatie hiermee in lijn is gebracht kan deze toezegging worden afgedaan.
IVD-rapport «Veiligheid in de lucht». Zelfbeschieting F-16 Vliehors, Kamerstuk 35570 X, nr. 93 van 25 mei 2021			
12	Defensie heeft voor de veiligheid van medewerkers in de controletoren besloten om niet de controletoren, maar de doelen en de aanvliegeroute hiernaartoe te verplaatsen. Op deze manier verandert de ligging van het doelengebied ten opzichte van de huidige controletoren. Daardoor wordt het risico op beschieting van de toren verkleind. Hierna is de Koninklijke Luchtmacht gestart met het project om de doelen en de aanvliegeroute hiernaartoe te verplaatsen. De verwachting is dat, als alles goed verloopt, de verplaatsing van de oefendoelen in 2023 is gerealiseerd. Na het verplaatsen van de doelen evalueert de Commandant Luchtstrijdkrachten integraal alle restrisico's van de nieuwe situatie. Na deze evaluatie wordt vastgesteld of verplaatsing van de controletoren nog noodzakelijk is.	Nee	De bestuursrechter heeft in november 2024 uitspraak gedaan in het beroep van een belangenvereniging tegen de natuurvergunning voor de militaire trainingsactiviteiten op de Vliehors Range op Vlieland. Defensie is hierbij in het ongelijk gesteld en de natuurvergunning is vernietigd. Hierdoor beschikt Defensie niet over alle benodigde vergunningen om de doelen te verplaatsen. Momenteel wacht Defensie op een nieuwe beschikking van de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) op de vergunningaanvraag.
IVD-rapport Luchtvaartongeval NH-90 Aruba, Kamerstuk 35 925 X, nr. 48 van 2 december 2021			
13	In de beleidsreactie wordt benadrukt dat de bemanning op het moment van het ongeval volledig voldeed aan de gestelde normen. Wel zijn er sinds het ongeval verbeteringen doorgevoerd, zo krijgt elke aankomend gezagvoerder een coach toegewezen die begeleiding biedt in de individuele leerlijn. Deze coach is een vlieger met een achtergrond als instructeur of trainer. De coach vliegt soms mee en voert gesprekken, waarbij de aandacht ligt bij de besluitvorming van de aankomend gezagvoerder. Ook wordt bijgehouden hoeveel uur een piloot daadwerkelijk pilot flying is geweest en hoeveel uur pilot non flying, dit is relevant voor luchtvaartuigen die (soms) met een bemanning vliegen die uit meerdere vliegers bestaat. Over twee jaar zal worden onderzocht of deze verbeteringen de gewenste impuls hebben gegeven aan de ervaringsopbouw	Ja	Zoals vorig jaar aan uw Kamer gemeld is de evaluatie naar de maatregelen uitgevoerd. Uit interviews met vliegers blijkt dat zij voldoende steun ervaren van instructeurs en collega's en dat zij nog geen gebruik hebben gemaakt van de aangewezen coach. Het bijhouden van vliegers, zowel als Pilot Flying (PF) en Pilot Monitoring (PM), is geïntegreerd in het debriefformulier en het Operationeel Management Informatiesysteem (OMIS). Hierdoor wordt praktijkervaring nauwkeurig gedocumenteerd en biedt het inzicht in de daadwerkelijke vliegactiviteiten van de (aankomend) gezagvoerders, wat essentieel is voor evaluatie en verbetering van de training.

van de vliegers. Na het versturen van de beleidsreactie zal de opdracht hiervoor vanuit de DGB gegeven worden. De resultaten van het onderzoek worden gerapporteerd aan de Directie Veiligheid, die zorg draagt voor de communicatie aan de IVD.

IVD-rapport Inzetgereed op Missie (Dingo Afghanistan), Kamerstuk 35 925 X, nr. 50 van 16 december 2021

- 14 Defensie zal de inrichting van het risicomanagementproces en het toezicht op de kwaliteit en de uitvoering van de maatregelen evalueren en verbeteren.

Ja

Als reactie op het IVD-rapport is een nieuw Opleidingen en Trainingen (O&T) concept geïmplementeerd. Dit concept maakt het mogelijk voor copiloten om direct zelf te beginnen met vliegen, naast het meevliegen als monitorende piloot. Uitdagende manoeuvres, inclusief de manoeuvres uit het IVD-rapport worden getraind. Terugkoppeling van vliegers en andere betrokkenen benadrukken de waarde van deze nieuwe manier van opleiden.

Deze toezegging is afgerond. Er is een Standing Operating Procedure (SOP) opgesteld, die het proces bij afwijkende gereedmeldingen van eenheden beschrijft en hoe de eenheid in het missiegebied aanvullende training doorloopt, waarmee de effectiviteit en veiligheid op het vereiste niveau wordt gebracht. Ook is door de verbeterde Risico Analyse Operationeel (vRAO) het toezicht en de kwaliteit van de uitvoering verbeterd. Deze maatregelen zijn voor 2024 uitgevoerd waardoor bij nader inzien deze toezegging al in het overzicht van vorig jaar had kunnen worden afgedaan.

IVD-rapport Ontploffen bodem Zodiac verkenningssboot, Kamerstuk 35 925 X, nr. 81 van 22 mei 2022

- 15 Defensie evalueert het proces van het delen van geïdentificeerde risico's met gebruikers van vergelijkbaar materieel en past het proces aan op basis van de evaluatie.
- 16 Defensie werkt de uitvoering van het delen van geïdentificeerde risico's uit voorvalonderzoeken met leveranciers en fabrikanten nader uit in een instructie.

Ja

Deze toezegging is afgerond. Geïdentificeerde risico's worden op voortdurende basis gedeeld in opleidingen en het opleidingsplan is herzien eind 2024.

Nee

Aan deze toezegging is afgelopen jaar gewerkt door de implicaties van een aanvullende instructie over het delen van risico's uit voorvalonderzoeken in kaart te brengen. Dit zal komend jaar worden doorgezet.

IVD-rapport 'Risico's van grensverleggende activiteiten. Onderzoek naar het overlijden van een militair tijdens civiel parachutespringen op Teuge 23 juli 2019', Kamerstuk 35 925 X, nr. 72 van 21 juni 2022

- 17 Het realiseren van een Defensiebrede richtlijn voor GVA. Dit wordt gedaan door het opstellen van de CDS 700/4 «GVA».
- 18 Het opstellen van raamovereenkomsten met civiele partners, waarbij de interne kenniscentra en experts worden betrokken.

Ja

Deze toezegging wordt bij deze afgedaan. De CDS-aanwijzing zal in het eerste kwartaal van 2025 worden vastgesteld en daarmee wordt de toezegging uitgevoerd. Het nummer van de aanwijzing is gewijzigd naar A-CDS-707 GVA.

Ja

Deze toezegging wordt bij deze afgedaan. De uitvoering wordt geregeld in dezelfde aanwijzing als hierboven genoemd bij punt 17. In de samenwerking met civiele partners hebben kenniscentra de verantwoordelijkheid om de voorwaarden en kwaliteitseisen die intern bij Defensie worden gehanteerd te borgen, te bewaken en vast te leggen in de raamovereenkomst met de civiele partner.

IVD-rapport 'Onderzoek naar risico's bij de BSB opleiding VWI-A', Kamerstuk 36 200 X, nr. 9 van 7 oktober 2022

- 19 Defensie gaat na bij welke opleidingen een RI&E nog ontbreekt en stelt een concreet plan op om die tekortkoming te herstellen. Daarbij wordt prioriteit gegeven aan opleidingen waar risico's evident hoger zijn, zoals de VWI-A van de BSB.

Nee

Deze maatregel is nog niet volledig uitgevoerd. Bij het Opleidings-, Trainings- en Kenniscentrum (OTC) van de Koninklijke Marechaussee is inmiddels voor alle opleidingen een RI&E (risico-inventarisatie en -evaluatie) beschikbaar. Het opstellen van de plannen voor de opleidingen is prioritair opgelopen. Concreet voor de BSB opleiding, onderdeel van het Landelijk Tactisch Commando (LTC) van de KMar, is vorig jaar de RI&E schieten-breachen tot stand is gekomen. Daar wordt nog gewerkt aan het opstellen van een RI&E voor alle opleidingen.

- 20 Defensie zorgt voor voldoende personele ondersteuning voor het opstellen van opleidingen, processen, leertaken en RI&E's, en maakt heldere beschrijvingen van instructies en procedures en stelt deze formeel vast.

Ja

Deze toezegging is afgerond. Het afgelopen jaar is de personele vulling van de veiligheidsorganisatie binnen de KMar verder verbeterd. Bij het LTC zijn 26 van de 30 veiligheidsfuncties gevuld en bij het OTC 5 van de 6. Bij de staf van de KMar is er volledige vulling. Daarnaast beschikt de KMar over de mogelijkheden en ondersteuning die nodig is om het personeel op te leiden.

IVD-voorvalonderzoek «Schietongeval Kamp Marmal, Afghanistan (16 januari 2021)» en IVD-voorvalonderzoek «Val van CV90-gevechtsvoertuig in Duitsland (5 september 2019)» Kamerstuk 36 124, nr. 36 van 5 oktober 2023.

21	De CDS heeft in september 2022 opdracht gegeven om over te gaan tot verwerving van «safety» mondingsstoppen.	Ja	In 2024 zijn testmodellen aangeschaft voor de 'safety' mondingsstoppen. Voor twee wapenssystemen zijn de mondingsstoppen besteld en deels binnengekomen. Volledige uitrol vindt plaats in de eerste helft van 2025.
22	«Tone at the top» blijft van belang. De rol van het veiligheidscomité wordt aangescherpt, er komt meer expliciete aandacht voor defensiebrede communicatie over veiligheid en defensieonderdeel-overstijgende knelpunten.	Ja	Deze toezegging is afgerond. In de Bestuursraad Veiligheid, de opvolger van het veiligheidscomité, wordt structureel aandacht besteed aan veiligheid. Ook wordt in de vorm van het 'Ketenoverleg Veiligheid' periodiek defensieonderdeel-overstijgende knelpunten en relevante casus met betrekking tot veiligheid besproken ter reflectie. Alle defensieonderdelen zijn in deze overlegstructuur vertegenwoordigd. Op deze manier is de aandacht voor veiligheid expliciet verankerd in de organisatie.
23	In lijn met de aanbevelingen van de IVD zal Defensie de e-learning actualiseren en herzien. Daarnaast zal in de opleiding ter voorbereiding op specifieke missies meer aandacht besteed worden aan het veiligheidsbewustzijn. IVD-rapport «Beheersing van munitiegeveiligheidsrisico's», Kamerstuk 36 410 X, nr. 14 van 11 december 2023	Nee	Er is afgelopen jaar gewerkt aan het aanpassen van de module Veiligheid in de e-learning Militaire Basis Vaardigheden (MBV). Naar verwachting is dit medio 2025 afgerond.
24	In lijn met het IVD-rapport «Beheersing van munitiegeveiligheidsrisico's» zal Defensie zowel binnen als tussen de defensieonderdelen de structurele uitwisseling van kennis over de beheersing van munitiegeveiligheidsrisico's verbeteren. Hierbij is onder meer te denken aan het delen van <i>best practices</i> en <i>lessons identified</i> .	Nee	Deze toezegging is in uitvoering en wordt opgepakt in samenspraak met het Commando Materieel en IT (COMMIT) en de Defensiestaf. In 2025 zal bij de landmacht een regierol zijn ingericht ten behoeve van structurele kennisuitwisseling over de beheersing van munitiegeveiligheidsrisico's en het delen van <i>best practices</i> en <i>lessons identified</i> .
25	In lijn met het IVD-rapport «Beheersing van munitiegeveiligheidsrisico's» zal Defensie vaststellen wat het niveau van competenties en ervaring moet zijn van personeel dat betrokken is bij de opslag, het transport en het gebruik van munitie om zowel bij oefeningen als inzet de munitiegeveiligheidsrisico's te beheersen. IVD-rapport «Schietongeval Camp Bulldog», Kamerstuk 36 410-X, nr. 94 van 1 juli 2024	Nee	Zie de toelichting bij punt 24.
26	Er wordt verder gewerkt aan de implementatie van maatregelen die bijdragen aan het bevorderen van het veiligheidsbewustzijn en de meldingsbereidheid (Kamerbrief naar aanleiding van IVD-rapporten 'Schietincident kamp Marmal' en 'Val van een CV90'.	Nee	De herziening van de module Veiligheid binnen de e-learning militaire basis vaardigheden (MBV) en de opleiding ter voorbereiding op specifieke missies wordt naar verwachting medio 2025 afgerond. De module is bedoeld om militairen een gedegen basiskennis te geven van veiligheid.
27	Er wordt onderzocht hoe Defensie structureel kennis kan nemen van relevante gerechtelijke uitspraken en deze kennis actief kan betrekken bij het verbeteren van veiligheid tijdens missies.	Ja	Deze toezegging is afgedaan. Er is onderzocht hoe Defensie structureel kennis kan nemen van relevante gerechtelijke uitspraken. Defensie nam al structureel kennis van gerechtelijke uitspraken bij de militaire kamers van de rechtbank en het gerechtshof, waarbij relevante bedrijfsveiligheidsaspecten aan de orde kunnen komen. Inmiddels is ook in de organisatie aandacht gegeven aan het kennis nemen van andere uitspraken met relevante bedrijfsveiligheidsaspecten voor Defensie bij andere gerechten, voor zover dit past binnen de bedrijfsvoering. Hiervan is bijvoorbeeld sprake in geval van verdenking van strafbare feiten van burgermedewerkers of civiele procedures.

Bijlage 9: Lijst met afkortingen

Tabel 65 Afkortingen

Afkorting	Omschrijving
ADR	Auditdienst Rijk
AFCC	Air Force Capability Coalition
AIVD	Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
AR	Algemene Rekenkamer
AV-Akkoord	Arbeidsvoorwaarden-akkoord
BBP	Bruto Binnenlands Product
BENELUX	België Nederland Luxemburg
BIV	Budget Internationale Veiligheid
BKI	BeleidsKader Inzetvoorraden
BZ	Ministerie van Buitenlandse Zaken
BZK	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
C-130	Type transportvliegtuig
CBRN	Chemische, Biologische, Radiologische en Nucleaire (CBRN) middelen
CDS	Commandant der Strijdkrachten
CEP	Centraal Economisch Plan
CIO	Chief information Officer
CLAS	Commando Landstrijdkrachten
CLSK	Commando Luchstrijdkrachten
COID	Centrale Organisatie Integriteit Defensie
COMMIT	Commando Materieel en IT
COTS/MOTS	Commercial/Military Off The Shelf
CW	Comptabiliteitswet
CZSK	Commando ZeeStrijdKrachten
DAOG	Directie Aansturen Operationele Gereedstelling
DBBB	Defensie Brand en Bedrijfsstoffen Bedrijf
D&I	Diversiteit & Inclusie
DMF	DefensieMaterieelbegrotingsFonds
DOSCO	Defensie OndersteuningsCommando
EDF	Europees Defensiefonds
EDTIB	Europese Defensie Technologische en Industriële Basis
eFP	Enhanced Forward Presence
EI2	European Intervention Initiative
EMASOH	European-led Maritime Awareness in the Strait of Hormuz
EODD	Explosieven Opruimingsdienst Defensie
EPF	European Peace Facility (Europese Vredesfaciliteit)
EU	Europese Unie
EULPC	European Union Liaison and Planning Cell
EUMAM	European Union Military Assistance Mission
EUTM	European Union Training Mission
EZK	Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
F-16	Jachtvliegtuig
F-35	Vijfde generatie jachtvliegtuig
FABK	Financiële Administratie en Beheer Kantoor
FNIK	Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht
FO	Forensisch- en Opsporingsteam
GrIT	Grensverleggende Informatie Technologie
HNS	Host Nation Support
HR	Human Resources
ICC	International Criminal Court
ICT	Informatie- en CommunicatieTechnologie
IFU	International Fund for Ukraine
IenW	Infrastructuur en Waterstaat

Afkorting	Omschrijving
IGO	Informatie Gestuurd Optreden
ISB	Incidentele Suppletoire Begroting
IT	Informatietechnologie (incl communicatie)
IVD	Inspectie Veiligheid Defensie
JEF	Joint Expeditionary Force
JenV	Ministerie van Justitie en Veiligheid
JIVC	Joint Informatievoorzieningscommando
Kmar	Koninklijke Marechaussee
KPI	Key Performance Indicator
MatLogCo	Materieellogistiek Commando
MGZ	Militaire Gezondheidszorg
MINUSMA	United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission
MIVD	Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
MPZ	Militaire Politiezorg
NIGS	Nadere Inventarisatie Gevaarlijkse Stoffen
N.V.	Naamloze Vennootschap
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NAVO	Noord Atlantische VerdragsOrganisatie
NH-90	Helikopter
NLDA	Nederlandse Defensie Academie
NLR	Koninklijk Nederlands Lucht- en Ruimtevaartcentrum
NLVi	Stichting Nederlands Veteraneninstituut
OPCO	Operationeel Commando
OvV	Onderzoeksraad voor Veiligheid
PESCO	Permanent Structured Cooperation
QRA	Quick Reaction Alert
RBV	Rijksbegrotingsvoorschriften
RVB	Rijksvastgoedbedrijf
RVS	Regeling Volledige Schadevergoeding
RWT	Rechtspersonen met een Wettelijke Taak
SAC	Strategic Airlift Capability
SEA	Strategische Evaluatie Agenda
SKD	Stichting Koninklijke Defensiemusea
SVi	Stichting Veteraneninstituut
SVP	Strategisch Vastgoedplan
SWOON	Stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek NLDA
SZVK	Stichting Ziektekosten Verzekering Krijgsmacht
TAKUBA	Taakgroep van de multinationale Combined Joint Special Operations Task Force (CJSOTF)
TNO	Nederlandse Organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek
UDCG	Ukraine Defence Contact Group
UNDOF	United Nations Disengagement Observer Force
UNIFIL	United Nations Interim Force in Lebanon
UNTSO	United Nations Truce Supervision Organisation
USSC	United States Security Coordinator
VJTF(A)	Very High Readiness Joint Task Force (Air)
VJTF(M)	Very High Readiness Joint Task Force (Maritime)
VN	Verenigde Naties
VP	Vereniging Veteranen Platform
VPD	Vessel Protection Detachment
VTE	Voltijdsequivalent
Wiv	Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten
WNT	Wet Normering Topinkomens
Woo	Wet Openbare Overheid
ZBO	Zelfstandige Bestuursorganen

Afkorting	Omschrijving
Zr. Ms.	Zijner Majesteits